НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ЛОГІСТИКИ ТА ПІДТРИМКИ ВІЙСЬК (СИЛ)
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ІНТЕРЕСАХ ОБОРОНИ І БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

МАТЕРІАЛИ

науково-практичного семінару
31 травня 2023 року

УДК 336.142.3:335 (477) (075.8)

Актуальні проблеми національної економіки в інтересах оборони і безпеки держави та шляхи їх вирішення. Матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 31 травня 2023 р.). – Київ : НУОУ, 2023. 176 с.

ISSN 2522-9257

У збірнику представлені матеріали науково-практичного семінару "Актуальні проблеми національної економіки в інтересах оборони і безпеки держави та шляхи їх вирішення".
Збірник призначений для науковців, викладачів, ад'юнктів, слухачів (курсантів, студентів), а також для широкого кола читачів.

УДК 336.142.3:335 (477) (075.8)

ISSN 2522-9257

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Луцик Ю.О.,
к.е.н., доцент, начальник кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

Щиро вітаю Вас і хочу висловити подяку всім тим, хто знайшов можливість взяти участь у науково-практичному семінарі **"Актуальні проблеми національної економіки в інтересах оборони і безпеки держави та шляхи їх вирішення"**.

Я надзвичайно пишаюсь тим фактом, що до конференції виявлено значну зацікавленість, а підтвердженням цього є досить широка географія нашого заходу за даними геолокації ваших пристроїв.

І хоча воєнно-політичні події, пов'язані зі збройною агресією російської федерації, які розгортаються навколо України, вносять корективи у життя всього суспільства, ніщо не завадило нам провести конференцію в форматі дистанційного обговорення важливих поточних питань національної економіки.

З перших днів повномасштабного військового вторгнення в Україну, українська економіка зіштовхнулася з новими викликами і загрозами в економічній безпеці України. Військові події завдали потужного удару по всіх ланках економічної системи держави:

- знизилося виробництво основних видів продукції, зокрема тих, що становить основу експортного потенціалу України;
- нищиться важлива для України інфраструктура;
- відбувається відтік висококваліфікованих кадрів.

На сьогоднішній день, сконцентрованим поняттям національної безпеки стало гасло "ефективна економіка". Ефективна економіка дозволяє досягти більш високого рівня національної і економічної безпеки, створює фундамент, який можна використовувати для успішного вирішення багатьох внутрішніх і зовнішніх проблем країни, включаючи напрямок її подальшого розвитку, шляхи підвищення рівня конкурентоспроможності у світовій економіці та забезпечення національної безпеки в цілому.

Обороноздатність країни залежить від економічних можливостей держави, від належного фінансування потреб сектору безпеки і оборони. Ключовим питанням щодо протидії агресору, яке потребує негайного вирішення у нинішній ситуації, залишається ресурсне забезпечення сектору безпеки і оборони України. Відповідно, потужності вітчизняної економіки дедалі стають одним з пріоритетних напрямків, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність держави успішно відбудовуватись після їх закінчення.

На сьогоднішні день Урядом країни, з метою підтримання спроможностей національної економіки, реалізовано низку важливих першочергових заходів у бюджетно-податковій та грошово-кредитній політиці:

– спрощено порядок використання коштів резервного фонду державного бюджету в період дії воєнного стану;
– спрощено процедуру закупівлі товарів, робіт і послуг для потреб сил оборони України, забезпечення життєдіяльності населення та функціонування держави;
– започатковано створення фондів для відновлення України: відновлення зруйнованого майна, обслуговування та погашення боргу, підтримки бізнесу.

Міністерство фінансів України на постійній основі веде перемовини з міжнародними партнерами щодо залучення фінансової допомоги: МВФ, Світовим банком, ЄБРР, США, Канадою, Великобританією, Німеччиною, Японією, Італією, Францією, ЄС, міжнародними інвестфондами, банками.

Агресія змусила уряд переглянути підходи до збалансування та розподілу необхідних ресурсів з урахуванням потреб сил оборони та наявних можливостей держави. Такий результат можливий за рахунок ефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів отриманих від національної економіки та максимізації вигоди від міжнародного співробітництва.

Відповідно ключовим завданням науково-практичного семінару є формування живого і конструктивного діалогу в напрямку обговорення можливих варіантів стабілізації економічної ситуації в країні, обміну досвідом між представниками сектору безпеки і оборони України.

Хочу подякувати всім за те, що знайшли час і можливість взяти участь у роботі нашого семінару. Запрошую всіх присутніх до конструктивного діалогу та плідної праці.

Абрамова М.В.,
к.е.н., старший дослідник
Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України
ORCID: 0000-0001-7644-9988

СТІЙКІСТЬ ШЛЯХІВ ФІНАНСУВАННЯ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ: ОДИН ІЗ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ОБОРОННОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Постановка проблеми. У зв'язку із нинішньою ситуацією, що склалася, задоволення потреб Міністерства оборони України (МОУ) є одним із першочергових завдань, що стоять перед урядом нашої країни. Деякими особливостями розподілу витрат МОУ відповідно до бюджетного запиту на 2023 – 2024 роки є: збільшення видатків за фондом грошового забезпечення; зростання середньої заробітної плати у 2023 році на 32%, у 2024 – на 11%; підвищення витрат на забезпечення загальногосподарських витрат, видатків на відрядження, оплату послуг, оплату комунальних послуг та енергоносіїв, придбання предметів і обладнання довгострокового користування; обмеження щодо виплат стимулюючого характеру (доплата за підтримку бойової готовності військ, за високі досягнення у праці, за складність та напруженість у роботі, за виконання особливо важливої роботи, преміювання працівників тощо); додаткова потреба фінансування квартирно-експлуатаційного забезпечення; значне підвищення фінансування тилового забезпечення; підвищення фінансування системи пунктів управління ЗС України, військових перевезень, ремонту автомобільних шляхів; додаткове фінансування міжнародного військового співробітництва (додатковий ресурс повинен дозволити забезпечення проведення заходів із підготовки, ротації та всебічного утримання за кордоном персоналу.

Ефективне виконання особовим складом завдань за призначенням, своєчасне постачання необхідних матеріально-технічних засобів, підтримання належного рівня бойової готовності військовослужбовців); підвищення витрат на оперативне та аеронавігаційне забезпечення, ліквідацію наслідків військової діяльності тощо; майже зменшено до «0» фінансування підготовки спортсменів ЗС України; відсутнє забезпечення у повному обсягу потреб оплати комунальних послуг, проведення капітального та поточного ремонтів, компенсації за піднайом житлових приміщень тощо; вводяться суттєві обмеження щодо забезпечення пальним для створення оперативних та військових запасів, підготовки екіпажів армії авіації ЗС України, практичну підготовку курсантів та слухачів тощо. [1]

Мета дослідження. Метою даної роботи є оцінювання стійкості фінансового забезпечення потреб Міністерства обороти України в період дії правого режиму воєнного стану за допомогою методів вимірювання статистичної залежності між видатками на оборонну та податковими надходженнями як основним джерелом.

Виклад основного матеріалу. Взагалі, після ознайомлення зі змістом бюджетного запиту МОУ на 2023–2024 роки складається уявлення, що його

сформульовано з акцентом на обов'язковість фінансового забезпечення потреб за всіма визначеними напрямками (що є логічним під час ведення війни), а зменшення надходження фінансового ресурсу прирівнюється до неповного виконання програм та зниження оборонних можливостей ЗС.

Також, особливими викликами залишаються продовження впровадження стандартів та інших керівних документів НАТО, участь України у системі кодифікації НАТО та проблеми військової стандартизації.

Звісно, щоб мати змогу розпоряджатися певною фінансовою базою спочатку її треба сформувати в тих обсягах, що необхідні для задоволення державних потреб. Отже, класифікація доходів бюджету зазвичай має наступні загальні напрями: податкові надходження (код: 10000000), неподаткові надходження (код: 20000000), доходи від операцій із капіталом (код: 30000000), офіційні трансферти (код: 4000000), цільові фонди (код: 5000000).

Також не треба нехтувати такою річчю, як джерела покриття можливого бюджетного дефіциту, що може бути профінансований трьома способами: [2]

- за рахунок позики у інших країн, або міжнародних фінансових організацій (зовнішній борг);
- за рахунок позики у населення країни (наприклад, військові облігації);
- за рахунок емісії грошей (високий ризик розвитку інфляційних процесів).

Тобто, доходи та видатки державного бюджету повинні бути настільки збалансованими щоб забезпечувати як виконання поточного бюджету, так і не перешкоджати виконанню середньо- та довгострокових планів. За таких умов стійкість шляхів фінансування задоволення таких потреб стає критичним до виконання чинником.

Поняття «стійкості» є загальновживаним у технічних науках. У економічній сфері йому можна надати наступну характеристику – це здатність довго зберігати і виявляти свої властивості та мати можливість протидіяти незапланованим зовнішнім та внутрішнім впливам. [3]

Однак питання забезпечення так званої стійкості шляхів фінансування задоволення потреб Міністерства оборони зараз залишається відкритим. Режим роботи державних фінансів в умовах воєнного стану кардинально відрізняється від звичайного. За мирного часу Україна жила за Законом про держбюджет. Щоб змінити суму видатків чи доходів, доводилося вносити зміни в Закон, а за воєнного стану для перерозподілу коштів у бюджеті рішення парламенту не є потрібними.

Бюджетний кодекс надає уряду право на власний розсуд розпоряджатися коштами, спрямовуючи їх на найбільш необхідні потреби. Навіть, за день до початку повномасштабного вторгнення окупантів депутати дозволили уряду перерозподіляти будь-які видатки на потреби оборони та захист держави навіть без запровадження воєнного стану. [4]

Отже, для більш ґрунтовного розуміння шляхів фінансування потреб МОУ можна використати звичайні статистичні методи вимірювання наявних зв'язків - (табл. 1).

таблиця 1 – Загальна класифікація доходів державного бюджету, (у %)

Роки	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансферти	Цільові фонди
2011	22,60	0,76	71,05	4,52	1,07
2012	33,64	16,57	44,29	3,85	1,66
2013	18,59	7,27	66,48	5,36	2,31
2014	18,59	7,27	66,48	5,36	2,31
2015	19,71	11,08	59,51	9,34	0,37
2016	20,83	12,44	62,59	3,91	0,23
2017	22,75	7,82	65,61	3,71	0,11
2018	22,82	6,12	66,90	3,78	0,37
2019	23,99	6,94	64,96	3,63	0,48
2020	26,84	6,57	62,74	3,46	0,39
2021	26,81	6,92	62,71	3,21	0,35
2022	26,56	5,92	64,00	3,11	0,41
2023	24,34	8,13	64,14	3,17	0,23

Джерело: [6]

Оцінювання наявності взаємозв'язків економічних явищ ґрунтується на розрахунку детермінаційних моделей наприклад на основі методу статистичних рівнянь залежності (аналізу функціональних та кореляційних взаємозв'язків), якій ґрунтується на статистичних коефіцієнтах порівняння. Для визначення тісноти зв'язку спершу продемонструємо динаміку зростанні значень досліджуваного показника в нашому випадку фінансування потреб МОУ за період з 2010 по 2023 роки – рис. 1.

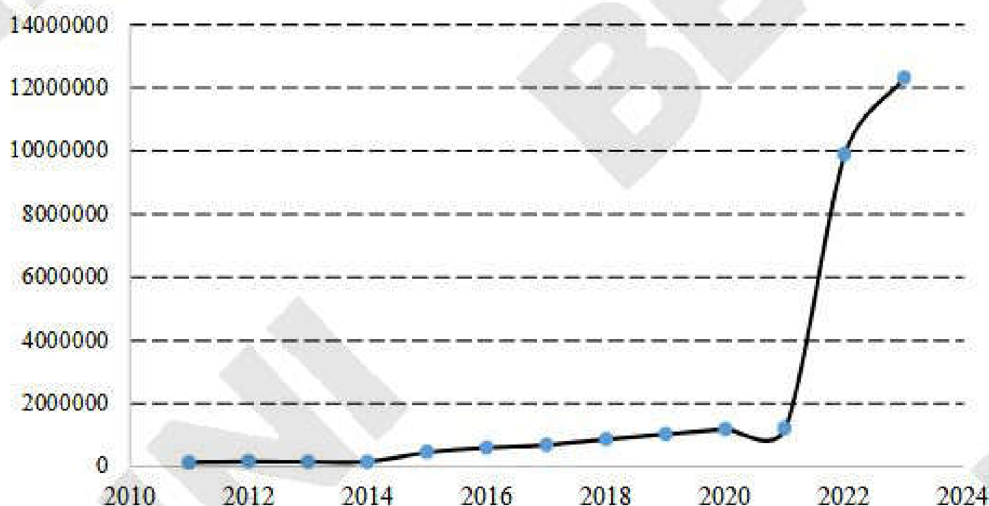

Рис. 1 - Динаміка зміни витрат Міністерства оборони України, тис. грн.

Результати розрахунків одночинникової залежності між витратами Міністерства оборони України та податковими надходженнями наведені - рис. 2.

		Параметри та критерії одночинникової залежності				
		Показник				
		параметр залежності	коефіцієнт стійкості зв'язку	коефіцієнт кореляції	індекс кореляції	сума відхилень
№ П/П	Рівняння залежності	b	K	r	R	$\lvert y_i - y_1 \rvert$
1	*лінійна ЛПЗ №1*	*9,4309927*	*стійкого зв'язку немає*	*0,76*	*0,75*	*2,49E+09*
2	*лінійна ЛПЗ №2*	*1,8472412*	*стійкого зв'язку немає*	*0,92*	*0,9*	*5,11E+09*
3	*лінійна ЛОЗ №1*	*34,262828*	*стійкого зв'язку немає*	*0,06*	-	*4,59E+09*
4	*лінійна ЛОЗ №2*	*0,5084612*	*стійкого зв'язку немає*	*0,55*	-	*1,24E+10*
5	*парабола*	*1,8583019*	*стійкого зв'язку немає*	*0,92*	*0,9*	*5,12E+09*
6	*обернена парабола*	*9,4309927*	*стійкого зв'язку немає*	*0,76*	*0,75*	*2,49E+09*
7	*гіпербола ГПЗ №1*	*8,108E+09*	*стійкого зв'язку немає*	*0,65*	*0,64*	*3,03E+09*
8	*гіпербола ГПЗ №2*	*690249067*	*стійкого зв'язку немає*	*0,82*	*0,68*	*8,78E+09*
9	*гіпербола ГОЗ №1*	*1,28E+10*	*стійкого зв'язку немає*	*0,03*	-	*4,72E+09*
10	*гіпербола ГОЗ №2*	*437115206*	*стійкого зв'язку немає*	*0,71*	*0,61*	*9,12E+09*
11	*логічна ЛОГПЗ №1*	*24,256438*	*0,903*	*0,99*	-	*5,03E+09*
12	*логічна ЛОГПЗ №2*	*22,526396*	*0,827*	*0,99*	*0,99*	*1,59E+09*
13	*логічна ЛОГОЗ №1*	*38,303366*	*стійкого зв'язку немає*	*0,31*	-	*2,88E+09*
14	*логічна ЛОГОЗ №2*	*14,265329*	*стійкого зв'язку немає*	*0,27*	-	*4,12E+09*

Рис. 2 - Оцінка одночинникової залежності між витратами МОУ та податковими надходженнями державного бюджету

Під час оцінювання наявності взаємозв’язків між витратами МОУ та загальними доходами бюджету визначений можливий зв’язок лише за одним напрямом – податкові надходження (функція логічної оберненої залежності). Отже, левова частина фінансування потреб МОУ (окрім міжнародних траншів) може здійснюватися саме за цим напрямом, тому розглянемо наявність можливого зв’язку між складовими податкових надходжень та видатками МОУ (табл. 2).

таблиця 2 – Класифікація податкових надходжень ,(у %)

Роки	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	Внутрішні податки на товари та послуги	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	Інші податки та збори
2012	22,60	0,76	71,05	4,52	1,07
2013	33,64	16,57	44,29	3,85	1,66
2014	18,59	7,27	66,48	5,36	2,31
2015	19,71	11,08	59,51	9,34	0,37
2016	20,83	12,44	62,59	3,91	0,23
2017	22,75	7,82	65,61	3,71	0,11
2018	22,82	6,12	66,90	3,78	0,37
2019	23,99	6,94	64,96	3,63	0,48
2020	26,84	6,57	62,74	3,46	0,39
2021	26,81	6,92	62,71	3,21	0,35
2022	26,56	5,92	64,00	3,11	0,41
2023	24,34	8,13	64,14	3,17	0,23

Джерело: [6]

Застосування «методу Кулинiча» знову дозволило визначити напрямі, що мають тенденцію до змін разом із динамікою витрат на потреби МОУ за роками, це: внутрішні податки на товари та послуги (функція логічної оберненої залежності) – рис. 3 та податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції – рис. 4.

		Параметри та критерії одночинникової залежності				
		Показник				
		параметр залежності	коефіцієнт стійкості зв'язку	коефіцієнт кореляції	індекс кореляції	сума відхилень
№ П/П	Рівняння залежності	b	K	r	R	$\|y_i - y_x\|$
1	*лінійна ЛПЗ №1*	*5,9885861*	*стійкого зв'язку немає*	*0,67*	*0,66*	*1,41E+09*
2	*лінійна ЛПЗ №2*	*2,027838*	*стійкого зв'язку немає*	*0,9*	*0,87*	*4,51E+09*
3	*лінійна ЛОЗ №1*	*21,35404*	*стійкого зв'язку немає*	*0,08*	-	*2,29E+09*
4	*лінійна ЛОЗ №2*	*0,5686925*	*стійкого зв'язку немає*	*0,65*	*0,3*	*8,42E+09*
5	*парабола*	*2,0372921*	*стійкого зв'язку немає*	*0,9*	*0,86*	*4,53E+09*
6	*обернена парабола*	*7,6357718*	*стійкого зв'язку немає*	*0,67*	*0,66*	*1,38E+09*
7	*гіпербола ГПЗ №1*	*3,319E+09*	*стійкого зв'язку немає*	*0,57*	*0,57*	*1,56E+09*
8	*гіпербола ГПЗ №2*	*525179324*	*стійкого зв'язку немає*	*0,79*	*0,59*	*7,49E+09*
9	*гіпербола ГОЗ №1*	*5,53E+09*	*стійкого зв'язку немає*	*0,04*	-	*2,5E+09*
10	*гіпербола ГОЗ №2*	*315167507*	*стійкого зв'язку немає*	*0,77*	*0,7*	*6,35E+09*
11	*логічна ЛОГПЗ №1*	*15,838894*	*0,861*	*0,99*	*0,99*	*9,72E+08*
12	*логічна ЛОГПЗ №2*	*17,561299*	*0,779*	*0,98*	*0,98*	*1,14E+09*
13	*логічна ЛОГОЗ №1*	*26,393138*	*стійкого зв'язку немає*	*0,28*	-	*1,98E+09*
14	*логічна ЛОГОЗ №2*	*10,538783*	*стійкого зв'язку немає*	*0,33*	-	*2,63E+09*

Рис. 3 - Оцінка одночинникової залежності між витратами МОУ та внутрішніми податками на товари та послуги

		Параметри та критерії одночинникової залежності				
		Показник				
		параметр залежності	коефіцієнт стійкості зв'язку	коефіцієнт кореляції	індекс кореляції	сума відхилень
№ П/П	Рівняння залежності	b	K	r	R	$\|y_i - y_x\|$
1	*лінійна ЛПЗ №1*	*8,6354043*	*стійкого зв'язку немає*	*0,59*	*0,58*	*1,5E+09*
2	*лінійна ЛПЗ №2*	*2,9544203*	*стійкого зв'язку немає*	*0,83*	*0,73*	*6,16E+09*
3	*лінійна ЛОЗ №1*	*31,111365*	*стійкого зв'язку немає*	*0,08*	-	*2,28E+09*
4	*лінійна ЛОЗ №2*	*0,8200416*	*стійкого зв'язку немає*	*0,73*	*0,61*	*6,89E+09*
5	*парабола*	*2,9544203*	*стійкого зв'язку немає*	*0,83*	*0,73*	*6,16E+09*
6	*обернена парабола*	*8,6354043*	*стійкого зв'язку немає*	*0,59*	*0,58*	*1,5E+09*
7	*гіпербола ГПЗ №1*	*267805628*	*стійкого зв'язку немає*	*0,54*	*0,54*	*1,59E+09*
8	*гіпербола ГПЗ №2*	*53373721*	*стійкого зв'язку немає*	*0,75*	*0,41*	*8,17E+09*
9	*гіпербола ГОЗ №1*	*562049119*	*стійкого зв'язку немає*	*0,05*	-	*2,42E+09*
10	*гіпербола ГОЗ №2*	*25431555*	*стійкого зв'язку немає*	*0,81*	*0,77*	*5,41E+09*
11	*логічна ЛОГПЗ №1*	*1,2780749*	*0,741*	*0,93*	*0,93*	*1,18E+09*
12	*логічна ЛОГПЗ №2*	*1,7847464*	*стійкого зв'язку немає*	*0,86*	*0,84*	*1,44E+09*
13	*логічна ЛОГОЗ №1*	*2,6823219*	*стійкого зв'язку немає*	*0,32*	-	*1,64E+09*
14	*логічна ЛОГОЗ №2*	*0,8503974*	*стійкого зв'язку немає*	*0,45*	*0,24*	*2,5E+09*

Рис. 4. Оцінка одночинникової залежності між витратами МОУ та податками на міжнародну торгівлю та зовнішні операції

Отже, маємо два можливих напрямі (окрім зовнішніх траншів) за рахунок котрих здійснюється фінансування потреб МОУ. Згідно кодифікації доходів

державного бюджету (код КДБ) 14000000 відносять: акцизний податок із вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції); акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); акцизний податок із реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів; податки на окремі категорії послуг; податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування; податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів. А за кодом КДБ 15000000 відносять ввізне та вивізне мито. [2]

Висновки. Отже, відповідно до вищенаведеного можна зробити наступний висновок: фінансування потреб МОУ за 2011–2023 роки (не враховуючі зовнішню допомогу) в більшій мірі може бути засноване на доходах з експортно-імпортних операцій із товарами та послугами, а також на виробництві власної продукції.

За умов порушення стійкості фінансування задоволення потреб МОУ повинен у дію вступати державний менеджмент, а не механізм державного управління. Тобто, перехід від традиційного інституційного підходу в бік вивчення реально існуючих процедур управління з використанням сучасних засобів аналізу управлінських рішень та практики їх реалізації через конкретні програми (як державні, так і в сфері бізнесу). [8]

Можна також виділити наступні особливості державного менеджменту: фокусування уваги відбувається на потребах і перспективах споживачів; присутня мережна модель організації з перевагою відносин довіри та взаємо додатковості – взаємодія різних рівнів як однієї команди; оцінка власної діяльності відбувається по результатам, які представляють цінність для споживача; гнучкість структури– порівняно висока, алгоритм дій змінюється кожного разу при зміні вимог до виробничих послуг; наявна реально діюча постійна комунікація; наявна стимуляція аналітичної роботи по удосконаленню роботи із клієнтами посадовців «першої лінії».

Що ж можна зробити зі сторони менеджменту для підтримання стійкості шляхів фінансування задоволення потреб МОУ, якщо державний менеджмент, як суцільна система, поки що нездатна відповідати вищезазначеним особливостям у повній мірі, а левова частка функціонування національної економіки підтримується із зовні? [11-12]

По-перше, доцільно взяти до уваги, що фінансова підтримка «країн-партнерів» може різко зменшитись у зв'язку зі звільненням території України – зруйнована інфраструктура, що не підлягає відновленню, значне мінування посівних площ – роками не дозволить відновити доходи державного бюджету, які отримувались із цих територій до 24 лютого 2022 року. Якщо говорити про АРК Крим, то лише за 2-ва роки відбувається таке засолення земель, що на їх опріснення необхідно 15-ть років та складна іригаційна система. Отже, наступні роки звільнені території будуть дотаційними, а не прибутковими.

По-друге, не варто сподіватися на швидке покриття збитків агресором у формі репарацій та подібних механізмів (наприклад, Німеччина закінчила подібні виплати лише через 30-ть років).

По-третє, значно зменшився людський ресурс країни, що також негативно

позначилось на кількості спеціалістів за галузями економіки.

Отже, зараз однією із найважливіших стратегічних проблем є пошук заміни (або створення нових) шляхів фінансування задоволення потреб Міністерства оборони України в післявоєнний період, що може включати: розроблення механізмів кооперації із приватним сектором; заключення контрактів на виробництво товарів військового призначення на території України власного виробництва; розроблення механізмів розміщення військових виробничих потужностей країн ЄС на власній території (що може бути стимулом для повернення втраченого кадрового потенціалу); стимулювання освітніх програм та науково-технічного розвитку у сфері оборони тощо. Тобто, доцільно здійснювати акцент на відновленні виробничого та кадрового потенціалу країни, а не на пошуки шляхів ефективного розподілення наявного ресурсу між тими напрямками, що можуть не мати матеріально-інтелектуальної цінності у післявоєнний період.

Використанні джерела:

1) Бюджетний запит Міністерства оборони України на 2023–2024 роки: Міністерство оборони України. URL: https://www.mil.gov.ua/content/finance/budget/f_2022-3p.2.2.pdf.
2) Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text.
3) Г. С., Квітка О. Л., Уманський Е. С. Опір матеріалів. - Київ, 1993. 655 с.
4) Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219914.html.
5) Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики: підручник. Київ, 2013. 239 с.
6) Про державний бюджет України. Закони України (з 2011 по 2023 роки). URL: https://zakon.rada.gov.ua.
7) Податковий кодекс України від 02.07.2023 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.
8) Скібіцький О. М., Матвєєв В. В. Організація бізнесу: - К. : Кондор, 2011. 327с.
9) Бондар Ю. А. Менеджмент в органах державної влади. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2013. - Вип. 24. - С. 206-212.
10) Давидович С. Н. Державний менеджмент: демократичні засади побудови державних органів. «Young Scientist»: URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4.1/7.pdf.
11) Букур-Марку Г., Флурі Ф., Тагарєв Т. Оборонний менеджмент. Geneva Centre for Security Sector Governance. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Book_Defense_ukr_final.pdf.
12) Наливайко А., Поляєв А. Підходи щодо розроблення функціональної моделі оборонного менеджменту. Journal of Scientific Papers «Social Development and

Security». URL: https://media.neliti.com/media/publications/544147-approaches-to-developing-a-functional-de-5101b7cf.pdf.

Алімов Д.І.,
слухач Національного університету оборони України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТРУКТУРИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ У МАЙБУТНЬОМУ

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія 24 лютого 2022 року проти України виявила проблемний та незадовільний стан із прийнятими підходами до організації структури Збройних Сил (ЗС) України, їх дислокації та забезпечення. Це призвело до відомих невдач, людських, економічних та територіальних втрат держави. Зазначені проблеми зумовлюють необхідність їх аналізу, дослідження та пошуку дієвих шляхів їх розв'язання.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженнями проблем побудови та застосування сил безпеки, оборонного планування і всебічного забезпечення потреб оборони і безпеки України, у тому числі – ЗС України, займалися і займаються такі відомі вітчизняні науковці, як П.М.Гріщай; В.П.Грищенко; О.П.Дузь-Крятченко; В.О.Косевцов; А.А.Лобанов; С.М. Нечхаєв; В.М.Телелим.

Аналіз воєнно-політичної обстановки, що склалася на цей час, свідчить про те, що довгострокова російська загроза, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України зумовлюють необхідність продовження удосконалення системи забезпечення національної безпеки України, підвищення спроможностей її збройних сил та інших військових формувань держави.

Питання забезпечення національної безпеки, реформування ЗС України зазначені в державних документах та в матеріалах обговорень у публічному науковому та практичному фаховому середовищі. Розглянуті в даних тезах результати аналізу проблемних питань структури ЗС України, виявлених під час нападу на Україну, раніше не досліджувалися, знаходяться на початковому етапі свого усвідомлення та розвитку

Мета дослідження. Надати стислий оглядовий аналіз проблемних питань структури ЗС України та підходів до дислокації їх частин та з'єднань за досвідом перших місяців відсічі агресії проти України.

Виклад основного матеріалу. За досвідом війн (збройних конфліктів) досягнення захисту територіальної цілісності держави забезпечується підготовленими збройними силами, спроможними виконати поставлені завдання з нівелювання викликів і загроз їх національній безпеці. Збройні сили являють собою сукупність носіїв спроможностей, які побудовані у чіткій ієрархічній підпорядкованості зі сталими вертикальними та горизонтальними взаємозв'язками, що утворюють структуру ЗС.

Аналіз окремих важливих елементів структури Збройних Сил України - місць дислокації та кількості військових частин станом на 24.02.2022 показав, що

у цілому діюча структура не забезпечувала одночасного відвернення загрози повномасштабної збройної агресії російської федерації (рф). Структура ЗС України виявилася не в повній мірі адаптованою викликам і загрозам, які стояли перед ЗС на початку агресії рф проти України.

Існуючий на той момент комплект бойових військових частин не забезпечував одночасного стримування наступу противника на всіх загрозливих напрямах з наступних об'єктивних причин:

– до 12 загальновійськових бригад, а також військові частини родів військ, спеціальних військ були задіяні до виконання бойових завдань в районі проведення операції об'єднаних сил;
– поблизу кордонів з Республікою Білорусь в напряму Києва майже не було дислоковано бойових військових частин, які б могли безпосередньо із пунктів постійної дислокації оперативно висуватися на загрозливі напрями та зупинити швидке просування противника вглиб території України, особливо до Києва;
– за браком часу Сили територіальної оборони ЗС України не встигли провести повне розгортання військових частин територіальної оборони до штатів воєнного часу, що на окремих напрямах негативно вплинуло на стримування наступу з'єднань і військових частин противника;
– невідповідність штатної чисельності ЗС України вимогам Закону України "Про чисельність Збройних Сил України " складала до 80 000 посад. Такий стан зумовив суттєве зниження показника укомплектованості особовим складом практично усіх бойових військових частин. За цим критерієм вони оцінювалися як обмежено готові або як не готові.

Ці та інші причини дали змогу противнику за добу просунутись до передмістя міста Києва та увійти в районні центри Гостомель, Ірпінь та Буча, а також здійснити прорив оборонних рубежів в напряму Херсон та Мелітополь, а в подальшому й захопити ці міста.

До 24.02.2022 керівництво держави не в повній мірі усвідомлювало неминучість вторгнення російської федерації на територію України, тому на першому місці стояло питання вирішення поточних фінансових проблем забезпечення держави, а не забезпечення готовності її ЗС до адекватного реагування на виклики і загрози.

Як приклад, у березні-квітні 2021 року, рф зосередила сухопутне угруповання у складі двох загальновійськових армій та армійського корпусу (понад 88 000 осіб) вздовж кордону з Україною та готувала передислокацію щонайменше 28 батальйонних тактичних груп із глибини російської федерації до полігонів, що знаходяться у прикордонних з Україною районах та на окупованих територіях *(дані Головного управління розвідки Міністерства оборони України на квітень 2021 року).*

У зв'язку із обстановкою, що склалася керівництвом ЗС України були проаналізовані існуючі загрози з боку рф, за результатами яких було надіслано спільне звернення Міністра оборони України та Головнокомандувача Збройних

Сил України Секретарю Ради національної безпеки і оборони України з пропозицією збільшення чисельності Збройних Сил України на 30 000 осіб.

Збільшення чисельності Збройних Сил України на 30 000 осіб дало б змогу:

– підвищити рівень укомплектованості бойових військових частин до 85-90%;
– розгорнути до трьох загальновійськових бригад Корпусу резерву;
– підвищити спроможності Повітряних Сил та Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

Зазначений лист не було взято до уваги Апаратом Ради національної безпеки і оборони України. У майбутньому для забезпечення підготовки ЗС та інших складових сил оборони України до застосування необхідно:

мати структуру і склад ЗС України, які мають базуватися на практичному досвіді ведення воєнних дій, потенційних загрозах національній безпеці України у воєнній сфері у середньо та короткостроковій перспективі, наявних та необхідних (критичних) спроможностях;

1) здійснювати дислокацію бойових військових частин на найбільш загрозливих напрямах;
2) створити неядерний потенціал стримування, який має базуватися на спроможностях оперативно-стратегічних і оперативно-тактичних ракетних комплексів, ударних БпАК, зенітно-ракетних комплексів великої та середньої дальності;
3) здійснити переозброєння військових частин на новітні високотехнологічні зразки ОВТ, перш за все на комплекси ППО/ПРО, багатоцільові бойові літаки, вертольоти, катери та кораблі з ракетним озброєнням та проти корабельними ракетними комплексами наземного базування;
4) уточнити склад, функції, завдання, повноваження, відповідальність та підзвітність органів військового управління та порядок управління в ході ведення воєнних дій;
5) здійснити удосконалення систем логістичного, медичного забезпечення, підтримки та зв’язку;
6) здійснити уточнення порядку підготовки ЗС України, інших складових сил оборони до виконання завдань за призначенням.

Перспективна структура ЗС України повинна відповідати наступним вимогам:

– бути побудованою таким чином, щоб виключити її перебудову під час переходу з мирного на воєнний час;

– склад ЗС повинен бути достатнім для створення чотирьох оперативно-стратегічних угруповань військ (сил), потужного стратегічного резерву та резерву Головнокомандувача ЗС України, що забезпечить гарантовану відсіч збройної агресії одночасно з усіх загрозливих напрямів та проведення контрнаступу для звільнення тимчасово окупованих територій;

– у структурі Збройних Сил мирного часу не повинно бути органів військового управління, військових частин, підрозділів, які не здійснюють управління угрупованнями військ (сил) або є проміжними (дублюючими), не залучені до складу угруповань або не виконують завдання під час ведення воєнних дій;

– військово-адміністративний поділ і оперативно-стратегічний розподіл території України повинен охоплювати усі загрозливі напрями та забезпечувати розгортання в межах військових сухопутних зон польових армій та централізоване управління не лише силами і засобами ЗС, а й іншими складовими сил оборони, що залучаються до відсічі збройної агресії;

– запаси матеріальних засобів, засоби їх підвезення, сили і засоби медичного забезпечення, підтримки повинні бути розосереджені в межах операційних зон проведення операцій (бойових дій).

Висновки. Таким чином, наведений стислий оглядовий аналіз окремих важливих елементів структури ЗС України - місць дислокації, комплекту, кількості військових частин і з'єднань та рівня їх забезпечення станом на початок агресії рф проти України 24.02.2022 показав, що у цілому діюча на той час структура ЗС виявилася не в повній мірі адаптованою існуючим викликам і загрозам та не гарантувала відвернення загрози повномасштабної зовнішньої збройної агресії. Це призвело до відомих військових, економічних та територіальних втрат держави. Для усунення виявлених недоліків, прорахунків та проблемних питань у підходах до побудови перспективної структури ЗС України та раціональної дислокації їх частин та з'єднань автором запропоновані зазначені у тезах вимоги до структури та пропозиції по їх реалізації.

Використані джерела:

1) Про Збройні Сили України: Закон України від 23.03.2023 р. № 1934-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text.
2) Про національну безпеку України: Закон України від 31.03.2023 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

Артюшенко О.О.,
старший викладач кафедри фінансового забезпечення військ
Військового інституту Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-3638-4961

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка пробелеми. Методологія Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations (PROMETHEE) завоювала визнання як інструмент для

прийняття рішень в умовах мультикритеріального середовища в різних галузях. Ефективне прийняття рішень у сфері економіки держави відіграє важливу роль у успіху країн. Посадові особи, які приймають рішення у даній галузі часто стикаються з багатьма критеріями та альтернативами, що вимагає системного підходу до їх оцінки та ранжування. Методологія PROMETHEE, яка є методом мультикритеріального прийняття рішень, пропонує перспективне рішення.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення перспективи застосування методів підтримки прийняття рішень в сфері національної економіки на основі методології Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations (PROMETHEE).

Виклад основного матеріалу. PROMETHEE - це методологія прийняття рішень, яка дозволяє оцінювати та ранжувати альтернативи на основі кількох критеріїв. Цей процес включає два кроки: моделювання переваг, яке визначає критерії та надає їм ваги та функції переваг; агрегація переваг, яка комбінує індивідуальні переваги для отримання загального ранжування. PROMETHEE пропонує гнучку та адаптивну структуру для прийняття рішень, що враховує як кількісні, так і якісні критерії. [1]

Під час прийняття рішень у бюджетній системі посадові особи рішень зіштовхуються з необхідністю балансування між багатьма цілями, такими як економічний ріст, зайнятість населення, контроль інфляції, розподіл доходів та інші. PROMETHEE дозволяє систематично оцінювати та ранжувати альтернативи політики на основі цих критеріїв. Шляхом формування структурованої системи прийняття рішення PROMETHEE може покращити прозорість та ефективність економічних рішень політики. Ефективний розподіл обмежених бюджетних ресурсів є актуальним питанням для економічного росту та розвитку. Специфіка застосування методу PROMETHEE має суттєві перспективи в розподілі обмежених ресурсів. Шляхом врахування різноманітних критеріїв, включаючи соціальні потреби, економічний вплив та екологічну стійкість, PROMETHEE дозволяє зробити обґрунтований та оптимальний вибір.

В той же час варто зауважити, що незважаючи на багато переваг методу PROMETHEE, його впровадження може зіткнутися з певними викликами. Серед них – залежність від точних і надійних даних, визначення відповідних критеріїв та їх ваги. Розв'язання цих викликів вимагає надійних систем збору даних, виключення присутності зацікавлених сторін та прозорості.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз свідчить про значні перспективи застосування методу PROMETHEE в бюджетній сфері для підтримки національної економіки шляхом надання структурованої системи прийняття рішень та сприяння прозорому та ефективному розподілу ресурсів. Однак, для успішного впровадження PROMETHEE необхідна детальна розробка критеріїв, їх ваги, точні та неупереджені дані, а також врахування унікальних викликів української економічної системи пов'язаних із веденням війни. Врахування зазначених елементів дозволить використовувати PROMETHEE як інструмент для покращення процесів прийняття рішень та розвитку економіки України.

Використанні джерела:

1) Brans J. P. The 'PROMETHEE' adventure. International Journal of Multicriteria Decision Making. 2015. T.5, №4. C.297. URL: https://doi.org/10.1504/ijmcdm.2015.074090.
2) Visual PROMETHEE. URL: http://en.promethee-gaia.net/assets/vpmanual.pdf.

Биченков В.В.,
д.т.н., с.н.с. заступник начальника Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-6080-6976
Биченков М.В.,
студент Навчально-наукового інституту прикладного системного аналізу
"Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського"
Лупик Ю.О.,
к.е.н., доцент начальник кафедри кономіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-1486-2336

МОДЕЛЬ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Постановка проблеми. Згідно Указу Президента України від 21 квітня 2022 року № 266, створена робоча група з питань розроблення Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. Одним з основних напрямів розвитку держави є - питання підвищення рівня національної безпеки України.
Під терміном національна безпека розуміється захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. [1]

Мета дослідження. Основою розвитку держави – є економіка та її стійкість відносно зовнішніх та внутрішніх негативних явищ. Основним питанням, яке відповідає за стійкість і впевнений зріст національної економіки - є економічна безпека. Відповідно, однією із важливих складових національної безпеки – є економічна безпека. Тому, метою дослідження є розроблення моделі визначення рівня економічної безпеки України у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. На даний час зміст поняття національна безпека висвітлене в Стратегії національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України (від 14 вересня 2020 року № 392/2020). [2]

Економічна безпека – це стан національної економіки, якій дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. [3]

На основі Стратегії національної безпеки України, в державі були розроблені стратегії розвитку складових національної безпеки, які висвітлені в табл. 1.

таблиця.1 - Складові національної безпеки України

Назва нормативно-правового документу	Вид безпеки
1. Стратегії людського розвитку	Безпека особистості
2. Стратегія воєнної безпеки	Воєнна безпека
3. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту	Громадська безпека та цивільний захист
4. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу	Розвиток оборонно-промислового комплексу
5. Стратегія економічної безпеки	Економічна безпека
6. Стратегія біобезпеки та біологічного захисту. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до змін клімату	Біобезпека та екологічний захист
7. Стратегія інформаційної безпеки	Інформаційна безпека
8. Стратегія кібербезпеки	Кібербезпека
9. Стратегія зовнішньополітичної діяльності	Зовнішня безпека
10. Стратегія забезпечення зовнішньої безпеки. Національна розвідувальна програма	Державна безпека
11. Стратегія енергетичної безпеки	Енергетична безпека
12. Стратегія продовольчої безпеки	Продовольча безпека

Економічна безпека є складовою національної безпеки, її фундаментом і матеріальною основою. Для оцінки рівня економічної безпеки, Міністерство економіки в різні роки розробило ряд методик. [3, 4, 5] Складові економічної безпеки України за вказанімі методиками визначені в табл. 2.

таблиця 2 - Складові економічної безпеки за методиками Міністерства економіки України

Методика до 2006 року	Методика 2013 року	Методика 2021 року (проект)
Продовольча	Продовольча	
Виробнича	Виробнича	Виробнича
Фінансова	Фінансова	Фінансова
Зовнішньоекономічна	Макроекономічна	Макроекономічна
Інноваційна	Інвестиційно-інноваційна	Інвестиційно-інноваційна
Соціальна	Соціальна	Соціальна
	Демографічна	
	Енергетична	
Зовнішньоекономічна	Зовнішньоекономічна	Зовнішньоекономічна

Вивчення Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, показало, що вони мають ряд недоліків:

– носять рекомендаційний характер;
– в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року в ході оцінки стану економічної безпеки, був здійснений аналіз тільки за п'ятьма складовими економічної безпеки;
– для розрахунку економічної безпеки та її складових запропоновані усталені вагові коефіцієнти, механізм розрахунку яких відсутній;
– через російську агресію довоєнні вагові коефіцієнти складових економічної безпеки потребують перерахунку.

Як висновок – Методичними рекомендаціями в актуальній редакції користуватись неможливо. Тому, метою дослідження є – розроблення Моделі визначення рівня економічної безпеки України у післявоєнний період.

З метою розроблення Моделі визначення рівня економічної безпеки України, складові та їх індикатори були обрані за методикою 2013 року, яка, на наш погляд, є більш повною та має більшу кількість статистичних даних (з 2008 по 2020 р.). Складові економічної безпеки України та їх індикатори – табл.3.

таблиця 3 - Складові економічної безпеки України та їх індикатори

Продовольча безпека Y1
Добова калорійність харчування людини, тис. ккал
Співвідношення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів на 1 особу, %
Молоко та молочні продукти, %
М'ясо і м'ясні продукти, %
Яйця, %
Картопля, %
Виробництво зерна на одну особу на рік, тонн
Рівень запасів зернових культур на кінець періоду, % від споживання
Частка продажу імпортних продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, %

Виробнича безпека Y2
Середнє співвідношення обсягів валової доданої вартості промисловості України та ВДВ промисловості окремих країн Європи, %
Ступінь зносу основних засобів промисловості, %
Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %
Обсяг виконаних будівельних робіт до 1990 року, %
Рентабельність операційної діяльності підприємств будівництва, %
Рентабельність операційної діяльності підприємств транспорту та зв'язку, %
Співвідношення імпортної ціни на газ в Україні та Європі, разів

Фінансова безпека Y3
Рентабельність активів, %
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %
Відношення офіційних міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу, %
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період
Рівень доларизації грошової маси, %
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3),%
Обсяг нелегального відпливу фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США

Макроекономічна безпека Y4
Різниця між темпами росту середньомісячної заробітної плати та продуктивності праці в Україні, в.п.
Рівень "тінізації" економіки, % до ВВП
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, % до ВВП
Рівень безробіття (за МОП), %
Різниця темпів росту ВВП України та темпів росту економік країн, що розвиваються, в.п.
ІСЦ
Відношення наявного доходу населення до ВВП, %
Схильність до заощадження населення, %
Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення у країнах ЄС,%

$$z=f(y_i), \quad де \quad y_i=f(x_{ij})$$

Інвестиційно-інноваційна безпека Y5
Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП
Відношення вартості нововедених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій,%
Індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %
Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %
Розмір економіки України, % до світового ВВП
Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %

Соціальна безпека Y6
Відношення середньомісячної номінальної зарплати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, рази
Частка витрат на продовольчі товари в сукупних грошових витратах домогосподарств, %
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП
Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, у відсотках до населення відповідної вікової групи

Демографічна безпека Y7
Чисельність наявного населення, % до рівня 1990 року
Очікувана тривалість життя при народженні, років
Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року), на 1000 народжених живими
Коефіцієнт природного приросту, на 1000 наявного населення
Частка населення похилого віку у загальній кількості населення (станом на 1.01. наступного року), % (Коефіцієнт старіння)
Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %
Загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (-)(на 10000 осіб)

Енергетична безпека Y8
Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, %
Рівень імпортної залежності за домінуючим ресурсом у загальному постачанні первинної енергії, %
Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, %
Відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП, %
Запаси природного газу, місяців споживання
Запаси кам'яного вугілля, місяців споживання
Частка відновлювальних джерел у загальному постачанні енергії, %
Частка витрат при транспортуванні та розподіленні енергії, %

Зовнішньоекономічна безпека Y9
Відкритість економіки (відношення обсягу експорту та імпорту товарів та послуг до ВВП), %
Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів
Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів,%
Питома вага сировинного та низького ступення переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів, %
Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, %
Індекс умов торгівлі (ціновий), %
Завантаженість транзитних потужностей нафтотранспортної системи, %
Завантаженість транзитних потужностей газотранспортної системи, %

Модель оцінки рівня економічної безпеки України побудована за методом найменших квадратів і вирішує завдання побудови загальної моделі оцінки рівня економічної безпеки України та моделей оцінки рівня складових економічної безпеки. Алгоритм побудови моделі оцінки рівня економічної безпеки України методом найменших квадрантів зображено на *рис. 1*.

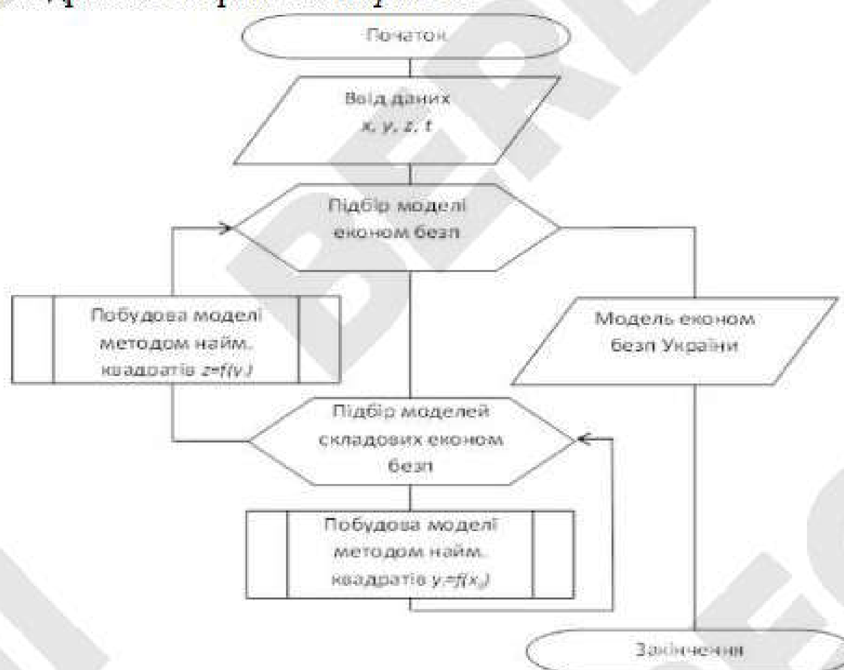

Рис. 1 - Алгоритм побудови моделі оцінки рівня економічної безпеки

Розроблені моделі оцінки рівня складових економічної безпеки України здійснюють оцінку на основі вихідних даних, якими виступають індикатори складових економічної безпеки. Розроблені моделі відповідають рівню значущості 0,05 за критерієм Фішера.

В табл. 4 продемонстровано функціонування моделі оцінки рівня складових економічної безпеки України на прикладі інвестиційно-інноваційної безпеки.

таблиця 4 - Індикатори інвестиційно-інноваційної безпеки

№	Назва індикатора	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП	17,0	17,6	19,0	16,9	14,2	13,5	15,5	15,8	17,6	17,6	13,0
2	Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних івестицій,%	64,8	72,4	72,4	66,9	57,5	79,3	56,3	53,0	52,9	70,1	72,2
3	Індекс инвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	39,4	28,7	30,7	34,4	46,1	48,7	52,0	55,2	56,6	56,8	50,3
4	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	4,1	4,1	3,9	2,1	0,22	0,4	4.1	3,3	3,4	3,4	-0,6
5	Розмір економіки України, % до світового ВВП	0,21	0,22	0,23	0,24	0,17	0.12	0,12	0,14	0,15	0,18	0,19
6	Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	0,75	0,65	0,67	0,70	0,60	0,55	0.48	0,45	0,47	0,43	0,41
7	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %.	11,5	12,8	13,6	13,6	12,1	15,2	16,6	14,3	15,6	13,8	14,3
!	**Інвестиційно-економічна безпека**	**33**	**34**	**36**	**35**	**30**	**33**	**30**	**30**	**31**	**31**	**31**

Результат побудови моделі оцінки рівня складової економічної безпеки на прикладі інвестиційно-інноваційної безпеки зображено на *рис. 2*.

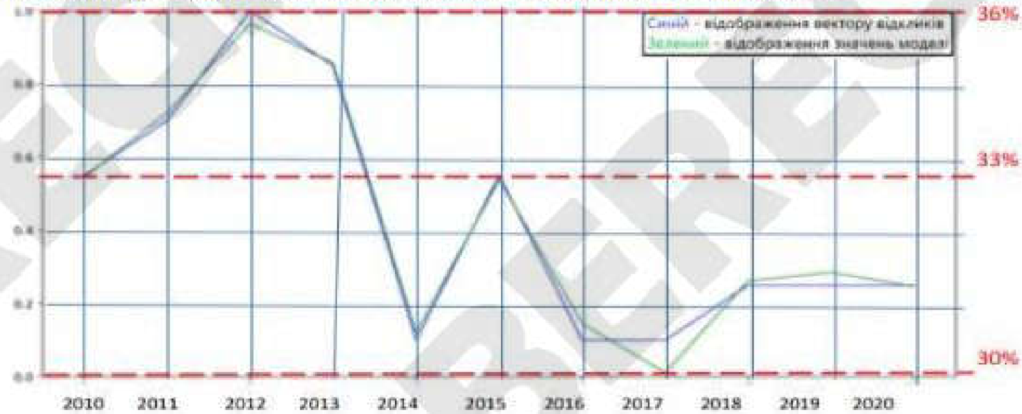

Рис.2 - Графічне представлення моделі інвестиційно-інноваційної безпеки

$$y5 = -0{,}45 + 0{,}43 * x_1 + 0{,}38 * x_2^2 + 0{,}124 * x_3^2 + 0{,}03 * \frac{1}{x_4} +$$
$$+0{,}21 * x_5^2 + 0{,}9 * x_6 + 0.48 * \log_{10} x_7$$

Як результат, відповідно до значень складових економічної безпеки (за 2007-2020 рр.), показники наведені в табл. 5, було графічно побудовано фізичну модель економічної безпеки України, що наведено на рис. 3.

таблиця 5 - Значення складових економічної безпеки України за роками

Складові економічної безпеки, %	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Продовольча	85	83	84	90	92	93	86	94	92	92	91	90	89	85
Виробнича	61	56	52	50	55	49	49	51	47	58	59	58	57	54
Фінансова	64	51	42	42	47	47	50	40	35	38	40	45	42	40
Макроекономічна	48	38	44	38	48	39	39	33	30	38	37	40	45	43
Інвестиційно-инноваційна	43	43	34	33	34	36	35	30	33	30	30	31	31	31
Соціальна	58	56	58	57	59	64	62	57	55	56	59	59	60	59
Демографічна	41	44	46	47	56	45	46	45	43	46	40	41	39	40
Енергетична	32	34	31	35	32	34	39	47	45	58	54	53	49	50
Зовнішньоекономічна	40	36	38	35	31	24	29	32	33	35	36	36	40	44
Економічна безпека у цілому	**52**	**48**	**46**	**45,8**	**48,9**	**46,0**	**47**	**45,2**	**43,6**	**48,0**	**47,6**	**48,6**	**48,9**	**47,9**

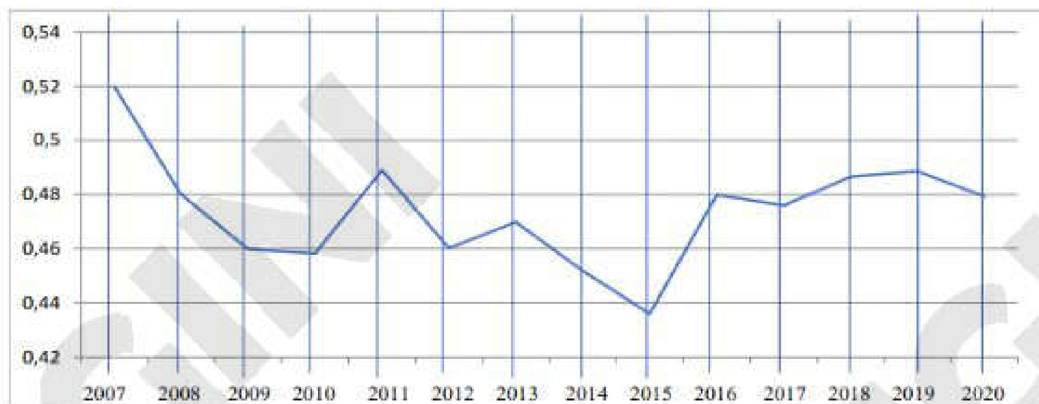

Рис. 3 - Графічне подання фізичної моделі економічної безпеки України

$$z = -0{,}36 + 0{,}19 * \sqrt{y_1} + 0{,}09 * y_2^2 + 0{,}19 * \sqrt{y_3} + 0{,}2 * \sqrt{y_4} +$$
$$+0{,}21 * \sqrt{y_5} + 0{,}09 * y_6 + 0{,}1 * y_7^2 + 0{,}16 * \sqrt{y_8} + 0{,}14 * \sqrt{y_9}$$

Так, загальну модель оцінки рівня економічної безпеки України можна представити наступним чином:

$$z = -0{,}36 + 0{,}19 * \sqrt{y_1} + 0{,}09 * y_2^2 + 0{,}19 * \sqrt{y_3} + 0{,}2 * \sqrt{y_4} +$$
$$+0{,}21 * \sqrt{y_5} + 0{,}09 * y_6 + 0{,}1 * y_7^2 + 0{,}16 * \sqrt{y_8} + 0{,}14 * \sqrt{y_9}$$

, де $y_i, i = \overline{1..9}$ – визначені наступним чином :

$$y1 = -0.164 + 0.162 * \frac{1}{x_1} + 1.276 * x_2 + 0.6738 * x_3 + 0{,}219 * x_4^2 +$$
$$+0.219 * \log_{10} x_5 + 1.85 * x_6 + 0.2033 * \frac{1}{x_7} - 2.913 * x_8$$

$$y2 = 0.399 + 0.038 * \frac{1}{x_1} - 0.00478 * x_2 + 0.225 * x_3^2 + 1.885 * \log_{10} x_4 +$$
$$+0.139 * \frac{1}{x_5} + 0.634 * \log_{10} x_6 + 0.308 * x_7 - 0.378 * \log_{10} x_8$$

$$y3 = 0.74 + 0.06 * \frac{1}{x_1} + 0.04 * \frac{1}{x_2} - 1.2 * x_3^2 + 0.05 * \frac{1}{x_4} + 1.18 * x_5 -$$
$$-0.19 * \frac{1}{x_6} - 0.4 * x_7^2 - 0.89 * \log_{10} x_8 - 0.06 * \frac{1}{x_9}$$

$$y4 = 0.69 - 0.46x_1 + 0{,}53 * \log_{10} x_2 - 0.32 * x_3^2 - 0.27 * x_4 +$$
$$+1{,}42 * x_5^2 + 1{,}2 * \log_{10} x_6 + 0.06 * x_7 - 0.22 * x_8^2 + 1.18 * x_9^2$$

$$y5 = -0{,}45 + 0{,}43 * x_1 + 0{,}38 * x_2^2 + 0{,}124 * x_3^2 + 0{,}03 * \frac{1}{x_4} +$$
$$+0{,}21 * x_5^2 + 0{,}9 * x_6 + 0.48 * \log_{10} x_7$$

$$y6 = -0{,}19 - 0{,}11 * \frac{1}{x_1} - 0{,}02 * \frac{1}{x_2} + 0{,}01 * \frac{1}{x_3} + 0{,}52 * e^{x_4} + 0{,}42 * x_5$$

$$y7 = -0.593 + 0{,}0374 * x_1^2 + 0.101 * x_2^2 - 0.0.0886 * \log_{10} x_3 + 0.022 * x_4 -$$
$$-0.7712 * \sqrt{x_5} - 0.6461 * x_6^2 + 0.0766 * \frac{1}{x_7}$$

$$y8 = 1{,}15 + 0.4 * x_1^2 - 0.06 * \frac{1}{x_2} - 1{,}17 * \sqrt{x_3} + 0{,}003 * \frac{1}{x_4} +$$
$$+0{,}52 * x_5^2 + 0.038 * \frac{1}{x_6} + 0{,}39 * \sqrt{x_7} - 0.76 * x_8$$

$$y9 = 0{,}89 + 0{,}6 * x_1 + 0{,}25 * x_2 - 0{,}37 * x_3^2 - 0.02 * \frac{1}{x_4} -$$
$$-1{,}28 * \sqrt{x_5} - 0.01 * \frac{1}{x_6} + 0.02 * \frac{1}{x_7} + 0.49 * x_8$$

модель оцінки рівня продовольчої безпеки – y_1; модель оцінки рівня виробничої безпеки– y_2;
модель оцінки рівня фінансової безпеки– y_3; модель оцінки рівня макроекономічної безпеки– y_4;
модель оцінки рівня інвестиційно-інноваційної безпеки – y_5; модель оцінки рівня соціальної безпеки– y_6;
модель оцінки рівня демографічної безпеки– y_7; модель оцінки рівня енергетичної безпеки– y_8;
модель оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки – y_9.

В свою чергу, модель прогнозування розвитку складових економічної безпеки України побудована з використанням методу авторегресії. Алгоритм побудови моделей прогнозування розвитку економічної безпеки методом авторегресії. Таким чином, процедуру побудови моделі прогнозування розвитку складової економічної безпеки України на прикладі інвестиційно-інноваційної безпеки можна графічно відобразити на наступних рис. 4.

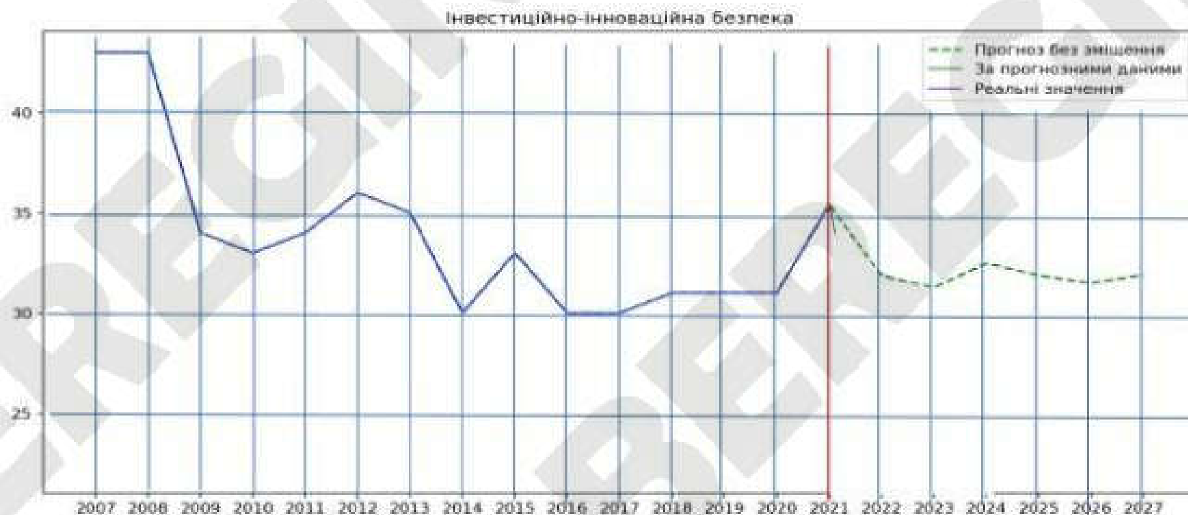

Рис. 4. - Графічне відображення динаміки розвитку інвестиційно-інноваційної безпеки за умови мирного розвитку

$$y_{t5} = 17.74568806 + 0.3525654y_{t-1} - 0.06551278y_{t-2} + 0.15214312y_{t-3}$$ Оцінка за MAPE 1.197 %

На сформованих графіках наочно продемонстровано модель прогнозування розвитку складової економічної безпеки (інвестиційно-інноваційної); здійснено оцінку середньої абсолютної похибки (MAPE, менше 2%); відпрацьовано прогноз розвитку складової економічної безпеки до 2027 року.

Процедуру прогнозування розвитку складових економічної безпеки України (2022-2027 рр.) на прикладі розробленої Моделі прогнозування розвитку складових економічної безпеки та Моделі оцінювання рівня економічної безпеки України (за умови мирного розвитку) продемонстровано в табл. 6, рис. 5.

таблиця 6 - Прогнозні значення складових економічної безпеки України за умов мирного розвитку (2022-2027 рр.)

Складові економічної безпеки	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Продовольча безпека	93.133	91.426	90.696	90.383	90.249	90.192	90.167
Виробнича безпека	61.74	49.73	59.319	47.679	60.32	45.936	61.539
Фінансова безпека	31.819	41.288	45.178	34.755	38.715	47.468	38.7
Макроекономічна безпека	48.361	52.952	51.117	49.713	53.946	55.995	52.73
Інвестиційно-інноваційна безпека	34.19	31.846	31.281	32.473	31.865	31.495	31.899
Соціальна безпека	61.248	59.637	58.93	58.62	58.484	58.424	58.398
Демографічна безпека	35.296	44.837	45.703	45.782	45.789	45.79	45.79
Енергетична безпека	41.458	43.396	45.149	46.736	48.173	49.472	50.648
Зовнішньоекономічна безпека	47.121	37.728	42.537	34.098	39.955	31.978	38.521
Значення фізичної моделі Економічної безпеки України	0.4932	0.5058	0.4917	0.5010	0.5001	49.846	50.605

$y_{t1} = 51.56358941 + 0.42801808y_{t-1}$

$y_{t2} = 52.03754674 + 0.13915517y_{t-1} - 0.12502521y_{t-2} + 0.47798106y_{t-3}$
$-0.47073865y_{t-4}$

$y_{t3} = 21.85355319 + 0.79608909y_{t-1} - 0.48036533y_{t-2} + 0.16384992y_{t-3}$

$y_{t4} = 41.38637416 + 0.2841392y_{t-1} 0.40184055y_{t-2} + 0.58957894y_{t-3} -$
$-0.15444825y_{t-4}$

$y_{t5} = 17.74568806 + 0.3525654y_{t-1} - 0.06551278y_{t-2} + 0.15214312y_{t-3}$

$y_{t6} = 32.77653631 + 0.438544749y_{t-1}$

$y_{t7} = 41.63023421 + 0.09084457y_{t-1}$

$y_{t8} = 5.87821538 + 0.90495568y_{t-1}$

$y_{t9} = 16.10754027 + 0.76677088y_{t-1} - 0.25715345y_{t-2}$

Результатом російської агресії стало те, що моделі, які побудовані за методом авторегресії та наведені за досвідом минулих років, не співпадають з результатами, які отримані з використанням моделей оцінки рівня складових економічної безпеки, що побудовані за методом найменших квадратів.

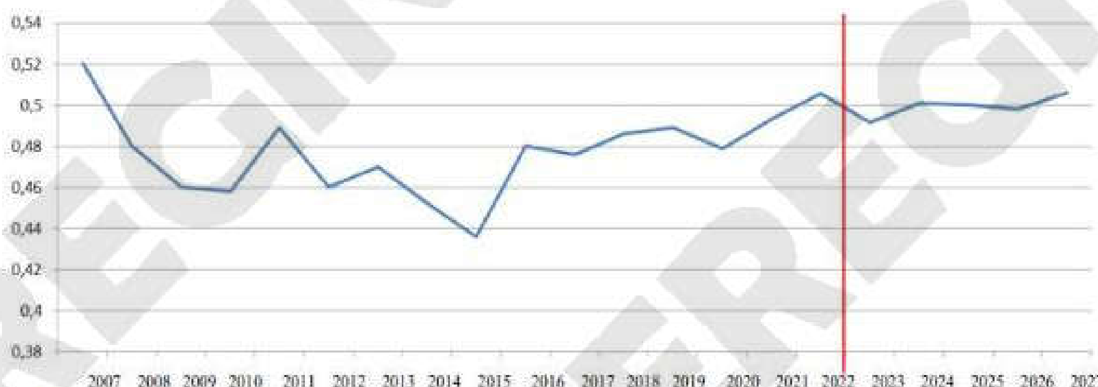

Рис. 5 - Графічне відображення прогнозних значень економічної безпеки України (2022-2027 рр.)

Справа в тому, що моделі оцінки рівня складових економічної безпеки розраховують оцінку, виходячи з поточних значень індикаторів, а моделі прогнозування рівня складових економічної безпеки функціонують на основі минулого досвіду. Результати продемонстровано в табл. 7.

таблиця 7 - Порівняння реальної оцінки складових економічної безпеки 2022 року по відношенню до прогнозних даних

Складові економічної безпеки	**2022 (прогноз)**	**2022 (оцінка)**	**різниця**
Продовольча безпека	91.426	40.515	-50.911
Виробнича безпека	49.73	42.174	-7.556
Фінансова безпека	41.288	19.315	-21.973
Макроекономічна безпека	52.952	17.258	-35.694
Інвестиційно-інноваційна безпека	31.846	22.63	-9.216
Соціальна безпека	59.637	43.858	-15.779
Демографічна безпека	44.837	33.19	-11.647
Енергетична безпека	43.396	40.15	-3.246
Зовнішньоекономічна безпека	37.728	12.604	-25.124

Тобто моделі оцінки, в даному випадку, є більш точніми, але на їх основі неможливо робити прогнози. Моделі прогнозу не мають досвіду прогнозування під впливом вказаних подій, а тому їх прогноз є неточним. У зв'язку з цим, була висунена гіпотеза, що після закінчення дії зовнішнього впливу (після закінчення війни), система продовжить розвиватися за довоєнною динамікою, але з точки падіння на кінець бойових дій, як вказано на рис. 6.

Тобто, для прогнозування розвитку рівня складової економічної безпеки здійснено паралельний перенос графіку прогнозування. Прогнозування рівня економічної безпеки в післявоєнний період, з використанням вказаної гіпотези, продемонстровано на рис. 7.

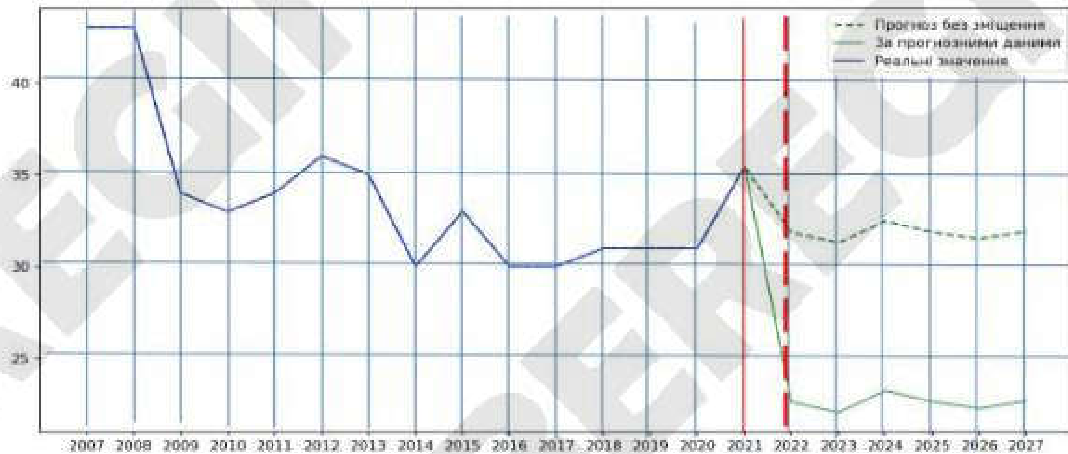

Рис. 6. - Графічне відображення динаміки розвитку інвестиційно-інноваційної безпеки за умов мирного та післявоєнного розвитку України

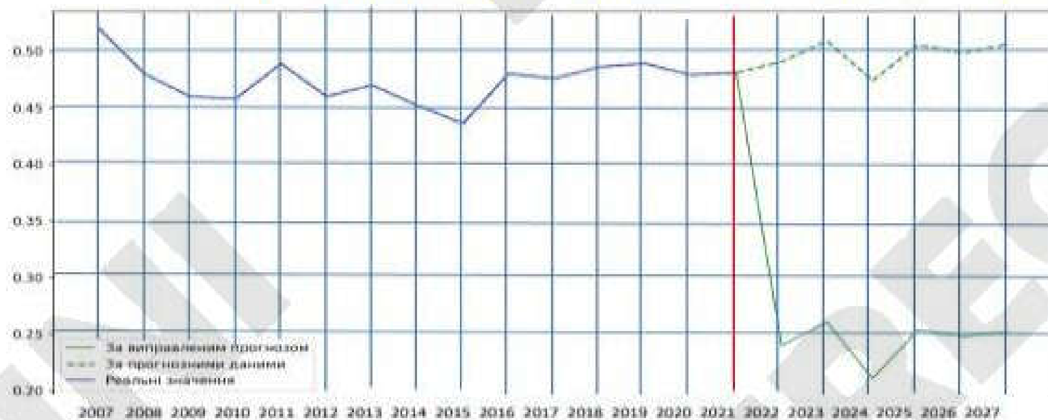

Рис. 7. - Прогнозування економічної безпеки України в післявоєнний період

В свою чергу, прогнозні значення рівня економічної безпеки та його складових подані в ***табл. 8.***

таблиця 8 - Прогнозні значення складових економічної безпеки України з урахуванням наслідків російської агресії (2022-2027 рр.)

Складові економічної безпеки	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Продовольча безпека	93.133	40.515	39.785	39.472	39.338	39.281	39.256
Виробнича безпека	61.74	42.174	51.764	40.124	52.765	38.381	53.984
Фінансова безпека	31.819	19.315	23.205	12.78	16.742	25.496	16.728
Макроекономічна безпека	48.361	17.258	15.423	14.019	18.252	20.301	17.0362
Інвестиційно-інноваційна безпека	34.19	22.63	22.065	23.257	22.649	22.279	22.683
Соціальна безпека	61.248	43.858	43.151	42.841	42.705	42.646	42.62
Демографічна безпека	35.296	33.19	34.057	34.135	34.143	34.143	34.143
Енергетична безпека	41.458	40.15	41.903	43.49	44.927	46.226	47.402
Зовнішньоекономічна безпека	47.121	12.604	17.413	8.974	14.831	6.854	13.397
Значення фізичної моделі Економічної безпеки України	49.32	23.999	26.027	21.044	25.356	24.782	25.186

Висновки. Запропонована Методика моделювання рівня економічної

безпеки України, складається з двох частин: методики оцінки рівня економічної безпеки України, яка базується на оцінці рівня складових економічної безпеки України та їх індикаторів (методика була сформована з використанням методу найменших квадратів); методика прогнозування розвитку складових економічної безпеки України (методика побудована з використанням методу авторегресії).

За результатами розрахунків визначено, що: найбільші втрати серед складових економічної безпеки понесли: рівень макроекономічної безпеки (-67%), рівень зовнішньоекономічної безпеки (-66%), рівень продовольчої безпеки (-56%). рівень фінансової безпеки (-53%); найменше вплинула російська агресія на рівень енергетичної безпеки (-8%), рівень виробничої безпеки (-15%); відносно середній рівень збитків понесли: рівень демографічної безпеки (-25%); рівень соціальної безпеки (-26%); рівень інвестиційно-інноваційної безпеки (-29%).

Загальний рівень економічної безпеки України впав на 52% і склав 24%, що за класифікацією, запропонованою Міністерством економіки України, оцінено як небезпечний рівень.

На основі Методики розроблений програмний продукт "Визначення рівня економічної безпеки України". Запропонована Методика визначення рівня економічної безпеки України продемонструвала свою працездатність і може бути використана для вирішення завдання оцінки та прогнозування рівня економічної безпеки України під час розробки Стратегічних документів з питання економічної безпеки України.

Використанні джерела:

1) Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.
2) Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037.
3) Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text.
4) Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text.
5) Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07#Text.

Бодрик Ю. Г.,
к.в.н., с.н.с. провідний науковий співробітник
Науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної
діяльності Національного університету оборони України

ORCID: 0000-0001-6798-0638
Волотівський П. Б.,
к.в.н., с.н.с. науково-дослідного відділу
Державного науково-дослідного інституту авіації
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-1479-883X

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗМІН В КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОГЛЯДАХ НА ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ МОБІЛІЗАЦІЙНОГО ПЛАНУ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ

Постановка проблеми. Україна десятий рік (з 2014 року) знаходиться в стані неоголошеної війни з р.ф. Ця країна 24 лютого 2022 року розпочала широкомасштабну агресію проти України, яка триває по цей час. Напад р.ф. виявився певною несподіванкою як для влади так і для громадян.

Указом Президента України в державі був введений воєнний стан, який передбачає проведення мобілізації, тобто комплексу заходів щодо переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу [1-2].

Більшість держав світу розглядають мобілізаційну підготовку органів державної влади, збройних сил, національного господарства як важливий фактор, дієвий засіб підготовки до війни. Тому головним напрямом діяльності будь-якої держави в умовах відсічі збройної агресії є нарощування спроможностей збройних сил для ефективної протидії агресору. Для цього створюється система мобілізації, що відповідає, в першу чергу, оперативним потребам Збройних Сил та економічним можливостям держав.

В Україні з початком агресії у 2014 році, а також з початком широкомасштабного вторгнення р.ф. у 2022 році проявились значні прорахунки в системі мобілізаційної готовності держави, національної економіки, особливо оборонно-промислового комплексу (ОПК) до функціонування в умовах війни. Зазначені проблеми та шляхи їх вирішення розглядалися у низці попередніх публікацій. [3–5]

Мета дослідження. Метою даного дослідження є узагальнення зроблених концепцій мобілізаційного планування в системі оборонного планування та актуалізація їх з урахуванням досвіду відсічі широкомасштабної збройної агресії російської федерації.

Виклад основного матеріалу. Основною причиною низької готовності державного апарату до реагування на обставини, що склалися на початку 2014 року і, відповідно, в лютому 2022 року, була відсутність завчасно та детально відпрацьованих рішень по тих чи інших варіантах ситуацій, осучаснених планів

переведення системи управління державою, національною економікою на роботу умовах війни. Мобілізаційний план держави, мобілізаційний план національної економіки на особливий період не були введені в дію в повному обсязі з тих причин, що були застарілими. Їх уточнення не було завершене. До числа головних причин такого стану справ виявився незадовільний стан організації мобілізаційної підготовки в державі, що зумовлений, зокрема, низкою проблем законодавчого та організаційного характеру. [3]

В економіці України, починаючи з 1991 року, розпочалося формування таких умов виробництва, з якими попередня (радянська) система мобілізаційної підготовки виявилася несумісною. В результаті загострилися глибинні протиріччя, які самою системою не можуть бути розв'язані. Усі попередні роки тенденція зниження мобілізаційної готовності продовжувала набувати загрозливого характеру, що в кінцевому рахунку може призвести до втрати дієздатності системи. Цим обумовлена необхідність удосконалення систем мобілізації та мобілізаційної підготовки з урахуванням змін в організації влади та ринкових механізмів, про що свідчать відповідні завдання. [6, 7]

В попередні роки до початку агресії Росії в 2014 році і навіть після 2014 року окремі керівники органів державної влади не вважали, що виконання законодавства з питань національної безпеки та забезпечення потреб сил оборони є найголовнішим обов'язком органів влади, галузей національної економіки та кожного окремого громадянина, а переведення промисловості від виробництва мирного часу на виробництво воєнного часу є одним з найважливіших елементів мобілізації країни. Продовжували виділялися мізерні обсяги фінансування на створення та утримання мобілізаційних потужностей підприємств щодо виробництва, ремонту, відновлення озброєння та військової техніки, підготовки персоналу для роботи на цих потужностях.

У результаті тривалого недофінансування заходів мобілізаційної підготовки промисловості наявні мобілізаційні потужності стали непридатними для експлуатації. До того ж, кадровий склад органів, що займалися питаннями мобілізаційної підготовки економіки, постійно скорочувався, в окремих органах управління мобілізаційні підрозділи взагалі були ліквідовані. [3]

Негативні наслідки занедбання мобілізаційної підготовки проявились з початком агресії РФ у вигляді неготовності ОПК збільшувати обсяги виробництва військової продукції, надання послуг для задоволення різноманітних потреб сил оборони. Зважаючи на те, що Україна, виходячи зі своїх національних інтересів, визначила стратегічний курс на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО). доцільно вивчити досвід США, інших держав членів НАТО щодо організації та проведення мобілізаційного планування та організації мобілізаційної підготовки, їх ролі і місця в посиленні обороноздатності кожної держави окремо та блоку в цілому. [6]

В США та в інших країнах зі сталими ринковими відносинами мобілізаційна підготовка розглядається як важлива форма партнерства держави та приватного сектору, представляє собою об'єднання зусиль на основі договірних зобов'язань

держави і бізнесу з метою здійснення значних оборонних проектів і програм. Мобілізаційне виробництво в цих країнах органічно вплітається в загальну систему господарювання та здійснює стимулюючий вплив на економіку відповідних галузей.

В сучасних умовах країни Організації Північноатлантичного договору (НАТО) притримуються концепції, що у сучасній війні переможе та держава або коаліція держав, яка буде мати не тільки могутній воєнний потенціал, але й високостійку економіку. *Вважається, що національне господарство має бути здатним постачати у збройні сили усе необхідне для продовження війни та забезпечувати власну живучість, має здійснюватися* завчасна підготовка до відбудови зруйнованих життєво важливих центрів, комунікацій, транспорту, зв'язку й управління, промислових об'єктів, запасів матеріальних засобів на складах постачання тощо. Тобто, ще в мирний час *має здійснюватися мобілізаційне планування, результатом якого є розробка довгострокових (стратегічних) мобілізаційних планів та детальних середньострокових та короткострокових мобілізаційних планів.* [4]

Основним принципом, на який спирається мобілізаційна підготовка і мобілізація в США, є принцип централізованого керівництва. У зв'язку з тим, що мобілізаційна підготовка і мобілізація є складовими оборони держави, керівництво ними здійснює президент США. Для виконання повноважень президента США у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації створений і діє відповідний постійний державний орган, підпорядкований безпосередньо президенту.

В США в розробці планів мобілізаційного розгортання галузей і підприємств оборонної промисловості, фінансовому і матеріальному забезпеченні їх виконання бере участь велика кількість органів законодавчої та виконавчої влади, серед яких *головну роль відіграють органи міністерства оборони.* Таке представництво урядових органів, з одного боку, сприяє більш широкому і детальному розгляду усіх питань мобілізаційного планування воєнної промисловості, однак, з другої, - ускладнює взаємоузгодження й ув'язку планів окремих галузей, утруднює видання фірмам військових замовлень та оформлення контрактів.

Першоосновою названих планів є *стратегічний мобілізаційний план США,* що розробляється об'єднаним штабом збройних сил та визначає завдання військових і цивільних урядових органів щодо мобілізаційної підготовки підвідомчих їм структурних елементів національного господарства.

Міністерство оборони США установлює також обсяги і строки випуску різних видів продукції військового призначення окремімі галузями промисловості в умовах їх мобілізаційного розгортання й визначає необхідні їм матеріальні та людські ресурси. Відповідно з цим кожне міністерство і відомство розробляє свій план мобілізаційного розгортання. Окремі плани далі ув'язуються і коректуються відповіднімі органами міністерства оборони.

В США мобілізаційне планування економіки включає в себе різноманітні

заходи, серед яких *виділяються чотири основних напрями:* [4]

– матеріально-технічне забезпечення мобілізаційного розгортання збройних сил, інших військових формувань та перших операцій війни;
– забезпечення живучості економіки, швидкого її відновлення в умовах війни;
– мобілізаційне розгортання оборонної промисловості та перебудова усього національного господарства на задоволення потреб війни;
– цивільний захист (цивільна оборона).

Потрібно *привернути увагу органів державного управління* щодо необхідності проведення на рівні держави глибокого аналізу недоліків та упущень в плануванні оборони держави, в плануванні та виконанні програм мобілізаційної підготовки і, як наслідок, у стані мобілізаційній готовності національної економіки України в передвоєнний період (до 24 лютого 2022 року). На підставі результатів аналізу мають бути вжиті *заходи* щодо ґрунтовного покращення мобілізаційного планування національної економіки для всебічного матеріального забезпечення оборонних операцій сил оборони, підготовки населення та об'єктів економіки до захисту від можливих ударів противника, підготовки мобілізаційного розгортання оборонної промисловості та перебудови національного господарства для задоволення воєнних потреб держави перед початком і в ході тривалої війни.

В післявоєнний період необхідно в обов'язковому порядку підтримувати постійну готовність до негайного мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших складових сил оборони та національного господарства. Це завдання має розглядатися як завдання першорядної державної ваги і, природно, вимагає відповідного удосконалення організації управління мобілізаційною підготовкою держави та її національної економіки, науково-методичного забезпечення мобілізаційного планування у цій сфері. [4] Це завдання визначене "Стратегією національної безпеки України" та "Стратегією воєнної безпеки України" [6-7].

При Президентові України має бути створений спеціальний орган виконавчої влади, для управління та координації мобілізаційною підготовкою та мобілізацією в державі. Він, звичайно, має бути складовою частиною системи мобілізаційної підготовки та мобілізації. На нашу думку, без такого органа не можливо реалізувати принцип централізованості керівництва мобілізаційною підготовкою та мобілізацією, які є складовою оборони держави.

Зі створенням такого органу існуюча структура управління мобілізаційною підготовкою в країні буде вдосконалена. Більш детально це питання було розглянуте в роботі. [5]

Таким чином, результати аналізу мобілізаційної готовності держави, реалізованості заходів мобілізаційних планів щодо забезпечення сил оборони під час відбиття широкомасштабної агресії РФ, що розпочалася 24 лютого 2022 року, проблемні питання, що виникли в ході мобілізації *мають бути узагальнені та враховані* в ході наступного планування у сфері оборони (розробка плану оборони

держави, мобілізаційного плану України, мобілізаційного плану Збройних Сил України, мобілізаційних планів національної економіки та її галузей, мобілізаційних планів виробництва зброї і військової техніки в післявоєнний період, інших планів), а також при розробці нової структури мобілізаційних органів (органів воєнно-економічної мобілізації або їх реорганізації).

Висновки. В Україні настав час рішуче перейти до практики мобілізаційної підготовки, прийнятої в державах - членах НАТО. Для цього необхідно провести аналіз недоліків та упущень в плануванні оборони держави та її мобілізаційної підготовки до функціонування в умовах особливого періоду, а також стану мобілізаційної готовності держави, зокрема національного господарства, у передвоєнний період. Адже ці недоліки та упущення проявилися уже в перші дні відбиття агресії р.ф. проти України.

Мобілізаційний план національної економіки України має складати воєнно-економічну основу Плану оборони України та бути в числі основних документів даного плану. Необхідна реорганізація системи органів воєнно-економічної мобілізації метою якої є забезпечення централізованої і більш цілеспрямованої мобілізаційної роботи, постійна гнучка мобілізаційна готовність економіки до війни. Для цього мають бути розроблені (уточнені) законодавчі й інші нормативні документи у відповідності з якими різні міністерства та відомства мають готуватися до мобілізації і діяти в її умовах. Має бути удосконалена система підготовки і підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних органів.

Актуальним для підвищення ефективності мобілізаційної підготовки в державі є вирішення питання забезпечення Кабінетом Міністрів України фінансування утримання мобілізаційних підрозділів в усіх ланках органів влади через державний бюджет України.

Використанні джерела:

1) Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.
2) Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text.
3) Волотівський П. Б. Мобілізаційна підготовка оборонно-промислового комплексу: час нових підходів / П. Б. Волотівський, О. П. Кутовий // Наука і оборона. – 2019. № 1. С. 40-44.
4) Волотівський П. Б. Щодо місця й ролі мобілізаційного плану національної економіки в системі документів плану оборони держави / П. Б. Волотівський, Р. В. Ельяшевський // Наука і оборона. – 2022. № 2. С. 13-20.
5) Волотівський П. Б. Питання забезпечення повноважень органів державної влади у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації / П. Б. Волотівський // Наука і оборона. – 2020. № 1. С. 13-20.

6) Стратегія національної безпеки України: затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text.
7) Стратегія воєнної безпеки України: затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text.

Вісленко Д.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0009-0007-0320-6732
Левчук О.В.,
к.е.н., доцент ПНС НДВ воєнно-економічних проблем НДУ проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
ORCID: 0000-0002-2827-2134

ВИВЧЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ З УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ НА ОСНОВІ СПРОМОЖНОСТЕЙ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

Постановка проблеми. Утримання державою високоякісної професійної армії, здатної забезпечити воєнну безпеку держави в сучасних умовах глобальних політичних, економічних, енергоресурсних та екологічних змін існування людства неможливо без всебічного обґрунтування її призначення, цілей та способів застосування, якісним забезпеченням відповідними ресурсами, їх розподілом, використанням і відновленням для досягнення та підтримки необхідних спроможностей.

Україна поступово формує та впроваджує власну воєнно-економічну політику, метою якої є всебічне задоволення обґрунтованих і визначених (з точки зору оборонної достатності) потреб Збройних Сил України та інших військових формувань в оборонних ресурсах.

Втім, при впровадженні методу оборонного планування, заснованого на спроможностях, у практичну діяльність Міністерства оборони України виникають певні питання. Процедури такого методу планування є доволі трудомісткими і потребують залучення значної кількості кваліфікованих фахівців. Крім того, чіткий алгоритм реалізації методу оборонного планування, заснованого на спроможностях і орієнтованого на загрози, відповідальність певних посадових осіб (організаційних структур) за відпрацювання етапів (фаз) оборонного планування, питання підпорядкованості між окремими складовими сил оборони нормативним порядком не визначені.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення методичних підходів з

удосконалення системи оборонного планування на основі спроможностей в міністерстві оборони України з урахуванням досвіду країн-членів НАТО.

Виклад основного матеріалу. Перед різними країнами світу завжди актуальною є проблема виділення та розподілу бюджетних коштів на потреби оборони. Грошові кошти, виділені на оборону держави, *з одного боку*, необхідні для вирішення питання життєдіяльності країни як елементу світової політичної системи. З *іншого боку* – це ресурс, виведений з національного господарства держави. Відтак перед головним розпорядником коштів постійно стоїть завдання раціонального розподілу оборонних ресурсів задля підвищення ефективності їх використання.

Досвід проведення оборонного планування в Україні здебільшого стосується питань розподілу оборонних ресурсів відповідно до встановлених цілей і тимчасових пріоритетів. При цьому конкретні довгострокові цілі не враховуються. Втім, провідні гравці світової арени демонструють політику довгострокової співпраці з Україною, яка базується виключно на основі їх власних інтересів. Тому опанування такого вміння, як довгострокове планування і для держави, і для сил оборони є пріоритетним стратегічним завданням сьогодення.

Одним із найбільш популярних видів оборонного планування є оборонне планування на основі спроможностей. Вище військово-політичне керівництво нашої держави проявили зацікавленість у запровадженні оборонного планування на основі спроможностей задля ефективного використання оборонних ресурсів. Відповідно, науково-дослідними установами, починаючи з 1996 року доволі прискіпливо вивчається такий підхід до оборонного планування. Тільки в Національному університеті оборони України вивченню особливостей оборонного планування присвячено понад 15 науково-дослідних робіт. Українською мовою перекладено та опубліковано кілька десятків посібників та підручників. Втім, даний вид оборонного планування досі не повною мірою впроваджується у повсякденну діяльність військ. Причинами цього можуть бути:

– нерозуміння деяких моментів планування;
– відсутність доведених до математичних розрахунків практичних прикладів, які би повністю охоплювали процес оборонного планування;
– складність проведення процедури оборонного планування без залучення сучасних інформаційних технологій.

Тобто, даний вид оборонного планування потребує розробки відповідних систем підтримки прийняття рішень. Основним елементом даного виду планування є спроможність. *Спроможність (capability)* – це здатність складових сил оборони виконувати завдання за призначенням та досягати визначених безпекових цілей держави. [1]

Для набуття збройними силами певної спроможності державі необхідно виділити певний ресурс. Процедура планування ресурсів для виконання державних програм розвитку сил оборони України при даному виді планування включає:

– визначення потреб у ресурсах;
– оцінювання здатності держави забезпечити ресурсні потреби оборони;
– розподіл оборонних ресурсів за відповідно до поставлених завдань для досягнення визначених спроможностей.

Розподіл оборонних ресурсів за спроможностями має враховувати ознаки життєвого військових формувань. Спроможності військового формування (*типової структури*) необхідно: [2]

а) формувати;

б) зберігати і підтримувати;

в) нарощувати;

г) позбавлятися (утилізувати або реформувати).

Дефіцит оборонних ресурсів, спрямованих на забезпечення життєдіяльності та розвитку сил оборони України визначає необхідність розробки єдиного механізму розподілу бюджетних коштів для ефективного використання і задоволення оборонних потреб. Таким чином, слід провести дослідження та запропонувати механізм вирішення завдань ефективного використання коштів при розбудові сил оборони.

Оборонне планування на основі спроможностей найчастіше розглядають як єдиний процес. Насправді він складається з чотирьох етапів: планування, програмування, бюджетування, контролю та аналізу виконання (*PPBES – Planning, Programming, Budgeting and Executing System*).

На етапі *планування* проводиться загальний аналіз розвитку середовища довкола країни з перспективою на майбутнє (10 – 15 років). При цьому враховується динаміка розвитку світової спільноти загалом і країн-сусідів зокрема; вивчаються фактори, які в перспективі свого розвитку можуть призвести до збройних конфліктів між державами, прогнозується можливість зростання амбіцій власної держави, для вирішення яких можуть бути залучені збройні сили. Це дає можливість сформувати візії бажаного стану сил оборони на довгострокову перспективу. [2]

На етапі *програмування* найбільш важливим питанням стає визначення необхідного обсягу капіталовкладень та їх раціонального розподілу відповідно до державних програм для реалізації пріоритетних планів нарощування спроможностей сил оборони держави; отримання від фахівців експертних оцінок відносно очікуваних можливостей держави із забезпечення сил оборони необхідним обсягом фінансового ресурсу.

На етапі *бюджетування* здійснюється реалізація плану розвитку спроможностей (можливостей) держави через використання виділених ресурсів шляхом їх розподілу та ситуативного коригування.

Таким чином, довгострокові стратегічні плани розвитку збройних сил (сил оборони) більш детально конкретизуються в оборонних програмах. Останні, в свою чергу, виступають основою бюджетного планування та інших короткострокових планів діяльності. Ці етапи невід'ємні один від одного. Їх прийнято розглядати як єдиний процес, який вперше був визначений в

директивному документі MID 913 і називається PPBES (*Planning, Programming, Budgeting and Executing System*). [2; 3]

Сутність процесу полягає в наступному: *PPBES* – це планування, програмування, бюджетування, контроль та аналіз виконання, орієнтовані на досягнення кінцевих результатів планування і управління для підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. [2]

В провідних країнах НАТО система *PPBES* сформувалась в єдину структуру, в рамках якої здійснюється: [2]

– визначення стратегічних установок у сфері оборони (стратегічне планування);
– обґрунтування потреби в якісному і кількісному складі озброєння та військової техніки;
– встановлення пріоритетів для вирішення проблем оборони програмними методами;
– розподіл ресурсів на цільові комплексні програми відповідно до визначених пріоритетів;
– оцінка відповідності отриманих результатів поставленим цілям, коригування (в разі необхідності) розподілу бюджетних асигнувань.

Висновки. Таким чином, стратегічне планування є фундаментальною основою для розробки бюджету та інших короткострокових планів. Зазначена схема етапів оборонного планування покладена в основу "Керівництва з планування, заснованого на спроможностях". Даний документ розкриває загальні принципи впровадження та використання методології оборонного планування. орієнтованого на розвиток спроможностей. [4]

Провідними країнами світу доволі успішно використовується метод оборонного планування, заснованого на спроможностях. Оборонне планування на основі спроможностей спрямоване на ефективне використання коштів для створення, розвитку та утримання певної сукупності спроможностей.

Використанні джерела:

1) Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України: Наказ Міністра оборони України 12.06.2017 р. URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/metod_recom_2019_2.pdf.
2) Раціональний розподіл фінансових оборонних ресурсів для ефективного розвитку спроможностей сил оборони: Звіт про НДР, шифр "Розподіл" (проміжний). – К.: НУОУ, 2017. 128 с.
3) Т. Тягарєв, Г. Букур-Марку, Ф. Флурі. Оборонний менеджмент: ознайомлення. Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС), Женева-Київ, 2011. 214 с.
4) Guide to Capability-Based Planning. TTCP Technical Report. TR-JSA-TP3-2-2004.

Гинда О.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: 0000-0002-9339-6512

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Інтелектуальний капітал є головним чинником забезпечення розвитку економіки країни та її конкурентоспроможності. Він визначає можливості технологічного, економічного, соціального зростання української економіки. Україна має потужний інтелектуальний капітал, якій вирізняється високим рівнем освіти, креативності, вмотивованості на саморозвиток та актуалізацію професійних навичок. Однак, 24 лютого 2022 р. р.ф. розв'язала війну проти України, що дало можливість змінити основні характеристики інтелектуального капіталу та його розвиток. Сьогодні Україна несе прямі та опосередковані втрати цього капіталу, а інтелектуальний капітал військовослужбовців визначає можливість існування України на глобальній карті як незалежної та конкурентоспроможної держави.

Збройні сили України відповідають за оборону країни, за її територіальну цілісність, суверенітет й недоторканність. Армія будує міцний фундамент безпеки країни. Сьогодні людина визнається найвищою цінністю і головним фактором підвищення результативності праці та успішної діяльності будь-якої організації або державного інституту. Збройні сили України мають свою структуру управління та відповідні функції, тому ефективне управління системою розвитку інтелектуального капіталу військовослужбовців, для оборони держави є основним завданням. [1]

Управління процесом розвитку інтелектуального капіталу військовослужбовців в умовах війни – один із шляхів поліпшення якості українського війська. Розвиток інтелектуального капіталу військовослужбовців в Україні має враховувати поряд з їх військовою майстерністю, рівень їх інтелекту, освіти, кваліфікації, здоров'я, культури, доходів, творчих та інших їхніх здібностей, соціально-психологічних якостей, можливостей інноваційної діяльності, активізація яких дає можливість повніше реалізувати цей потенціал.

Нова парадигма щодо забезпечення розвитку інтелектуального капіталу військовослужбовців має недостатньо розвинуту теоретичну базу, тому її формування є важливою науковою проблемою, що потребує невідкладного розв'язання на основі удосконалення науково-теоретичного та методичного забезпечення. Пошук підходів до удосконалення процесу розвитку інтелектуального капіталу військовослужбовців України зумовлює необхідність здійснення комплексних досліджень особливостей цієї проблеми та визначає актуальність теми наукового дослідження.

Ступінь дослідження проблеми. Теоретико-методологічні й економіко-

організаційні аспекти дослідження управління процесом розвитку інтелектуального капіталу розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, як Г. Башнянин, Д. Богиня, О. Грішнова, О. Кендюхова, Є. Лібанова, М. Пітюлич, О. Стефанишин, Л. Шаульська та інші, а також зарубіжні вчені, такі як Г. Беккер, Б. Генкін, А. Філіпс, Т. Шульц та ін.

Їх аналіз показав, що, незважаючи на значні досягнення науковців проблема управління процесами розвитку інтелектуального капіталу, зокрема військовослужбовців не досліджена, а саме, напрями застосування системного підходу до цього управління, використання системно-синергетичного підходу до виявлення можливості самоорганізації системи реалізації інтелектуального капіталу; доцільно виявити чинники, які дали б змогу точніше визначити рівень його розвитку для вироблення заходів з управління і поліпшення якості життя населення та військовослужбовців.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є поліпшення управління процесом розвитку інтелектуального капіталу військовослужбовців в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Розуміння структури інтелектуального капіталу, зокрема військовослужбовців потрібне і для вироблення ефективного механізму управління процесами розвитку цього капіталу. Необхідно визначити складові елементі категорії інтелектуальний капітал. Ми погоджуємось з теорією Е. Брукінга, що інтелектуальний капітал складається окремих активів: ринку, інтелектуальної власності, гуманітарних та інфраструктури. [2]

На нашу думку гуманітарні активи військовослужбовців це людські ресурси, а саме, знання, вміння та навички, що використовуються для виконання зовнішньої та внутрішньої функцій армії. До інфраструктурних активів відноситься філософія управління військовослужбовцями, їх культура та військові традиції. Під активами інтелектуальної власності патенти, авторські права, які були створені військовослужбовцями, але знаходяться у власності держави.

Отже, інтелектуальний капітал це складна категорія і єдиної точки зору щодо виділення її складових елементів немає. Систематизувавши та узагальнивши існуючі підходи, доцільним є поділ інтелектуального капіталу військовослужбовців на три основні складові: людський капітал, організаційний та клієнтський. Зміст складових інтелектуального капіталу військовослужбовців подано в табл. 1.

На нашу думку найважливішим структурним елементом інтелектуального капіталу військовослужбовця є людський капітал. Його основні складові здоров'я, освіта, кваліфікація, здібності, досвід, тощо. Здоров'я населення регіону чи країни в цілому. Воно є також одним з найважливіших чинників якості життя населення та загального рівня розвитку країни. Здоров'я займає одне з пріоритетних місць серед соціальних цінностей людини, зокрема військовослужбовців.

Для захисту суверенітету України та безпеки населення військовослужбовці

потребують постійного вдосконалення якості та ефективності бойової підготовки особового складу це найважливіше завдання, що висувається Указами Президента України, наказами та директивами Міністерства оборони України. Для розвитку ЗСУ, потрібна науково-обґрунтована державна військова кадрова політика, яка має ґрунтуватися на розвитку України та її суспільства.

таблиця 1 - Зміст складових інтелектуального капіталу військовослужбовців

№	Складові інтелектуального капіталу	Зміст складових інтелектуального капіталу військовослужбовців
1	Людський капітал	на особистісному рівні людським капіталом являються знання та навички військовослужбовця, які здобуті шляхом освіти, професійної підготовки, практичного досвіду і завдяки яким він здатний надавати цінні професійні послуги іншим; на мікроекономічному рівні це кваліфікація та професійні здібності військовослужбовців; на макроекономічному рівні це вкладення в такі галузі як освіта, професійна підготовка тощо.
2	Організаційний капітал	продукти творчої праці; інформаційні технології та ресурси які використовуються в армії (документи та масиви документів в інформаційних системах); організаційна структура збройних сил.
3	Клієнтський капітал	відносин в збройних силах побудовані на довірі і включає засоби індивідуалізації збройних сил та ділову репутацію.

Ми погоджуємось з твердженням Серветник Р. М., який у своїх працях визначив мету військової освіти і науки. Він стверджує, що для підготовити військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, повинні мати відповідні умови для неперервного підвищення рівня знань, практичних навичок військових фахівців, їх творчого розвитку та самореалізації. [3] Ця мета може реалізуватися лише при виконанні наступних умов, які подано в табл. 2.

Розвиток військової освіти і науки забезпечить зростання військово-професійного, інтелектуального капіталу військових фахівців [4].

Сьогодні у Збройних Силах України управління кар'єрою військовослужбовців та просування по службі здійснюється за результатами їх діяльності на посаді на підставі різних видів оцінювання (щорічне, незалежне, комплексне), що відрізняється від заходів управління кар'єрою у державах–членах НАТО.

У військовій кадровій політиці організаційно може бути відокремлено ряд підсистем: управління кадровим потенціалом – забезпечує доцільний варіант формування кадрового потенціалу армії; управління укомплектованістю – визначає потреби у кадровому потенціалі; використання професійного потенціалу суспільства, збройних сил.

таблиця 2 - Умови для забезпечення неперервного підвищення рівня знань

Умови для неперервного підвищення рівня знань	Забезпечення умов
інтеграція військової освіти і науки	залучення до навчально-виховного процесу провідних учених і науковців; організація наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій, проведення олімпіад, конкурсів на краще виконання науково-дослідних робіт; самостійного використання позабюджетних коштів та тощо.
виховання в системі військової освіти	впровадження у військових колективах взаємовідносин, що базуються на військових статутах, формування світогляду, громадянської позиції військових фахівців
впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій	запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних технологій; розроблення електронних підручників, дидактичних матеріалів.
міжнародні зв'язки з ЗВО іноземних держав	організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів; надання послуг іноземним військовослужбовцям та громадянам, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти у системі військової освіти України, тощо.
фінансове забезпечення системи військової освіти	забезпечення поставки найновіших зразків озброєння та військової техніки, навчально-тренувальних комплексів, сучасної комп'ютерної техніки та засобів зв'язку створення електронних каталогів та забезпечення доступу до інформаційної бази наукових бібліотек провідних зарубіжних ЗВО тощо.

Для ефективного управління процесом розвитку людського потенціалу необхідне інформаційне, організаційне, наукове, фінансове, кадрове, правове і нормативне його забезпечення.

В Україні науково-методичне обслуговування системи управління розвитком людського потенціалу забезпечують певні вищі навчальні заклади, науково-дослідні організації Національної академії наук, відповідні міністерства та інші відомства. Фінансове забезпечення цього управління здійснюється за рахунок бюджетних коштів, коштів підприємств і окремих громадян, від пожертв та за рахунок технічної допомоги Ради Європи. Фінансування культури відбувається за рахунок бюджетних коштів, а також коштів громадян та підприємств. Наукові розробки фінансуються з бюджету, а окремі наукові дослідження за рахунок підприємств на їх замовлення. [5]

Виконувати розглянуту процедуру управління інтелектуальним капіталом військовослужбовців можна тільки керуючись чинними законодавчими

державними актами. Всі дії суб'єктів досліджуваної системи управління повинні відповідати розробленому правовому і нормативному забезпеченню. Жоден документ не може бути дійсним, якщо він не відповідає чинному законодавству.

Для удосконалення системи забезпечення розвитку інтелектуального капіталу військовослужбовців необхідно внести зміни у їх освіту. Необхідно внести окремі вимоги до сучасних науково-педагогічних і педагогічних працівників подано на рис.1.

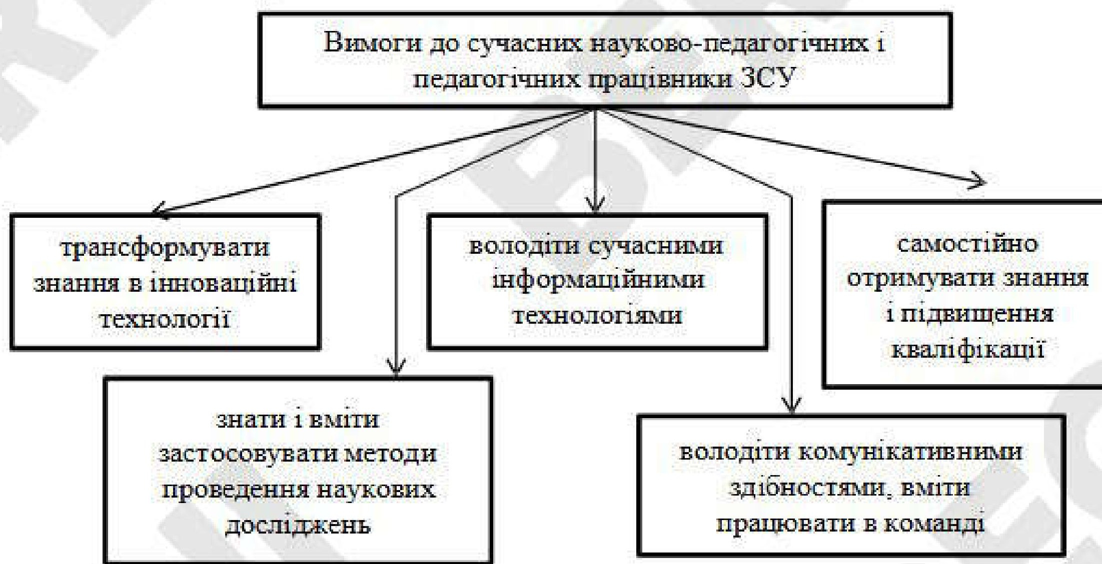

Рис. 1 - Окремі вимоги до сучасних науково-педагогічних працівників

Для цього науково-педагогічні і педагогічні працівники ЗСУ мають удосконалити свої професійні компетентності з урахуванням вимог відповідного професійного стандарту. Для цього їм необхідно пройти курси підвищення кваліфікації. Працівники військових закладів мають розвивати комунікаційні, медійні, інклюзивні, компетентності; засвоїти інноваційні технології; розробити пропозиції щодо впровадження у практику навчання кращих досягнень науки, військової техніки та її виробництва; застосування інноваційних технологій навчання.

Під час війни відбуваються зміни у виробництві та впровадженні новітньої військової техніки та зброї, а це спричиняє нові вимоги до військово-економічного потенціалу. Військова конкурентоздатність країни в сучасному світі характеризується наявністю нових технологій при створенні зброї. Основу військової промисловості складає промисловість зброї: авіаракетна й атомна, військове суднобудування, виробництво військової радіоелектроніки, бронетанкової техніки, боєприпасів, артилерійсько-стрілецького озброєння тощо. В умовах тероризму та відкритої агресії необхідно налагоджувати міжнародні зв'язки, щоб забезпечити, потреби військово-промислового комплексу.

В Україні за час широкомасштабної війни з росією відбулася реформа Українського війська. Для виконання своїх обов'язків ЗСУ надали сучасні артилерійські системи зразка НАТО та інші види озброєння, та для їх ефективного

використання потрібні знання й навички. Для цього країні-партнери України запрошують українських військовослужбовців на навчання. З європейськими партнерами були укладені угоди щодо навчання військовослужбовців. Навчання відбуваються для набуття навичок підготовки вузьких спеціалістів, таких як сапери, бойові медики, авіаційні та артилерійські навідники, водолази, розвідники тощо вогню, а також підготовка фахівців для використання іноземних зразків озброєння та військової техніки.

Протягом 2022 року завдяки державам-партнерам підготовлено понад 20 тис. українських військовослужбовців у таких країнах як Польща, Чехія, Словаччина, а також у США та Німеччина. Велика Британія. Для навчання українських військових надано понад 100 пропозицій з 24 країн Європейського Союзу. З навчань військовослужбовці повертаються вже повністю оснащені індивідуальними засобами захисту та готовими до виконання своїх обов'язків. Під час навчання за кордоном відбувається також обмін бойовим досвідом українських командирів, які брали участь у бойових діях та іноземними союзниками.

Відповідно до Стратегічного оборонного бюлетеня України, затвердженого Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021, Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 730), з метою забезпечення безперервного професійного розвитку, перспектив просування по службі військовослужбовців Збройних Сил України і Державної спеціальної служби транспорту, працівників Збройних Сил України, державних службовців апарату Міністерства оборони України та Збройних Сил України, комплектування посад в органах військового управління, військових частинах, установах, вищих військових навчальних закладах для ефективного виконання обов'язків організовано проведення курсів професійної військової освіти та курсів підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти і закладах фахової перед вищої військової освіти у 2023 – 2024 роках

Висновки. Отже, інтелектуальний капітал є важливою складовою військово-економічного потенціалу країни, саме тому він є головним об'єктом, на якій спрямовуються відкриті бойові дії, тероризм. Для підвищення ефективності формування інтелектуального капіталу військовослужбовців необхідно [20]: удосконалити відповідну нормативно-правову базу, стимулювати їх професійне зростання; підвищити якість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців; вдосконалювати військові ЗВО, кафедри військової підготовки; необхідно розробити галузеві стандарти військової освіти; узгодження змісту, організації, форм, методів підготовки військових фахівців із сучасними потребами забезпечити якісну підготовку випускників до служби у військах, органах військового управління з урахуванням переходу до комплектування військ України військовослужбовцями за контрактом;

забезпечити подальшу технологізацію та інформатизацію військової освіти; вдосконалити системи професійно-психологічного відбору кандидатів на навчання; модернізувати, розвиток навчально-матеріальної бази; поглибити міжнародне співробітництва у галузі військової освіти.

Використанні джерела:

1) Капелюшний С. А. Сутність та значення професійного розвитку молодшого керівного складу у формуванні системи кадрового забезпечення Національної гвардії України. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 3 (22). URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2019/3/29.pdf.
2) Bukowiz W. R. The Knowledge Management. Fieldbook. London, Financial Time, Prentice Hall, 2000. 160 с.
3) Серветник Р. М. Трансформація системи військової освіти – підґрунтя підготовки нової генерації військових фахівців. Вісник Національної академії оборони України. 2009. № 4 (12). С. 60–64.
4) Черних Ю. О. Стан і проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2013. № 30. С. 47-51.
5) Гинда О. М. Управління процесами розвитку та реалізації людського потенціалу в економіці України : монографія. Львів : РАСТР 7, 2013. 438 с.

Голота О. П.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил) НУОУ
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0003-4323-4344

ОРГАНИ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. З початком розгортання активної фази збройної агресії, яку розпочала РФ проти України 24.02.2022 року підходи щодо здійснення публічних закупівель, а особливо оборонних закупівель дещо змінились враховуючи особливості ситуації, яка накладає певні обмеження на можливості проведення вказаних закупівель. Відповідно, певні виклики постали у роботі органів державного регулювання та контролю у системі оборонних закупівель з моменту введення в дію воєнного стану в Україні.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженню роботи органів і реалізації механізмів державного регулювання та контролю у системі публічних закупівель присвячені праці низки дослідників але вказані дослідники не розглядали особливості роботи та реалізації зазначених органів та механізмів саме оборонних закупівель в умовах дії воєнного стану. [1-3]

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей, труднощів, які постали

перед органами державного регулювання та контролю у системі оборонних закупівель та шляхів необхідних подальших змін у роботі вказаних органів та механізмах регулювання, які вони застосовують в умовах дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. В умовах протидії повномасштабної агресії важливим індикатором стану національної економіки, національної безпеки та оборони держави є рівень ефективності функціонування системи державних оборонних закупівель, як засіб державного регулювання. Разом із цим система державних оборонних закупівель є також і засобом управління розвитком озброєння, військової і спеціальної техніки (ОВТ) що є надзвичайно важливим для забезпечення належного рівня обороноздатності України.

Варто зазначити, що публічна закупівля (або державна закупівля) – це придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому законом України Про публічні закупівлі, який є базовим для усіх закупівель, які мають відношення до державного сектору без виключень, але з врахуванням особливостей, які визначені законом України Про оборонні закупівлі, оскільки оборонні закупівлі є складовою державних (публічних) закупівель.

Так, Верховною Радою України 17.07.2020 р. був прийнятий Закон України Про оборонні закупівлі, згаданий закон відмінив чинність Закону України Про державне оборонне замовлення та встановив нові підходи у плануванні, порядку формування обсягів та особливостей здійснення закупівель оборонного характеру. Він передбачає гармонізацію законодавства України у сфері оборонних закупівель з положеннями Директиви 2009/81/ЄС відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Також, враховуючи особливості введення в країні воєнного часу в Закон України Про оборонні закупівлі були внесенні зміни для врегулювання зазначених особливостей та статтею 30 п. 1 цього закону зазначено, що Особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану визначаються Кабінетом Міністрів України із забезпеченням захищеності державних замовників від воєнних загроз та з дотриманням вимог, встановлених цієї статтею [4].

Кабінет Міністрів змінив порядок здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану ухваливши постанову № 1275 "Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану". [5] Постанова Кабінету Міністрів України № 1275 передусім розширювала коло її користувачів, а саме це не тільки державні замовники у сфері оборони (визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363) та служба державного замовника, а також і військові частини, організації (установи, заклади), яким державним замовником (своїм рішенням) було надано таке право. [6]

Таким чином, вивчаючи питання органів та механізмів державного регулювання у системі оборонних закупівель для потреб Міністерства оборони

України та Збройних Сил України, потрібно враховувати вимоги обох законів, відповідно і Закону України Про публічні закупівлі, і Закону України Про оборонні закупівлі, а на час дії воєнного стану ще і вимоги Постанови Кабінету Міністрів України № 1275, як основних, базових нормативно-правових актів у цій сфері.

Слід зазначити, що система державних (публічних) закупівель товарів і послуг, а відповідно і система оборонних закупівель, на макроекономічному рівні складається з комплексу підходів та процедур закупівель мікроекономічного рівня, котрі включають:

– планування закупівель;
– поточний моніторинг потреб і визначення доцільності закупівель;
– регламентування закупівель;
– проведення закупівель;
– контроль закупівель.

В свою чергу механізм державного управління системою державних (публічних) закупівель – це сукупність організаційних і методичних основ, які перебувають під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Він виражається в практичній діяльності всіх елементів даної системи в досягненні певних цілей, тобто головним чином у забезпеченні державних функцій. [7, 8]

Тому в рамках здійснення державної економічної політики механізм державного управління системою державних (публічних) закупівель в Україні, на нашу думку, можна подати у вигляді схеми (рис. 1.).

Рис. 1. - Механізм державного управління системою державних (публічних) закупівель

Далі розглянемо, які ж органи задіяні у процесах планування, координації та контролю оборонних закупівель.

Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 363 головним органом у сфері планування оборонних закупівель визначено Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром), а головним органом у сфері здійснення оборонних закупівель визначено Міністерство оборони України та державних замовників у сфері оборони.

Державні замовники у сфері оборони – визначені Кабінетом Міністрів

України центральні органи виконавчої влади, інші державні органи, військові формування, утворені відповідно до законів України

Також, відповідно до вищезазначеної постанови Кабінету Міністрів України державнімі замовниками у сфері оборони визначено 19 органів, а саме: Міністерство внутрішніх справ, Міністерство економіки, Міністерство оборони, Міністерство юстиції, Державну службу з надзвичайних ситуацій, Службу безпеки, Службу зовнішньої розвідки, Державне космічне агентство, Адміністрацію Державної прикордонної служби, Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Головне управління розвідки Міністерства оборони, Управління державної охорони, Національне антикорупційне бюро, Національну гвардію, Національну поліцію, Державну спеціальну службу транспорту, Державне бюро розслідувань, Державну судову адміністрацію, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості [6].

У відповідності до Порядку планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі планування, формування, розміщення та виконання оборонних закупівель здійснюється шляхом проведення таких заходів: [6].

1) планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення, у тому числі маркетингові дослідження ринку товарів, робіт і послуг оборонного призначення;
2) розроблення показників та складення планів оборонних закупівель;
3) формування пропозицій до зведеного трирічного плану закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями та його затвердження;
4) формування та ведення електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів);
5) відбір виконавців державних контрактів (договорів) та розміщення оборонних закупівель;
6) укладення державних контрактів (договорів) за закритими закупівлями;
7) виконання оборонних закупівель;
8) коригування оборонних закупівель;
9) здійснення контролю за виконанням оборонних закупівель та складення звітів про їх виконання.

Також потрібно враховувати, що усі оборонні закупівлі, які здійснюються державнімі замовниками, будуть або закритими, або відкритими, в залежності від інформації, яку містить предмет оборонної закупівлі, а тому відповідно рівень державного регулювання буде дещо різний, розглянемо зазначені процедури у комплексі, дивись рис. 2.

Вітчизняна система державного фінансового контролю (ДФК), у контексті закупівель, розглядається як трирівнева модель, у якій:

– на найвищому рівні здійснюється централізований зовнішній контроль від імені Парламенту (здійснюється Рахунковою палатою) та Уряду

(Державною аудиторською службою, Державною казначейською службою);

- на другому рівні функціонують децентралізовані підрозділи внутрішнього аудиту, які оцінюють ефективність функціонування системи внутрішнього контролю та надають рекомендації щодо її удосконалення (на прикладі Міністерства оборони України це служба внутрішнього аудиту, яка складається з Департаменту внутрішнього аудиту Міністерства оборони України та його територіальних підрозділів);
- основним (базовим) рівнем є система внутрішнього контролю, запроваджена відповідним керівником.

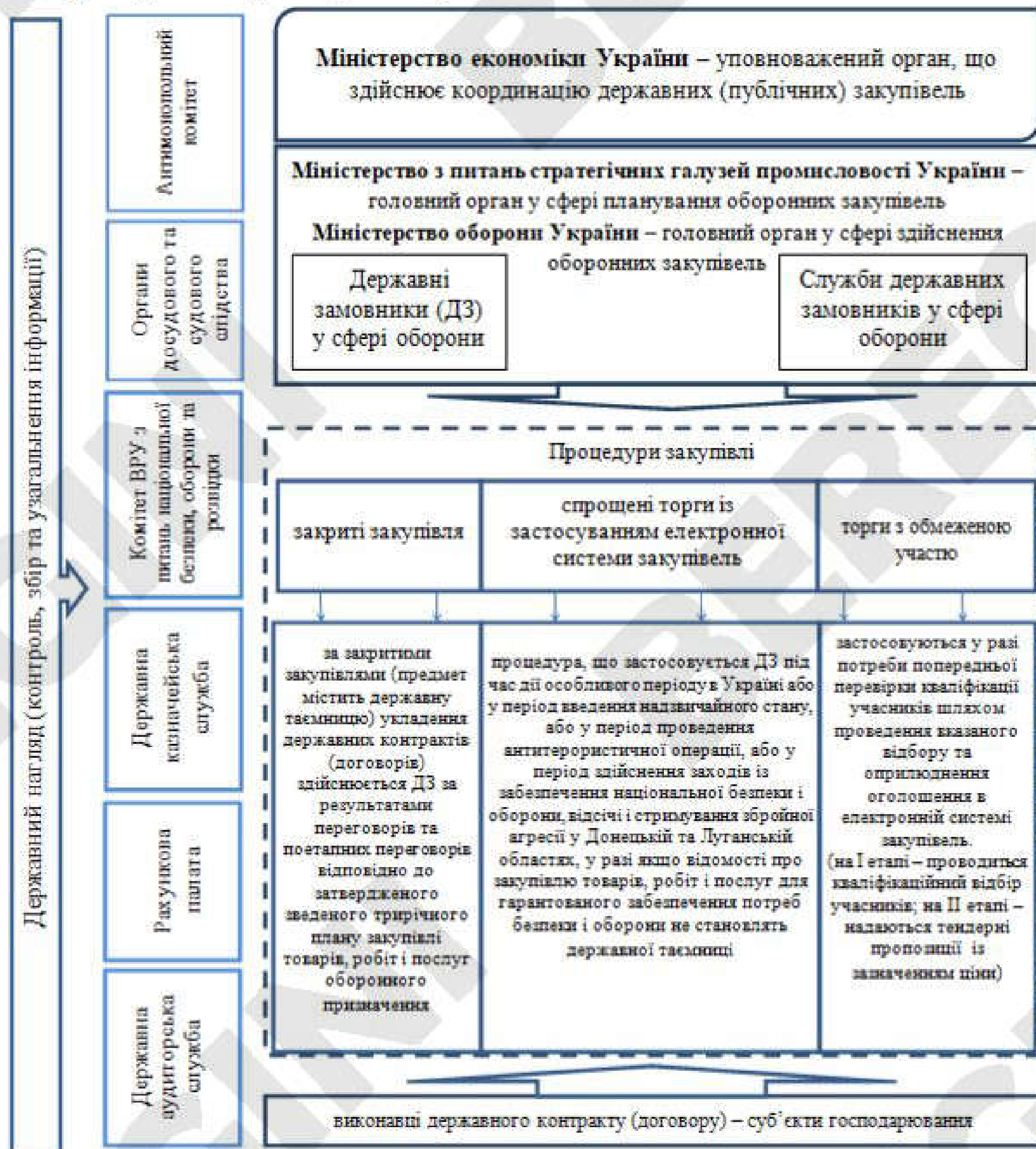

Рис. 2 - Організаційно-економічний механізм функціонування системи державних оборонних закупівель в умовах воєнного стану

Внутрішній контроль, у відповідності до ст. 26 Бюджетного кодексу – це комплекс заходів, що застосовується керівником для забезпечення досягнення законності і ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ [9].

Механізм організації і функціонування внутрішнього контролю та управління ризиками в системі Міністерства оборони України, а саме: у структурних підрозділах апарату Міністерства оборони України, у Генеральному штабі Збройних Сил України та його структурних підрозділах, у Державній спеціальній службі транспорту, органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, військових навчальних закладах та інших установах і організаціях, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України визначено вимогами Порядку організації в системі Міністерства оборони України внутрішнього контролю та управління ризиками, який затверджено Наказом Міністерства оборони України від 02.04.2019 р. №145. [10]

Так, Міністр оборони України організовує внутрішній контроль в апараті Міністерства оборони та забезпечує його здійснення в системі Міністерства оборони; Головнокомандувач Збройних Сил України забезпечує здійснення внутрішнього контролю у Збройних Силах України; Начальник Генерального штабу Збройних Сил України організовує внутрішній контроль та управління ризиками у Генеральному штабі Збройних Сил України; Головний інспектор Міністерства оборони України координує управління ризиками в апараті Міноборони та здійснює оцінку стану організації та якості системи внутрішнього контролю в цілому та/або окремих його елементів у ході інспекційних заходів у системі Міністерства оборони; керівники органів військового управління здійснюють координацію, нагляд та оцінку функціонування внутрішнього контролю та управління ризиками в підпорядкованих установах, організовують та забезпечують функціонування внутрішнього контролю та управління ризиками у своїх органах військового управління.

Оцінка стану організації внутрішнього контролю та управління ризиками в системі Міністерства оборони здійснюється Головною інспекцією, Генеральним штабом, органами військового управління, відповідальними за діяльність, під час здійснення ними контрольно-наглядових функцій у межах установлених повноважень та сфер відповідальності. В свою чергу, Служба внутрішнього аудиту Збройних Сил України здійснює оцінку: ефективності функціонування системи внутрішнього контролю та управління ризиками в Міністерстві оборони України; ступеня виконання завдань і досягнення цілей, визначених у його стратегічних та річних планах; ефективності планування і виконання бюджетних програм; використання і збереження активів; надійності та результативності інформаційних систем і технологій; правильності ведення бухгалтерського обліку тощо.

Статтею 7 розділу 2 Закону України "Про публічні закупівлі" визначено суб'єкти що здійснюють контроль у сфері закупівель, до яких віднесено:

уповноважений орган – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері публічних закупівель (Міністерство економіки); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (Державна казначейська служба України); Рахункову палату; Антимонопольний комітет України; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю (Державна аудиторська служба України); банки; громадяни і громадські організації та їх спілки. [11]

Крім цього до суб'єктів контролю у сфері публічних закупівель слід віднести правоохоронні органи, які реалізують контрольні повноваження в межах компетенцій, визначених Конституцією України та іншими законами України, зокрема такі як: Національне антикорупційне бюро, Прокуратура, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ, а саме Національна поліція.

Міністерство економіки України, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 838 від 11.09.2019 р. (зі змінами) Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства є спеціально уповноваженим органом у сфері закупівель, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері публічних закупівель.

Після передачі до Державної аудиторської служби функції моніторингу, умовно контрольною можна вважати функцію Мінекономіки щодо ведення обліку закупівель шляхом збирання інформації про заплановані закупівлі та результати процедур закупівель, підготовки та подання до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Рахункової палати щорічних звітів про стан закупівель.

Тобто фактично, вказане міністерство має аналізувати системні проблеми у сфері закупівель та здійснювати заходи щодо їх усунення насамперед шляхом розробки норматівно-правових актів чи реалізації інших повноважень наданих міністерству Законом про публічні закупівлі чи іншими актами законодавства діючими у цій сфері. Мінекономіки – умовно наступний контроль.

Державна казначейська служба України. Відповідно до статті 43 Бюджетного кодексу України при виконанні державного бюджету застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. ДКСУ, що діє у підпорядкуванні Міністерства фінансів України, забезпечує казначейське обслуговування на основі ведення єдиного казначейського рахунку.

Законом України Про публічні закупівлі (ст. 7 п. 2) передбачено, що ДКСУ здійснює перевірку наявності документів (річного плану, договору про закупівлю та звіту про результати проведення процедури закупівлі, що підтверджують проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі та за результатами якої укладено договір про закупівлю) без перевірки їх відповідності встановленим формам чи змістовності (йдеться про річний план закупівель та звіт про результати проведення процедури закупівлі) шляхом їх самостійного перегляду в електронній системі закупівель. ДКСУ – поточний (оперативний) контроль.

Але потрібно враховувати той момент, що в умовах воєнного стану оборонні

закупівлі товарів, робіт і послуг здійснюються без застосування процедур закупівель. При цьому переліки та обсяги закупівель товарів, робіт і послуг визначаються рішеннями замовників/державних замовників. Перелік державних замовників у сфері оборони визначається постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 363 "Питання оборонних закупівель".

Під час здійснення закупівель замовники повинні дотримуватися принципів здійснення публічних закупівель, а державні замовники у сфері оборони – принципів здійснення оборонних закупівель.

Всі проведені в період воєнного часу закупівлі не включаються до річного плану закупівель. Але за результатами їх здійснення в електронній системі закупівель замовник/державний замовник оприлюднює звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель, договір про закупівлю та всі додатки до нього не пізніше ніж через 10 робочих днів з дня укладання контракту (договору). Виняток – вимога щодо оприлюднення не застосовується до договорів, які містять інформацію з обмеженим доступом.

Щодо попередньої оплати товарів, робіт і послуг оборонного призначення, то вона здійснюється на строк та у розмірах, визначених державними замовниками у сфері оборони у державних контрактах (договорах) про закупівлю товарів, робіт і послуг. Військові адміністрації під час закупівлі засобів індивідуального захисту можуть здійснювати попередню оплату на строк та у розмірах, визначених у договорах про закупівлю товарів і послуг.

Державна аудиторська служба України. Відповідно до Положення про Державну аудиторську службу України (далі – ДАСУ), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 р. № 43 ДАСУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю.

ДАСУ реалізує державний фінансовий контроль у сфері закупівель через здійснення:

1) державного фінансового аудиту;
2) перевірки державних закупівель;
3) інспектування (ревізії);
4) моніторингу закупівель.

ДАСУ, Колегії АМКУ та РПУ у сфері контролю публічних закупівель можуть здаватися подібними. У дечому вони дійсно перетинаються, проте загалом ці органи виконують різні завдання.

Порушення, які підпадають під компетенцію органу: ДАСУ – порушення порядку здійснення публічних закупівель (перелік конкретних порушень визначений у статті 164-14 КУпАП); Колегія АМКУ – встановлення дискримінаційних умов у ТД. Неправомірне визначення переможця чи дискваліфікація учасника, неправомірний (не-) допуск учасника до аукціону чи неправомірне обрання процедури закупівлі; РПУ – Порушення порядку здійснення публічних закупівель за кошти державного бюджету (перелік

конкретних порушень визначений у статті 164-14 КУпАП).

Оприлюднення результатів: ДАСУ – висновки моніторингу публічно доступні на Prozorro. Акт перевірки закупівлі не оприлюднюється. Публікуються аудиторські звіти та вижимки з актів ревізії; Колегія АМКУ – Рішення Колегії АМКУ публічно доступні на Prozorro; РПУ – з результатами роботи РПУ можна ознайомитися в річному звіті, на сайті чи надіславши запит на інформацію.

Досудове розслідування за фактами можливих кримінальних правопорушень здійснюють: детективи Національного антикорупційного бюро на підставі п. 1 ст. 10 та ст. 16 Закону України Про Національне антикорупційне бюро України; Національна поліція України на підставі п. п. 1, 3 ч. 1 ст. 23 Закону України Про Національну поліцію; Служба безпеки України, відповідні завдання якої визначено ст. ст. 3, 19 Закону України Про національну безпеку України і ст. 2 Закону України Про Службу безпеки України та Державне бюро розслідувань на підставі ст. ст. 1, 5 та 6 Закону України Про Державне бюро розслідувань.

Окремо стоять закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення, що становлять державну таємницю, а також закупівлі озброєння, військової і спеціальної техніки, боєприпасів та їх складових частин та послуг із розроблення, ремонту, модернізації озброєння, військової і спеціальної техніки, боєприпасів та їх складових частин, які плануються та здійснюються з дотриманням збереження держаної таємниці, а договори зі зазначених закупівель укладаються шляхом прямого державного контракту. Як слідство перевірку зазначених закупівель здійснюють відповідні фахівці, якій мають необхідний доступ до державної таємниці та в рамках своїх службових повноважень.

Повертаючись до роботи органів Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України, яка складається з Департаменту внутрішнього аудиту Міністерства оборони України та його територіальних підрозділів, варто зазначити, що контрольні заходи щодо перевірки закупівель, які здійснює вказана служба внутрішнього аудиту це: фінансові аудити та аудити ефективності. Також, згідно п. 6 наказу Міністерства оборони України від 15.12.2020 р. № 475 наказ Міністерства оборони служба внутрішнього аудиту МОУ надає консультаційну допомогу та здійснює моніторинг централізованих закупівель за умов звернення керівника органу військового управління (звернення відбувається за умов, якщо було ідентифіковано ризики з імовірністю виникнення "висока" чи "дуже висока" та за критерієм впливу "суттєвий" чи "катастрофічний", а також попереднього звернення керівника органу військового управління за роз'ясненням до вищестоящого керівництва за підпорядкованістю). [12]

В рамках внутрішнього контролю закупівель проєкти договорів закупівель за централізованим постачанням, умовами яких передбачено витрачання бюджетних коштів, разом з усіма додатками подаються для погодження до Департаменту фінансів Міністерства оборони України у частині дотримання порядку проведення розрахунків за товари, роботи і послуги та наявності бюджетних асигнувань; а також Управлінням військових представництв Міністерства оборони України погоджуються проєкти договорів щодо оборонних

закупівель. Департаментом державного гарантування якості Міністерства оборони України погоджуються проєкти договорів, предметом яких є розробка (модернізація) та закупівля товарів оборонного призначення в частині забезпечення/гарантування якості (якщо відповідні вимоги містяться в проєкті договору).

В свою чергу, проєкти договорів подаються до Департаменту внутрішнього аудиту Міністерства оборони України для здійснення моніторингу оцінки ризиків та надання консультацій (за потреби), у разі визначення договорів високоризиковими.

Також перед поданням проєктів довіреностей на підписання від імені Міністерства оборони України договорів на підпис, вони погоджуються у Департаменті запобігання та виявлення корупції Міністерства оборони України, Департаменті юридичного забезпечення Міністерства оборони України та заступником Міністра оборони України (згідно з розподілом повноважень), а також у Директораті економічного аналізу і планування Міністерства оборони України, який здійснює перевірку контрагента договору відповідно до Інструкції з підготовки, погодження, укладення, реєстрації, обліку, зберігання та контролю за виконанням договорів. Окрім цього, проєкти довіреностей, якими передбачаються повноваження на витрачання фінансових ресурсів, також підлягають погодженню у Департаменті фінансів Міністерства оборони України. Договори, які містять відомості, віднесені до державної таємниці, подаються на підпис уповноваженій особі через відповідний режимно-секретний орган Міністерства оборони України [13].

Контроль щодо виконання зобов'язань за договорами (на будь-якій стадії виконання) здійснюється відповідальними посадовими (службовими) особами, у тому числі фінансово-економічної та юридичної служб (за наявності) структурного підрозділу, що є розробником договору. У межах компетенції контроль щодо виконання зобов’язань за договорами здійснюється також посадовими (службовими) особами Департаменту фінансів Міністерства оборони України, Департаменту внутрішнього аудиту Міністерства оборони України та його територіальних підрозділів (під час проведення внутрішніх аудитів), Департаменту з питань запобігання та виявлення корупції Міністерства оборони України.

Підводячи підсумки, необхідно підкреслити, що сфера оборонних закупівель є високоризиковою сферою та це особливо відчувається в умовах ведення бойових дій та введення воєнного стану, які накладають обмеження для розголосу та прозорості у зазначену сферу.

Використанні джерела:

1) Здирко Н. Державне регулювання та контроль у сфері публічних закупівель. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації, 2020, № 3-4. С. 79-89. URL: http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/433.

2) Куц А. Р. Механізми державного регулювання сфери публічних закупівель : магістерська дис. : 281 Публічне управління та адміністрування / Куц Аріна Романівна. Київ, 2018. 117 с.
3) Сидоренко О. М. Удосконалення роботи управлінських механізмів при здійсненні заходів державного регулювання у сфері публічних закупівель. Бізнес Інформ, 2021, №1. С. 77-83. UR: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-77-83
4) Про оборонні закупівлі: закон України від 17.07.2020 №808-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text.
5) Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 №1275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text.
6) Питання оборонних закупівель: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 №363. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text.
7) Чепков І. Б. та ін. Теорія озброєння. Науково-технічні проблеми та завдання:[монографія]: у 6-и т. Т. 6: Воєнно-економічний аналіз життєвого циклуозброєння та військової техніки:теоретико-методологічні засади. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2018. 475 с.
8) Голота О. П. Механізм управління системою державних оборонних закупівель України. Social development and Security. 2020. Vol. 10, No. 3. С. 123-134.
9) Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.
10) Про затвердження Порядку організації в системі Міністерстві оборони України та Збройних Сил України внутрішнього контролю та управління ризиками: наказ Міністерства оборони України від 02.04.2019 №145. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/145_nm_2019.pdf.
11) Про публічні закупівлі: закон України від 25.12.2015 №922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text.
12) Про організацію діяльності з внутрішнього аудиту в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 15.12.2020 р. №475. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2020/475_nm.pdf.
13) Про оборонні закупівлі : Закон України від 24.03.2023 р. № 808-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/808-20#Text.
14) Про деякі питання організації роботи з договорами в Міністерстві оборони України: наказ Міністерства оборони України від 29.12.2020 №500. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0500322-20#Text.
15) Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text.

Городянська Л. В.,
член-кореспондент АЕН України, к.е.н., доцент,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
ORCID: 0000-0002-4482-1690

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Грошове забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, як складова системи соціального захисту воїнів та їх сімей, а також потужний мотиваційний фактор, є і залишається на порядку денному після задоволення проблем військово-технічного оснащення військ. Водночас будь-які рішення про грошове утримання повинно базуватися на можливостях бюджету країни та економічному стані загалом. [1] У більшості публікацій на цю тему (наприклад, [2-5] та ін.) йдеться про необхідність трансформації чинної системи грошового забезпечення військових, розробки й впровадження перспективної системи, яка відповідала б зазначеним можливостям і була б наближеною до аналогічних систем провідних країн-членів НАТО [6].

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення й обґрунтування основних економічних засад трансформації системи грошового забезпечення військовослужбовців в інтересах безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показало, що до економічних засад трансформації системи грошового забезпечення військовослужбовців слід віднести такі: (див. рис. 1):

– розмір військового бюджету;
– інновації та технологічний розвиток оборонного комплексу;
– адекватну грошову винагороду;
– соціальний захист і страхування;
– інвестиції в професійний розвиток і навчання військовослужбовців;
– систему мотивації та заохочення.

Рис. 1 – Економічні складові трансформації системи грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України

Визначимо сутність економічних засад трансформації системи грошового забезпечення військовослужбовців.

Одним з основних аспектів трансформації системи грошового забезпечення військовослужбовців є збільшення військового бюджету. Достатнє фінансування потреб оборони дає змогу забезпечити належну оплату вагомого внеску військовослужбовців у безпеку й оборону держави від російського агресора, а також у розвиток і модернізацію озброєнь, техніки та інфраструктури. Для здійснення ефективної оборони та безпеки держави важливо мати таку систему грошового задоволення військовослужбовців, яка забезпечить адекватну оплату та стимулювання їх до виконання поставлених завдань.

Недостатнє фінансування може призвести до невдоволення, погіршення ставлення до служби і навіть звільнення кваліфікованих військових кадрів. Тому держава повинна виділяти достатні ресурси на фінансування військових виплат, включно із базовим грошовим забезпеченням, надбавками, преміями та соціальними пільгами. Також важливо встановити механізми для забезпечення справедливості та прозорості розподілу коштів. Для цього необхідне ефективне управління фінансами, до функцій якого належить прозоре бюджетування, ефективне планування і розподіл коштів, боротьба з корупційними проявами та контроль за використанням грошових коштів.

Вважаємо, що розвиток і модернізація оборонного комплексу в країні також має прямий стосунок до грошового забезпечення військовослужбовців. [7] Інвестиції в науково-дослідні роботи, розробку нових технологій і виробництво сучасного озброєння та обладнання можуть поліпшити боєздатність збройних сил і підвищити безпеку держави. Сучасний високотехнологічний характер війни, військові операції вимагають застосування нових технологій та інновацій, зовсім інших підходів до підготовки військових кадрів нового покоління. Розвиток і підтримка інновацій у військовій справі є економічним підґрунтям для забезпечення ефективної оборони та безпеки держави. Тому держава повинна інвестувати в науково-дослідні програми, розробку нових технологій у військовій промисловості, які сприяють розвитку військового потенціалу та забезпеченню безпеки держави.

Адекватна і справедлива грошова винагорода військовослужбовців має забезпечувати їхню мотивацію, тривалість військової служби і загальну боєздатність. Недостатня грошова винагорода може призвести до спроб порушити вимоги військових статутів, зниження рівня професійної віддачі та загальної бойової ефективності окремих військовослужбовців, що в умовах сучасного бою недопустимо. Тому важливо гарантувати військовослужбовцям справедливе і достатнє грошове забезпечення з урахуванням їхніх професійних навичок, відповідальності і ролі у забезпеченні національної безпеки. Збільшення грошового забезпечення сприяє підвищенню мотивації та привабливості військової служби, а також допомагає залучати й утримувати висококваліфікованих фахівців в лавах Збройних Сил, що є гарантією безпеки держави.

Окрім грошового забезпечення, важливо надавати й гарантувати військовослужбовцям соціальні пільги та страхування, що забезпечують їм фінансовий захист в умовах знецінення коштів та постійного ризику бути пораненими або отримати травми, пов'язані із виконанням службових обов'язків. Це може включати регулярний перерахунок базових виплат, медичне страхування, страхування від нещасних випадків, пенсійні програми, житлові умови та ін.

Загалом, забезпечення гідного рівня життя для військовослужбовців має прямий стосунок до їхньої мотивації та готовності служити державі. Важливо надати соціальні гарантії, включно з медичним обслуговуванням, страхуванням, пенсійним забезпеченням і підтримкою сімей військовослужбовців. Держава повинна розробити та реалізувати соціальні програми й механізми підтримки, які забезпечать соціальний захист і добробут військовослужбовців та членів їхніх сімей. Це може включати програми медичного страхування, освітні пільги для дітей військовослужбовців та інші форми підтримки. Військовослужбовці, особливо ті, хто постраждав у бойових діях або мають інвалідність, потребують соціального захисту та адекватних пенсійних виплат. Це важливо для забезпечення їхнього добробуту та підтримки після служби.

Для ефективної оборони і безпеки держави необхідні висококваліфіковані та підготовлені військовослужбовці. [8-11] Інвестиції в їхній професійний розвиток і навчання є важливими економічними основами існування сучасної армії. Інвестиції в професійний розвиток і навчання військовослужбовців мають важливе значення для підвищення їхньої ефективності та компетентності. Система навчання має бути сучасною, включати передові технології та методи, а також спеціалізовані програми, щоб військовослужбовці могли ефективно виконувати свої завдання в галузі оборони та безпеки. [10; 11]

Отже, держава повинна надавати фінансування і ресурси для проведення якісного військового навчання, тренувань і підготовки військовослужбовців. Це може включати сприяння в здобутті вищої освіти військового профілю, організацію спеціалізованих курсів і програм підвищення кваліфікації. Грошове забезпечення військовослужбовців з огляду на зазначене має враховувати рівень їх професійного розвитку й фахову віддачу.

Система мотивації, заохочення, стимулів і пільг військовослужбовців належить до найбільш дієвих економічних засад трансформації системи грошового забезпечення в інтересах безпеки держави. Необхідно розробити таку систему мотивації та заохочення для військовослужбовців, яка стимулюватиме їхню високу професійну ефективність і відданість службі. Це можуть бути нагороди, премії, можливості кар'єрного зростання і додаткові пільги за особливі досягнення, сміливість та відвагу. Також важливо створити систему стимулів і пільг, яка дасть змогу залучити й утримати кваліфікованих військовослужбовців. Вона може включати надання житлових пільг, медичного обслуговування, освіти для членів їхніх сімей, можливості для професійного зростання тощо.

Загалом трансформація системи грошового забезпечення

військовослужбовців в інтересах оборони та безпеки держави вимагає збільшення військового бюджету; належного фінансування; справедливого грошового забезпечення; соціального захисту, соціальних пільг і страхування; інвестицій у професійний розвиток і навчання, а також розроблення ефективної системи мотивації та заохочення. Ці заходи сприятимуть зміцненню мотивації, ефективності і професіоналізму військовослужбовців, допоможуть створити сприятливі умови для ефективної й тривалої військової служби, залученню та утриманню кваліфікованих кадрів, що є ключовим елементом забезпечення оборони та національної безпеки держави.

Висновки. Отже, розв'язання проблем фінансово-економічного забезпечення військовослужбовців потребує комплексного підходу, що включає суто фінансування, соціальний захист, управління фінансами та розвиток оборонного комплексу. Лише за наявності адекватної системи грошового забезпечення військовослужбовців Україна зможе залучати, утримувати та підтримувати висококваліфікований військовий персонал, що є найважливішим гарантом оборони та безпеки держави.

Використані джерела:

1) Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text.
2) Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#n94.
3) Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : Наказ Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18#n21.
4) Зарплати військових 2023 року: що потрібно знати про грошове забезпечення та надбавки. URL: https://tsn.ua/ato/zarplata-viyskovih-u-2023-roci-zmini-u-goroshovomu-zabezpechenni-2310049.html.
5) Городянська Л. В. Особливості грошового забезпечення Збройних Сил України в умовах воєнного стану. Вісник Київського національного університету. Київ: ВІКНУ імені Тараса Шевченка, 2022. Вип. 2 (50). С. 60-67.
6) Городянська Л. В. Грошове забезпечення військовослужбовців провідних країн НАТО й України: порівняльний аналіз. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : ВІКНУ імені Тараса Шевченка, 2023. Вип. 79.
7) Деякі аспекти впровадження оборонного менеджменту в оборонних відомствах держав-членів НАТО. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені

Івана Черняховського. Київ : НУОУ імені Івана Черняховського, 2020. № 3 (70). С. 70-74. URL: http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/223664.
8) Семененко О. М., Трегубенко С. С., Онофрійчук П. В., Рахманий О. М., Целіщев І. О., Романенко О. А. Сучасні аспекти забезпечення фінансовими ресурсами спеціалістів військової наукової і освітньої сфери України та деяких країн світу. The scientific heritage, 2021. № 72. С. 65-72. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/suchasni-aspekti-zabezpechennya-finansovimi-resursami-spetsialistiv-viyskovoyi-naukovoyi-i-osvitnoyi-sferi-ukrayini.
9) Що таке професійна військова освіта? Міністерство оборони України : офіційний веб-сайт. URL: https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/shho-take-profesijna-vijskova-osvita.html (дата звернення: 24.05.2022).
10) Про організацію та проведення курсів професійної військової освіти та курсів підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти і закладах фахової передвищої військової освіти у 2023-2024 роках : Наказ Міністерства Оборони України № 7/нм від 04.01.2023 р. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2023/7_nm.pdf.
11) Три вертикалі визначатимуть всю систему військової освіти з 2023 року. Армія FM. 2022. URL: https://www.armyfm.com.ua/ua/tri-vertikali-viznachatimut-vsyu-sistemu-vijskovoi-osviti-z-2023-roku.

Григораш Д.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
Каспрук А.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
Пономарьов С.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Під час повномасштабного вторгнення р.ф. в Україні, внутрішній контроль в Збройних Силах України набуває нового, великого значення. У таких умовах важливо забезпечити ефективне та відповідальне використання всіх наявних ресурсів. Основною метою внутрішнього контролю є забезпечення ефективного використання виділених бюджетних коштів та запобігання корупції. Це означає, що необхідно контролювати витрати та вживати заходів для запобігання будь-яким недоречним чи неправомірним діям.

У складних умовах війни, коли існує постійна потреба у значних ресурсах, виконання внутрішнього контролю стає ще складнішим завданням. Однак, саме у таких моментах важливо виявити високий рівень відповідальності та

ефективності при використанні наявних ресурсів.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення напрямків покращенню внутрішнього контролю та його подальшого розвитку в ЗС України.

Виклад основного матеріалу. Актуальність внутрішнього контролю в Збройних Силах України під час російського вторгнення в Україну є критично важливою для забезпечення ефективного захисту національної безпеки та військової оборони. Забезпечення ефективного використання ресурсів дозволяє підтримувати бойову готовність, забезпечувати військовими засобами та матеріалами, а також забезпечувати потреби військовослужбовців у необхідних ресурсах для їхнього повсякденного функціонування.

Отже, внутрішній контроль в Збройних Силах України є важливим інструментом для забезпечення ефективного та відповідального використання ресурсів під час воєнного конфлікту. Це сприяє зміцненню обороноздатності країни та захисту національних інтересів.

Напрямками, які можуть сприяти покращенню внутрішнього контролю та його подальшого розвитку є:

– охоплення системою всіх аспектів фінансової діяльності, включаючи планування, виконання та звітність;
– навчання та підвищення кваліфікації особового складу який приймає участь в системі внутрішнього контролю так як для забезпечення ефективного функціонування внутрішнього контролю необхідно мати кваліфікованих та навчений особовий склад. Тому Збройні Сили України можуть організовувати регулярне інформування та організовувати курси підвищення кваліфікації;
– управлінці усіх рівнів щодо державних надходжень та витрат повинні бути підзвітними за власну діяльність, не лише на рівні політики виконання, але і на рівні політики фінансового управління і контролю. Кожен керівник відповідальний за формування та реалізацію належних систем фінансового управління і контролю щодо виконання завдань, планування, розробки програм, бюджетування, обліку, контролінгу, звітування, архівування та моніторингу;
– важливим елементом внутрішнього контролю є належна звітність про операції . Встановлення чітких процедур звітності та регулярне подання звітів допоможуть забезпечити прозорість;
– регулярні внутрішні перевірки можуть бути корисним інструментом для виявлення потенційних проблем, помилок та недоліків у системі внутрішнього контролю. Перевірки допомагатимуть забезпечити дотримання правил та процедур, а також виявити можливі ризики та запобігти випадкам які можуть нанести шкоду;
– розуміння та свідоме відношення до внутрішнього контролю повинні бути поширеними серед всіх працівників та військовослужбовців ЗС України. Регулярні навчальні заходи, інформаційні кампанії та комунікація можуть сприяти свідомому відношенню до внутрішнього контролю.

Висновки. Загальний висновок з обговорених шляхів покращення внутрішнього контролю в Збройних Силах України полягає в тому, що покращення системи внутрішнього контролю є важливим кроком для забезпечення ефективного та відповідального використання ресурсів.

Впровадження ефективної системи контролю, навчання та підвищення кваліфікації працівників, встановлення е стандартів, перевірки, прозорість. Посилення внутрішнього контролю в Збройних Силах України має на меті зробити їх більш ефективними та готовими до виконання своїх завдань у будь-яких умовах. Це також сприятиме зменшенню ризику порушення законності та забезпечить військову безпеку.

Загалом, постійне удосконалення внутрішнього контролю є процесом, що вимагає систематичних зусиль та розуміння важливості його ролі. Це необхідна складова успішної діяльності Збройних Сил України і сприятиме ефективному використанню фінансових ресурсів.

Використані джерела:

1) Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1062. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text.
2) Стратегія розвитку системи управління державними фінансами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text.
3) Ткач І. М. Внутрішній аудит та фінансовий контроль у Збройних Силах України : Ч. 1 : навч. посіб. / І. М. Ткач, О. І. Ворона, О. М. Деменєв. К : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2016. 232 с.

Григораш Д.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
Каспрук А.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
Пономарьов С.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

АВТОМАТИЗОВАНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Автоматизована система управління фінансово-господарською діяльністю в Збройних Силах України являє собою комп'ютерну систему, що призначена для ефективного управління фінансами та господарською діяльністю військових підрозділів. Вона має особливу значимість

у часи війни, де ефективне використання фінансових ресурсів є ключовим фактором для успішного ведення бойових дій. Крім того, автоматизація фінансового управління дозволяє швидко адаптуватись до змінних обставин та потреб бойових дій.

Ця система забезпечує можливість збирати, обробляти та аналізувати фінансову та господарську інформацію, пов'язану з діяльністю військових підрозділів, і контролювати використання фінансових ресурсів, формувати звіти та аналізи для прийняття рішень на різних рівнях управління.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування напрямків розвитку автоматизованих систем управління фінансовою діяльністю у Збройних Силах України.

Виклад основного матеріалу. АСУ ФГД включає різноманітні модулі, такі як модуль бюджетування, модуль обліку матеріальних цінностей, модуль фінансового аналізу, модуль звітності та інші. Сутність АСУФГД для Збройних Сил України полягає в тому, що вона є необхідним інструментом для ефективного управління фінансовими та господарськими ресурсами військових підрозділів.

Головною метою використання АС УФГД в Збройних Силах України полягає у забезпеченні ефективного та раціонального використання фінансових ресурсів військових підрозділів, зниженні ризику корупції і підвищенні рівня контролю за використанням державних коштів та обліку майна. АСУФГД розв'язує такі основні завдання в Збройних Силах України:

– облік фінансових ресурсів, виділених для утримання військових підрозділів;
– контроль за використанням фінансових ресурсів та оцінка їх ефективності;
– планування та координація фінансових операцій;
– збір та обробка фінансової інформації для подальшого аналізу.

АСУ ФГД допомагає Збройним Силам України забезпечити ефективне розподілення коштів, здійснювати контроль за їх використанням, запобігати фінансовим порушенням та сприяти прийняттю обґрунтованих фінансових рішень. На сьогоднішній день, з урахуванням складної політичної та військової ситуації в Україні, значного збільшення фінансування, надходження майна у Збройні Сили України, управління фінансами та ресурсами стає ще більш важливим завданням.

З метою покращення функціонування, впровадження нових можливостей АСУ ФГД у Збройних Силах України можливо виділити та розглянути наступні напрямки розвитку:

1) важлива роль припадає на технічне вдосконалення, тому постійне оновлення системи АСУ ФГД є необхідним так як технології швидко розвиваються, і нові можливості можуть покращити процес управління фінансовими ресурсами. Вдосконалення інтерфейсу користувача сприяє зручності використання системи та зменшенню можливості помилок. Покращення швидкодії та надійності системи дозволяє забезпечити швидкий доступ до фінансової інформації та запобігти можливих збоїв;

2) впровадження та використання хмарних. Це рішення покращить доступність, масштабованість та гнучкість системи. Хмарні технології дозволять зберігати та обробляти великі обсяги даних, забезпечують резервне копіювання та відновлення даних, а також забезпечать більшу мобільність та зручний доступ до системи з будь-якого місця;

3) інтеграція з іншими автоматизованими системами, що використовуються у Збройних Силах, може сприяти обміну даними та узгодженості інформації між різними системами. Це сприятиме забезпеченню єдиного інформаційного простору та зменшенню потреби в ручній обробці даних;

4) забезпечення кібербезпеки також є критично важливим аспектом розвитку АСУ ФГД. Враховуючи важливість фінансової інформації та можливість кібератак з боку противника, необхідно забезпечити високий рівень кібербезпеки. Це включає використання шифрування, захист від несанкціонованого доступу, моніторинг мережі та системи на предмет виявлення вразливостей та потенційних загроз.

5) навчання та підтримка персоналу якій використовує АСУ ФГД,це є важливо для ефективного використання системи. Навчання повинно охоплювати не лише технічні аспекти системи, але й правильну інтерпретацію фінансової інформації та її використання для прийняття рішень. Підтримка персоналу також повинна бути забезпечена для вирішення технічних проблем або запитів, пов'язаних з АСУ ФГД. Це може включати наявність служби підтримки, яка надає консультації та допомогу користувачам, а також регулярні тренінги та семінари з питань використання системи. Додатково, створення документації та посібників користувача допоможе персоналу ознайомитись з функціями та процедурами АСУ ФГД;

6) розвиток АСУ ФГД може включає розширення аналітичних можливостей системи, розробку нових засобів аналізу фінансових даних, створення звітів для зручного візуального представлення інформації, а також застосування аналітики даних та штучного інтелекту у використанні фінансових ресурсів;

7) здійснення постійного моніторингу та надання оцінки ефективності АСУ ФГД з залученням користувачів до процесу зворотного зв'язку та пропозицій щодо покращення системи. Це допоможе ідентифікувати проблемні місця, виявляти можливості для удосконалення та адаптувати систему до змінних потреб Збройних Сил.

Висновки. Впровадження вищезгаданих заходів буде сприяти ефективному та безпечному управлінню фінансовими ресурсами у Збройних Силах України. Технічне вдосконалення системи, використання хмарних технологій інтеграція з іншими системами, забезпечення кібербезпеки, навчання персоналу, розширення аналітичних можливостей та постійний моніторинг є ключовими факторами для досягнення цілей ефективного управління фінансовими ресурсами.

Ці заходи допоможуть покращити швидкість, точність та достовірність обробки фінансової інформації, зменшить ризики кібератак та забезпечити високий рівень безпеки даних. У результаті, це дозволить Збройним Силам

України ефективніше використовувати свої фінансові ресурси, забезпечуючи оптимальне фінансове планування, контроль та прийняття рішень, підвищить прозорість та відповідальність, а також покращить комунікацію та координацію дій. Усе це сприятиме підвищенню ефективності та успішності військових операцій та захисту національної безпеки.

Використані джерела:

1) Клімушин, П. С. Автоматизована система управління Збройних сил України як сучасний різновид стратегічного озброєння / П. С. Клімушин, В. Д. Кротов // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 1 (44). С. 16-23.
2) ДСТУ 2226-93 Автоматизовані системи. Терміни та визначення. URL: https://dnaop.com/html/62602/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%_2226-93.

Дерев'янко В.І.,
к.т.н., викладач кафедри оборонного менеджменту
Навчального-наукового центру оборонного менеджменту
Національного університету оборони України
ORCID: 0009-0002-4568-4461

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Постановка проблеми. Наша країна зазнала серйозних випробувань, стикнувшись з воєнним конфліктом. За рік повномаштабоної війни було надзвичайно важливо зберегти стабільність національної економіки та безпеку держави, і у зв'язку з цим відбулись значні зміни у системі національної стійкості, тому розглянімо ключові виклики та можливості для подальшого розвитку.

Мета дослідження: Метою даного дослідження є розглянути елементи системи національної стійкості, провести аналіз викликів, що виникли під час війни 2022-2023 років, та розглянути можливості, які відкриваються.

Виклад основного матеріалу. Рада національної безпеки і оборони України розробила Концепцію національної системи стійкості, яку було затверджено Указом Президента України від 20 серпня 2021 року. [1]

Відповідно до Концепції, стійкість - це здатність держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз. Національна система стійкості має передбачати забезпечення функціонування її базових елементів.

Станом на 24.02.2022 рік Україна не була готова до війни і люди відчували шок, розгубленість, невизначеність, неготовність. Але українська нація та народ не тільки вижили у цій війні, а і демонструють дивовижну єдність, стійкість та волю до перемоги. Що саме відбулося в українському суспільстві за останній рік?

Віра в перемогу та ідентичність. Перше - це трансформація невпевненості щодо нашої перемоги. До 24 лютого російська федерація не повною мірою асоціювалася зі смертю, голодом та іншими жахами війни. Але зараз понад 56% українців вважають, що р.ф. вторглася для повного знищення українського народу і результати опитування показують, що терористична держава - це наш ворог, а перемога у цій війні стає ідеєю розбудови нації. [2]

З січня 2022 року до лютого 2023 року наша віра в перемогу зросла з 56% до 97% і стала головним мотиваційним ресурсом для опору, який дає українському суспільству потужний імпульс для підйому єдності, співпраці та волі до боротьби.

Друга важлива зміна, що відбулася у 2022 році в українському суспільстві – це рекордний рівень національної ідентичності. За даними Інституту соціології НАН України майже вдвічі зросла кількість людей, які ідентифікують себе громадянами України і досягла історичного максимуму у 84,6% у липні 2022 року. [3]

Рідною мовою вважають для себе українську 80% населення. Понад 80% говорять про те, що українська мова має бути єдиною державною. Українці висловлюють рекордну підтримку щодо членства України в НАТО – 82%. Головна емоція, яку відчувають респонденти, думаючи про Україну – гордість. Цей показник виріс більш ніж вдвічі – з 34 до 75%. Слід зазначити, що до початку війни 20% людей відчували сором. [4]

Стан паливно-енергетичного сектору. Станом на 2021 рік Україна сильно залежала від імпорту нафти та газу з російської федерації, а саме: [5]

– частка імпортних нафтопродуктів, яка припала на р.ф. та білорусь склала біля 70% від всього імпорту;
– частка вугілля, яке надходило з р.ф. склала 62% від загального обсягу імпорту вугілля;
– частка імпорту ядерного палива з р.ф. склала 62%;
– частка природного газу з р.ф. (слід зазначити офіційно рахується, що природній газ імпортувався з кран ЄС, але фактичне походження природного газу було з р.ф.) склала 89% від загального об'єму імпортованого природного газу.

Така висока залежність вже на початку війни призвела до гострого дефіциту пального. В той же час р.ф. завдала ракетних ударів по паливній інфраструктурі. Дефіцит нафтопродуктів призвів до зростання на них ціни. Оператори ринку нафтопродуктів почали імпортувати нафтопродукти з країн ЄС, але виникла ще одна проблема, ціна закупки пального виявилася вищою ніж встановлена ціна урядом.

Щоб виправити дану ситуацію та дозволити операторам функціонувати в березні 2022 року Верховна Рада України прийняла Проект Закону, яким анулювала акциз на бензин, дизельне пальне та скраплений газ, а також знизила ПДВ з 20% до 7%. Такий крок дозволив відмовитися від регулювання цін на пальне і в той же час не допустити їхнього критичного зростання. Україна

швидкими темпами переорієнтувалася на імпорт з країн Європи для чого було задіяно автомобільний, річковий, трубопровідний та залізничний транспорт. Вже в липні 2022 року ринок нафтопродуктів вдалося стабілізувати. [24]

Що стосується природного газу, то Україна у 2021 році забезпечувала себе своїм природним газом на 74 % ще 26 % газу імпортувалося з європейських країн. Терміни переулаштування його поставок залежать від трубопроводів та терміналів скрапленого газу, тому високі ціни на природній газ формувались виходячи з цих умов. Зменшення залежності країн ЄС від російського газу сприяло би зниженню ціни на природний газ. Скорочення поставок російського газу трубопроводами було частково заміщено стійким постачанням норвезького газу.

Важливим фактором, якій би дозволив пройти енергетичну кризу з меншими збитками, було скорочення споживання енергоресурсів. В результаті бойових дій зменшення споживання природного газу до 30% у порівнянні з довоєнним періодом.

З метою забезпечення належної підготовки та проходження опалювального сезону 2022-2023 років, зокрема накопичення достатніх запасів палива для теплової генерації Кабінет Міністрів України на засіданні 7 вересня ухвалив постанову "Про внесення зміни до додатку 1 до постанови Кабінету міністрів України від 29 грудня 2021 р. №1424", яка передбачає внесення коксівного вугілля до переліку товарів, експорт яких заборонено. Вже 1 листопада 2022 року, після накопичення достатніх запасів вугілля, уряд скасував дану заборону. [6]

Міграція робочої сили та її вплив на національну стійкість. Війна спричинила гуманітарну кризу в Україні. Згідно з дослідженням Інституту соціології НАН на сьогодні ми втратили близько 9 мільйонів біженців – понад 20% усього населення, а понад 7 мільйонів були змушені переїхати в безпечніші райони на території України, рятуючись від війни. [7]

Уряд зареєстрував внутрішньо переміщених осіб у цифровому додатку «Дія» та забезпечив їм транспорт, проживання, харчування, медичне обслуговування та виплати. Також організовано «зелені коридори» для переміщення людей з окупованих територій.

У березні 2022 року Уряд запровадив програму допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам (ВПО) "Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам" затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 (зі змінами). У 2022 році понад 2,3 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд грн (1,44 млрд. дол. США) [8]. Починаючи з травня 2022 року також отримували компенсації ВПО, у яких зруйноване житло або непридатне для проживання внаслідок пошкодження. Частку мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, що повернулися додому, оцінено в 25%.

Можливості для подальшого розвитку. Для подальшого розвитку важливо створити сприятливі умови для бізнесу та залучення інвестицій, міжнародної

співпраці та партнерства в контексті забезпечення національної стійкості. Особливої уваги потребують стратегічні аспекти відновлення та розвитку після війни: відновлення постраждалих територій та соціального розвитку, а також розбудова резервів стійкості та запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

Інформаційна безпека та психологічна підтримка населення, що включає активну комунікацію з громадськістю, розвиток інформаційної грамотності, поширення достовірної інформації, боротьбу з дезінформацією та психологічну реабілітацію постраждалих людей. Для досягнення цих цілей, необхідно залучити засоби масової інформації, соціальні мережі, психологів та волонтерські організації. Такі заходи допоможуть зміцнити духовну стійкість населення, підтримати його морально та психологічно, а також забезпечити своєчасну інформацію про безпекову ситуацію в країні.

Висновки. Таким чином система національної стійкості України стала об'єктом серйозних викликів. Проте, через ефективність вжитих заходів та спільних зусиль уряду, бізнесу, науково-експертного середовища та громадськості, Україна має можливість зміцнити свою національну стійкість та безпеку держави та досягти стійкого економічного розвитку. Зокрема, необхідно продовжувати працювати над поліпшенням бізнес-клімату, зниженням адміністративних бар'єрів та прискореного впровадження реформ для створення сприятливого середовища для бізнесу та інвестицій. Також, важливо створити механізми моніторингу та оцінки результативності заходів. Це дозволить вчасно коригувати стратегію, виявляти потенційні ризики та проблеми та оцінювати вплив прийнятих рішень на економіку та безпеку держави.

Використані джерела:

1) Про запровадження національної системи стійкості: Указ Президента № 479/2021 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.07.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text.
2) Мігачова О. Як війна змінює українське суспільство URL:https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html.
3) Всеукраїнське опитування міжнародного республіканського інституту (IRI). URL:https://ratinggroup.ua/research/ukraine/national_survey_of_ukraine_iri_february_2023.html.
4) Комплексне дослідження: як війна змінила мене та країну. Підсумки року URL:https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html.
5) Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Проект Закону від 14.03.2022р. N7137-д URL:https://ips.ligazakon.net/document/JI07115I?an=3.
6) Проект Закону про внесення змін до розділу ХХ "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану.

URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40341.
7) Хроніка вторгнення: невійськові втрати. URL:https://i-soc.com.ua/ua/hronika-vtorgnennya.
8) Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України: URL:https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html.

Деменєв О.М.,
к.т.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0003-2804-1456
Пархоменко П.П.,
к.е.н. доцент кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0001-7240-4299
Волков Є.В.,
начальник навчально-тренувального комплексу
Навчально-наукового центру оборонного менеджменту
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0003-2816-2645

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ У 2022 РОЦІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія 24.02.22 року з боку р.ф. вкрай негативним чіном позначилася на формуванні доходів і фінансуванні видатків Державного бюджету України у 2022 році. та на динаміці фінансування бюджетних видатків. Так, активні бойові дії спричинили зупинку багатьох підприємств (які є платниками податків), майже паралізували український експорт (що був основним джерелом надходження іноземної валюти в Україну) та зумовив значне скорочення дохідної частини бюджету. Зазначені проблеми зумовлюють необхідність дослідження не лише динамки доходів та витрат, але й пошук дієвих шляхів їх забезпечення.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженнями проблем формування та витрачання державного бюджету для заходів оборонного планування і фінансового забезпечення потреб оборони і безпеки України займалися і займаються такі вітчизняні науковці, як Буряченко А.Є. Мунтіян В.І., Семеніхін І.М., та ін. Шляхи реформування ОПК України зазначені в державних документах та в матеріалах обговорень у науковому та практичному середовищі.

Мета дослідження. Дослідити джерела та тенденції формування доходів бюджету України в умовах воєнного стану та визначити пріоритетні шляхи покриття бюджетного дефіциту.

Виклад основного матеріалу. Особливістю Державного бюджету України у 2022 році є те, що відповідний Закон України формувався в умовах мирного часу 2021 року, а виконувався в умовах повномасштабної агресії рф, яка привела до спрацювання, як мінімум, чотирьох неочікуваних визначальних факторів: зниження ВВП за підсумком 2022 року на 29,2%, зростання індексу споживчих цін на 26,6%, зростання дефіциту державного бюджету та падіння зовнішньоекономічних операцій. [1]

Ці фактори здійснили вирішальний негативний вплив на механізм формування та виконання дохідної та видаткової частини бюджету та боргової політики. В результаті пріоритетними завданнями Уряду у 2022 році постали: забезпечення в достатніх обсягах потреб сектору безпеки та оборони; утримання на достатньому рівні соціальних стандартів та надання державної допомоги тим, хто її потребує; недопущення різкого недофінансування сфер охорони здоров'я та освіти; забезпечення підтримки бізнесу тощо.

Для виконання вказаних завдань Уряд був вимушений до негайного вжиття таких груп заходів:

– зміна у підходах до формування та реалізації бюджетної політики;
– неодноразове внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік";
– необхідність пошуку додаткових джерел і механізмів наповнення бюджету для фінансової підтримки населення і бізнесу.

Результати виконання держбюджету у 2022 році наведені у табл. 1.

таблиця 1 - Загальна характеристика виконання Держбюджету України у 2022 р.

Стан виконання	Показники виконання млрд грн. / % від плану	У порівнянні із 2021 роком	
		Зростання обсягу доходів на млрд грн. / %	Зростання обсягу видатків на млрд грн. / %
Перевиконання плану за доходами на суму	1787,4 / 15,1	490,5 / 37,8	
Недовиконання плану за видатками на суму	2705,4 / 10,9		1214,2 / 81,4%

Джерело: [5]

Розглянемо більш детально результати виконання дохідної та видаткової частин Державного бюджету України у 2022 році.

Аналіз виконання дохідної частини Державного бюджету України у 2022 році. Наповнення бюджету у 2022 році відбувалося у несприятливих умовах глибокої соціально-економічної кризи, бойових дій на території України, що привело до критичних втрат для доходів бюджетів всіх рівнів. Причинами такого стану були:

втрати податкової бази (табл. 2). Основною причиною було падіння обсягів імпорту та надання широкої низки митних пільг.

таблиця 2 - Втрати податкової бази

Показники	Динаміка змін (втрат)		
	2021 рік	2022 рік	Зменшення (на)
Податкові надходження до бюджету, млрд грн	1107,3	949,8	157,3
Питома вага неподаткових надходжень, %	85,3	53,1	32,2

Джерело: [5]

збільшення нерівномірності надходжень податкових та митних платежів до Державного бюджету України за регіонами та за видами економічної діяльності. Найбільших економічних втрат внаслідок воєнних дій зазнали фронтові та прифронтові регіони. Відповідно, вони найбільше скоротили сплату податкових та митних платежів до Державного бюджету України. У розрізі видів економічної діяльності у абсолютних показниках найбільші падіння податкових платежів припало на добувну промисловість (-16,9 млрд. грн.), сільське господарство(-9,0 млрд грн.) та переробну промисловість (- 5,6 млрд. грн.);

істотне зростання податкового боргу та надміру сплачених сум податків (табл. 3).

таблиця 3 - Зростання податкового боргу

Показники	Динаміка змін податкового боргу, млрд. грн.		
	Станом на 01.01.2022	Станом на 01.01.2023	Характер змін
Податковий борг з урахуванням митних платежів	106,6	145,9	+ 39,3 (на 36,8%)
Переплата податків, з них:	56,4	54,6	- 1,8 (на 3.3%)
суми платежів, які сплачені та будуть нараховані в наступному звітному періоді	38,5	31,1	- 7,4 (на 19,3%)
надміру сплачені суми податків	17,9	23,5	+ 5,6 (на 31,2)

Джерело: [5]

вимушені затримки бюджетного відшкодування ПДВ у березні-травні та липні 2022 р. внаслідок проблем з ліквідністю єдиного казначейського рахунку через першочергове фінансове забезпечення потреб оборони.

Позитивним фактором наповнення дохідної частини держбюджету стало зростання неподаткових надходжень, завдяки благодійним внескам (табл. 4).

таблиця 4 - Зростання неподаткових надходжень дохідної частини держбюджету

Показник	Динаміка змін неподаткових надходжень		
	2021 рік	2022 рік	Характер змін
1	2	3	4
Неподаткові надходження до державного бюджету, млрд грн	175,3	346,3	+ 171,0

продовження таблиці 4

1	2	3	4
Питома вага неподаткових надходжень до державного бюджету, %	13,5	19,4	+5,9
Надходження частини чистого прибутку та дивідендів, млрд. грн.	28,5	46,9	+ 18,4
Надходження частини чистого прибутку НБУ, млрд. грн.	24,4	18,8	- 5,6

Джерело: [5]

"Рятівним колом" для наповнення державного бюджету стало надходження міжнародних грантів (табл. 5).

таблиця 5 - Надходження міжнародних грантів для наповнення державного бюджету у 2022 році

Показник надходжень	Динаміка надходжень млрд грн.		
	2021 рік	2022 рік	Характер змін
Сукупні фактичні офіційні трансферти	1.3	481,1	Збільшення в 370 разів
Визначений Законом про Державний бюджет України на 2022 р.	-	130,9	Збільшення майже в 3,7 рази

Джерело: [5]

Надходження значних сум грантів кардинально змінили структуру доходів Державного бюджету України (табл. 6).

таблиця 6 - Структура доходів Держбюджету України в 2021 – 2022 роках

Показник структури державного бюджету	Частка показника у структурі державного бюджету, %		
	2021 рік	2022 рік	Характер змін
Податкові надходження	85,4	53,1	- 32,3
Неподаткові надходження	13,5	19,4	+ 5,9
Доходи від операцій з капіталом	-	-	-
Офіційні трансферти	-	26,9	суттєве зростання
Цільові фонди	-	-	-
Реверсна дотація	1,0	0,5	зменшення вдвічі

Джерело: [5]

Найбільшими надавачами грантів для України у 2022 році були США, Німеччина та ЄС. Гранти допомогли компенсувати втрати податкових надходжень для утримання бюджетної стійкості та фінансової стійкості держави в цілому .

Аналіз виконання видаткової частини Державного бюджету України у

2023 році. Війна, розв'язана рф проти України зумовила значну зміну обсягів та напрямів бюджетних видатків у 2022 році. У динаміці змін видаткової частини Державного бюджету спостерігається суттєва зміна у пріоритетах і напрямах фінансування: збільшення фінансування заходів, пов'язаних з відбиттям агресії рф проти України та зменшення видатків на сфери освіти, здоров'я тощо (табл.7).

таблиця 7 - Зміна обсягів та надлишків бюджетних видатків у 2022 році

Показник	Динаміка змін, млрд. грн.		
	2021 рік	2022 рік	Характер змін
Касові видатки державного бюджету, з них:	1478,4	2705,4 (82,9% від плану)	+ 83%
Касові видатки загального фонду	1262,3	2411,1 (92,2 % від плану)	+ 91%
Касові видатки спеціального фонду	231,7	294,3 (45,2 % від плану)	+ 27%

Джерело: [5]

Найбільш зросли видатки у сферах "Оборона» (з часткою 42,2 % від загального обсягу видатків), «Громадський порядок, безпека та судова влада» (16,4 %) та «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (15,7 %). Ці напрями залишалися пріоритетними для забезпечення здійснення відсічі агресору, виплат заробітних плат і грошового забезпечення військовослужбовцям та іншим категоріям захисників, а також підтримки найбільш уразливих верств населення.

Довідково. *Видатки у сфері оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади - склали 32,87 % прогнозного ВВП. З них, видатки у сфері оборони збільшилися порівняно з 2021 р. майже у 9 разів (до 1142,9 млрд грн), у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади у 2,5рази (до 443,3 млрд грн).*

Однак, внаслідок необхідності збільшення видатків у сферах "Оборона" та "Громадський порядок, безпека та судова влада" *відбулося зниженням видатків на підтримку:*

сфери освіти: такі видатки з державного бюджету профінансовано на 8,3 % менше порівняно з 2021 р. (58,5 млрд грн), а із зведеного - на 7,1 % (290,76 млрд грн). Вказане зниження стало наслідком загальної тенденції щодо економії бюджетних коштів в умовах повномасштабної війни, у т.ч. перегляду підходів до оплати праці педагогічним працівникам закладів та установ освіти;

охорони здоров'я: впровадження медичної реформи та необхідність боротьби з наслідками COVID-19 вимагало у минулі роки додаткового забезпечення коштами. У 2022 році Уряд стикнувся з додатковим викликом: необхідність фінансової підтримки медичної галузі в умовах війни. І хоча порівняно з 2021 р. такі видатки з держбюджету знизилися на 8,8 % (до 184,3 млрд грн), то зі зведеного бюджету, навпаки, збільшилася на 5,7 % (до 215,3 млрд грн);

духовного та фізичного розвитку: відбулося значне зниження рівня підтримки цієї сфери: з майже 16 млрд грн у 2021 р. до 11,05 млрд грн у 2022 р. У структурі видатків державного бюджету її частка склала лише 0,4 % та 1,1 % у

структурі зведеного бюджету;

охорони навколишнього середовища. Видатки з державного бюджету у цій сфері склали 4,7 млрд грн майже вдвічі менше, ніж у 2021 р.), а зі зведеного - 5,2 млрд грн. Хоча, в майбутньому, зважаючи на значну шкоду, заподіяну навколишньому середовищу військовими діями, реалізація відповідних заходів у цій сфері вимагатиме додаткового фінансування.

За іншими сферами економічної та суспільної діяльності в державі відбулися зміни у структурі та обсягах видатків за такими напрямами.

Стимулювання економічної активності залишалося пріоритетом роботи Уряду. Однак, за категорією «Економічна діяльність» було спрямовано 95,4 млрд грн, що майже вдвічі менше, ніж у 2021 р. Значним чином на це вплинуло зниження видатків, які в 2021 р. спрямовувалися на підтримку дорожнього господарства (з 132,1 млрд. грн. до 40,5 млрд. грн.). Знизилися також обсяги підтримки галузей сільського господарства, лісового господарства та мисливства, рибного господарства (майже у 1,5 раза). Однак, слід відзначити значні позитивні внески у стимулювання економічного зростання від таких напрямів економічної діяльності: активізація роботи за Державною програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» (Фонду підтримки підприємництва було виділено у 2022 р. 6,3 млрд. грн.), підтримка бізнесу шляхом надання грантів для створення або розвитку бізнесу, а саме - на створення або розвиток власного бізнесу, зокрема, на створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства, тепличного господарства, переробних підприємств тощо.

Не зважаючи на складність виконання державного бюджету, визначальне місце займала підтримка розвитку територіальних громад. Місцевим бюджетам перераховано міжбюджетних трансфертів в обсязі 137 млрд грн (78,5% від передбачених розписом асигнувань). Серед них - базова дотація (16,3 млрд грн) та освітня субвенція (96,6 млрд грн) перераховані повністю. У розпорядженні органів місцевого самоврядування у 2022 році залишилась реверсна дотація в обсязі 9,3 млрд грн, яку не перераховано до державного бюджету в умовах воєнного часу.

Довідково. *Зменшення обсягів міжбюджетних трансфертів (на 66,2 млрд. грн.) порівняно з 2021 р. стало наслідком їх перегляду та спрямування до резервного фонду з подальшим використанням на потреби Збройних сил України та здійснення заходів щодо відсічі збройній агресії рф проти України. Міжбюджетні трансферти у 2022 р. отримували 1582 місцеві бюджети (119районних, 1438* бюджетів територіальних громад, 24 обласні бюджети та бюджет м. Києва).

У структурі видатків державного бюджету за економічною класифікацією у 2022 р. найбільші обсяги видатків склали видатки на оплату праці і нарахування на заробітну плату (36,8 %, або 994,4 млрд. грн., на що значним чином вплинули виплати грошового забезпечення військовослужбовцям), використання товарів і послуг (27,7 %, або 750,6 млрд грн); соціальне забезпечення (18,8 %, або 509,5 млрд грн), видатки на обслуговування боргу (5,9 %, або 159,7 млрд. грн.) та

міжбюджетні трансферти (5,1 %, або 136,8 млрд. грн.). *Капітальні видатки склали лише* 3,1 % або ж 84,6 млрд. грн. У той же час, у структурі місцевих бюджетів капітальні видатки становили 10,1 % (48,9 млрд. грн.).

Посилилася нерівномірність видатків державного бюджету протягом року, що залежала, значним чином, від обсягів надходжень міжнародної допомоги: середньомісячні видатки склали 225,5 млрд. грн., значно збільшившись у листопаді (313,6 млрд грн) та грудні (411,8 млрд грн).

Спостерігалося зростання рівня фіскального перерозподілу, що був зумовлений необхідністю зростання видатків у сфері оборони та безпеки при необхідності недопущення зниження видатків у соціальній сфері, сферах охорони здоров'я та освіти при різкому зниженні номінального ВВП.

Довідково. *Частка перерозподілу ВВП через видатки Державного бюджету України у 2022 році становила 56,1 % прогнозного ВВП а через Зведений бюджет України - сягнула 63,1 %. Для порівняння, ці показники склали 30,5 % у 2020р., 27,3 % у 2021 р. за видатками державного бюджету та 37,8 % й 33,8 %, відповідно, за видатками зведеного бюджету.*

Висновки. Як узагальнення, слід зазначити, що Державний бюджет України на 2022 рік формувався та виконувався в надзвичайно складних умовах. Але платники податків та державні інституції виявили стійкість у своєму функціонуванні, у тому числі і за допомогою міжнародних партнерів. І ця стійкість має з короткострокової перетворитися у середньострокову.

Міжнародна підтримка критична важлива. Водночас з боку України, насамперед, зусилля слід спрямувати на зміцнення функціональної спроможності податкової системи, оптимізацію та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, проведення проактивної боргової політики та посилення інституційної спроможності державних органів.

Підсумки виконання Державного бюджету України у 2022 році дозволяють визначити низку напрямів роботи, реалізація яких має сприяти поліпшенню виконання Державного бюджету України на 2023 рік та державних бюджетів на наступні роки. До таких напрямів слід віднести:

1) забезпечення і посилення належного фінансово-економічного обґрунтування під час прийняття рішень щодо надання податкових пільг та формування напрямів бюджетних видатків;

2) підвищення культури та достовірності бюджетного планування й обґрунтованості використання бюджетних коштів з урахуванням необхідності пріоритетного фінансування першочергових видатків;

3) упередження надмірного збільшення дефіциту бюджету без визначення реалістичних джерел його фінансування для запобігання недофінансування окремих бюджетних програм;

4) посилення роботи з міжнародними партнерами щодо залучення *додаткового пільгового кредитного фінансування, як джерела доступних ресурсів* для внутрішнього ринку державних запозичень та вітчизняного

фондового ринку в цілому, для фінансування бюджетних видатків на відбудову та розвиток національної економіки.

Використані джерела:

1) Макроекономічний прогноз до Інфляційного звіту, січень 2023 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Macroeconomic_Forecast_table_2023.
2) Публічний звіт Голови Казначейства Тетяни Слюз про підсумки діяльності Державної казначейської служби України за 2022 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/zvit2.
3) Мінфін: У 2022 році спрямовано 415 млрд грн на соціальні виплати із держбюджету. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2022_rotsi_spriamovano_415_mlrd_grn
4) Мінфін у грудні забезпечив перерахування з держбюджету 14,4 млрд грн трансфертів до місцевих бюджетів. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfinugrudnizabezpechivpererakhuvanniazderzhbjudzhetu144mirdgrntransfertivdomistsevikhbiudzhetiv-3796
5) Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
6) Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981vikonannya byudzhetu 2022 golovni.html.

Дихановський В.М.,
д.т.н., с.н.с., начальник науково-дослідного відділу ЦНДІ ОВТ ЗСУ,
Лещенко М.В.,
науковий співробітник ЦНДІ ОВТ ЗСУ

ЕКОСИСТЕМА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Багаторічна агресія Російської Федерації проти України виявила нові форми реалізації конституційної норми щодо оборони України як справи всього Українського народу. До оборони України добровільно залучилися цивільні спеціалісти не обтяжені військовими догмами, корені яких полягають у радянському минулому. Для технічного оснащення Збройних Сил України вони використовують розповсюджені в національній економіці передові комерційні технології, що дає можливість створювати нові бойові спроможності та розвивати існуючі спроможності новими креативними способами на кінетичному полі бою та за його межами. Вони розгорнули баражуючі боєприпаси і модифіковані комерційні дрони, що можуть знищувати російські війська та озброєння маловартісними засобами і способами. [1) - 4]

Українці використовують технології загального призначення, розроблені підприємствами приватного сектору економіки, щоб удосконалити як засоби так і способи збройної боротьби. Українці показали, що все більша кількість акторів

може надавати Збройним Силам корисні технології та спроможності на їх основі. В боротьбі України за власну демократію вона зуміла демократизувати ведення бойових дій, створивши новий прецедент війни двадцять першого століття.

В Україні яскраво проявилася нова тенденція у війні, наслідки якої виходять за межі цього конфлікту – це демократизація військової могутності. Українці розширили способи бойових дій за межі фізичного поля бою і за межі традиційних військових і державних дійових осіб, що дозволило звичайним громадянам, підприємствам приватного сектору економіки і цивільним установам брати участь в боротьбі за свою свободу.

Демократизація військової могутності – це створення і застосування нових засобів озброєння громадянами та громадськими об'єднаннями. Серед них є висококваліфіковані спеціалісти у сферах науки і технологій, вони не обмежені військовими догмами, тому спроможні створювати нові засоби озброєння поєднуючи в одній технічній системі різноманітні високотехнологічні гаджети, завантажувати в них програми власного розроблення. Наші громадяни одночасно створюють новий засіб озброєння і розроблюють для нього сценарій бойового застосування. При цьому акумулюють найкращий досвід сучасних бойових дій в Україні, творчо і критично опрацьовуючи його.

Імпровізована мережа безпілотників, винищувачів та іншого озброєння, поєднана через супутниковий зв'язок і спеціальне програмне забезпечення, надає українським військовим такий рівень інтелекту, координації та точності, що дозволяє перемагати значно чисельнішу армію р.ф. [5]. Як один з багатьох прикладів креативного використання передових комерційних технологій приватного сектору економіки для військових завдань можна продемонструвати застосування телескопічної вежі з дистанційною камерою на радянському автомобілі для спостереження та корекції вогню.

Подібний підхід до розширення бойових спроможностей і збереження стратегічної переваги Сполучені Штати використовують з 2012 року під егідою некомерційної організації Defensewerx, що є важливою складовою екосистеми оборони. Вони намагаються швидше впроваджувати нові технології, в тому числі через мережу неурядових інноваційних центрів, які пов'язані з Пентагоном, але позбавлені його бюрократії. Вони використовують цивільні ноу-хау приватного сектору економіки для військових цілей і заохочують мозковий штурм. Тепер ці центри – і зокрема Sofwerx, пов'язаний із Командуванням спеціальних операцій США – будуть вивчати приклад України. [5]

Мета дослідження. Метою даного дослідження є формування компонентів національної оборонної системи - екоситеми оборони України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України "Про національну безпеку України" Міністерство оборони України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. [6]

Нинішня модель Сектору безпеки і оборони України лише частково

демонструє риси сучасної складної системи; вона продовжує спиратися на ієрархічні зв'язки між своїми суб'єктами та повністю закрита для суспільства, зберігаючи таким чином свою пострадянську природу. [7] Внутрішні процеси в системі, як правило, залишаються погано структурованими, а участь неурядових акторів є ситуативною та обмеженою. Це суттєво обмежує можливості національної економіки щодо розвитку Сектору безпеки і оборони України реагувати на весь спектр загроз інтересам національної безпеки.

Внаслідок пострадянської природи Сектору безпеки і оборони України залишається актуальним термін "військове будівництво". Цей термін вперше виник у Постанові П'ятого Всеросійського з'їзду Рад про організацію Червоної Армії від 10.07.1918. Зокрема, було прийняте рішення на будівництво армії на основі залізної дисципліни, традиційних принципах єдиноначальства, відновлення смертної страти, примусової мобілізації. От таке "військове будівництво". Найбільш достовірним є визначення терміну "військове будівництво" в Радянській воєнній енциклопедії 1976 року [8]:

Військове будівництво – система економічних, соціально-політичних та власне військових заходів держави, що здійснюються для підвищення її військової могутності. Найважливішими напрямами військового будівництва є економічне забезпечення потреб війни, використання досягнень науки і техніки на користь війни, морально-політична підготовка населення до ведення воїни, створення й розвиток збройних сил та безперервне вдосконалення і підвищення їхньої бойової могутності та бойової готовності.

Військове будівництво передбачає директивне визначення всіх учасників цього процесу, визначення завдань для кожного з них а також встановлення жорстокої відповідальності за неналежне виконання цих завдань. При цьому здійснюється жорсткий вплив влади на виробників озброєння. Використання терміну "військове будівництво" було виправданим в умовах тоталітарного режиму радянських часів, колі, відповідно до статті 6 Конституції СРСР, керівною та спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних та громадських організацій була Комуністична партія Радянського Союзу. [9] При цьому відповідно до статті 131 Конституції СРСР, повноваження із загального керівництва будівництвом Збройних Сил СРСР мала Рада Міністрів СРСР, а не Міністерство оборони.

Звертає увагу на себе те, що термін "військове будівництво" виходить далеко за межі повноважень оборонного відомства. В Україні також оборонна сфера держави – це не відомча справа. Зокрема у Статті 17 Конституції України зазначено: "Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу." Крім того, в Стратегії воєнної безпеки України представлено нову стратегію воєнної безпеки, що базується на всеохоплюючій обороні України. [10]

Але конституційний лад в Україні кардинально відрізняється від конституційного ладу в СРСР. В СРСР вся влада належала Комуністичній партії

Радянського Союзу, а в Україні єдиним джерелом влади є народ. Тому в Україні неможливо реалізовувати військове будівництво, оскільки це протирічить ринковим основам національної економіки. Зокрема, в демократичному суспільстві України неможливе директивне визначення всіх учасників процесу військового будівництва, визначення завдань для кожного з них а також встановлення жорстокої відповідальності за неналежне виконання цих завдань. В ринкових умовах кожен учасник процесу самостійно пропонує свої послуги Міністерству оборони.

В демократичному суспільстві єдиним засобом залучення всього Українського народу до реалізації конституційної вимоги щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності України є створення відповідних умов на засадах ринкової економіки і демократії. Саме так реалізується оборонна політіка в США: відповідно до Стратегії національної оборони США 2022 року [11], створюються сприятливі умови для розвитку екосистеми оборони – Міністерство оборони, оборонно-промислова база та низка приватних і наукових підприємств, що створюють і вдосконалюють технологічну перевагу Об'єднаних сил.

Аналогічний підхід пропонується і в Україні. Зокрема, Олександр Поліщук у статті "Екосистемна платформа для сектору оборони та безпеки України" надав певний опис екосистеми оборони як частини національної економіки. [7]

Відмова України від "військового будівництва" на користь "екосистеми оборони" зумовлена тим, що в Україні склалося громадянське суспільство, найвищою цінністю для якого є свобода. Такий вибір підтверджений протягом дев'яти років загарбницької війни р.ф. проти України. Керівництво агресора не приховує, що їх метою є знищення української нації і підкорення українців для реалізації подальших агресивних планів р.ф. в Європі.

Визначальною відмінністю військового будівництва від екосистеми оборони є те, що військове будівництво ґрунтується на примусовому залученні до завдань з оборони, а екосистема оборони ґрунтується на створенні економічних умов для стимулювання намірів громадян брати участь у виконанні завдань з оборони. Характерні риси "військового будівництва" і "екосистеми оборони" показані у табл. 1.

Телескопічна вежа з дистанційною камерою на радянському автомобілі для спостереження та корекції вогню І у військовому будівництві, і в екосистемі оборони є такі ж відмінності, як в акваріумі і в кораловому рифі. Акваріум, так само як військове будівництво, потребує постійного контролю і обслуговування. Для коралового рифу, так само як для екосистеми оборони, достатньо підтримувати умови для життя. І кораловий риф, і екосистема оборони як відкриті системи здатні до саморегулювання відповідно до природних умов, що склалися навколо них.

Для коралових рифів потрібна чиста, прозора, тепла вода помірної солоності збагачена розчиненими газами та планктоном на глибині близько 50 м. Для екосистеми оборони потрібне вільне суспільство, побудоване на демократичних засадах, ринкова економіка і, насамперед, наявність найвищої цінності, що

згуртовує весь народ. Для українського народу цією цінністю є свобода. Звичайно, потрібен деякий штучний вплив для збереження цих умов, підтримування їх і сприяння до розвитку. Але штучний вплив повинен відігравати лише допоміжну роль у життєдіяльності будь-якої екосистеми. Натомість для життєдіяльності і акваріума, і військового будівництва штучний вплив відіграє вирішальну роль.

таблиця 1 - Характерні риси "військового будівництва" і "екосистеми оборони"

ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО	ЕКОСИСТЕМА ОБОРОНИ
характерне для тоталітарного режиму	характерне для демократичного суспільства
основою державності є жорстка вертикаль влади	основою державності є активне громадянське суспільство
найвищою цінністю суспільства є цар, фюрер або інший тип диктатора	найвищою цінністю суспільства є свобода
примусове залучення підприємств і організацій до завдань з оборони	створення умов для реалізації бажань громадян брати участь у виконанні завдань з оборони
директивне визначення всіх учасників процесу та завдань для кожного з них	кожен учасник процесу самостійно пропонує свої послуги Міністерству оборони
жорсткий вплив влади на виробників озброєння	вплив влади на виробників озброєння відсутній

Можна констатувати, що в Україні склалося підґрунтя для створення екосистеми оборони як складної соціальної динамічної системи, до якої входить Міністерство оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також низка підприємств та наукових установ різних форм власності, що впроваджують і підтримують розвиток інновацій, виробничо-технологічної бази оборонного призначення, від яких залежить технологічна перевага ЗС України. [12]

Учасниками екосистеми є незалежні гравці, які виробляють товари або послуги, що в сукупності складають взаємопов'язане рішення. Стрижнем екосистеми є цінність, яку вона створює. Ця цінність має бути розділена між її учасниками. Для бізнес-екосистем цінністю може бути прибуток, розширення бізнесу та інші вигоди матеріального характеру. Для екосистеми оборони України такою цінністю є захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, забезпечення її економічної безпеки. Разом з тим координатор екосистеми оборони має сприяти економічній привабливості екосистеми для всіх її важливих учасників.

Характерними рисами екосистеми є модульність і кастомізація.

Модульність характеризується тим, що в екосистемах компоненти пропозиції розробляються незалежно, але функціонують як єдине ціле. Учасники екосистеми координують свої дії з іншими в значній мірі незалежними

економічними гравцями, щоб створити єдину пропозицію. У багатьох випадках покупець може вибрати один з компонентів і / або способів їх поєднань.

Кастомізація характеризується тим, що учасники екосистеми адаптуються під неї і прагнуть до взаємної сумісності. Наприклад, розробникам боєприпасів для квадрокоптерів необхідно робити боєприпаси під конкретні платформи. Зокрема, в Україні розробили шрапнельний боєприпас для скиду з FPV-дронів. Для завдавання ударів за допомогою нових шрапнельних боєприпасів оператори БПЛА використовуватимуть тактику пікірування.

Екосистема оборони має центральне ядро або платформу, зрозумілу систему підключення нових партнерів і модульну структуру – будь-який компонент з легкістю можна додати в екосистему або прибрати з неї. Тому екосистема дозволяє успішно працювати зі споживачами, смаки яких неоднорідні і непередбачувані, або з технологіями, шляхи розвитку яких не визначені.

За визначенням екосистема оборони складається в основному з незалежних економічних гравців, які погоджуються на співпрацю. Це має на увазі обмежений контроль над усією системою з боку кожного учасника. Навіть керівник екосистеми має обмежені засоби для примусу або контролю поведінки партнерів, якщо порівнювати з ієрархічним ланцюжком поставок або вертикальною моделлю. За своєю сутністю він є не керівником, а координатором екосистеми оборони.

Динамізм і гнучкість екосистеми оборони також неоднозначні: екосистема еволюціонує і масштабується, але вимагає постійного коригування. Стійкий успіх передбачає постійну взаємодію з усіма зацікавленими сторонами, вдосконалення та розширення пропозиції, а також інновації та оновлення екосистеми оборони.

Ніл Джонсон, професор Оксфордського університету, вважає, що окрім сукупності багатьох взаємодіючих об'єктів або «агентів», складна й ефективна екосистема також містить інші особливості. Серед них відкритість, комунікація та обмін інформацією, зворотній зв'язок між агентами, адаптивність, постійна взаємодія, відсутність будь-якого центрального контролера, складне поєднання впорядкованої та невпорядкованої поведінки [13].

Бізнес-екосистеми діють відповідно до суворих правил (протоколів) і відіграють роль «відкритих» платформ для потенційних внесків і творчих учасників. [14)] Як наслідок, це може забезпечити синергетичний ефект, який розширює можливості всіх учасників екосистеми, забезпечує можливість економії ресурсів і при цьому підвищує цінність кінцевого продукту. Цю особливість було б доцільно врахувати при створенні екосистеми оборони України.

Висновки: Перехід від військового будівництва, яке було виправданим в умовах тоталітарної економіки радянських часів, до екосистеми оборони як частини національної економіки демократичного суспільства, автори вбачають шляхом запровадження на законодавчому рівні державно-приватного партнерства. Стаття 26 Закону України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII "Про національну безпеку" передбачає що, реалізація Стратегії національної безпеки

України здійснюється на основі національного оборонного, безпекового, економічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства. [6] Та на жаль, на практиці ми не бачимо реального застосування використання механізму державно-приватного партнерства, більше того, в Україні відсутні законодавчо закріплені норми, які б прописували б сам порядок його застосування.

Визнаючи необхідність використання інновацій з приватного сектора, Міністерству оборони України необхідно створити ряд оборонних інноваційних організацій, щоб допомогти зміцнити спільноти новаторів і прискорити ідентифікацію, розробку і впровадження військових технологій, розроблених в приватному секторі.

Хоча успіх у нинішніх і майбутніх конфліктах дедалі більше залежатиме від оптимізації високотехнологічних рішень, а не від масового військового потенціалу, застосування сучасних бізнес-підходів має ключове значення для реформ, спрямованих на адаптацію безпеки і оборони до нових реалій.

Екосистема оборонних інновацій досить різноманітна і складна, а часом і заплутана. Можна легко загубитися в суміші приватних, державних і гібридних організацій, які намагаються стимулювати інновації для військових. Однак відступ і системний підхід забезпечують краще розуміння ключових гравців національної оборонної спільноти.

Використанні джерела:

1) Lauren Kahn. How Ukraine Is Remaking War / American magazine of international relations and U.S. “Foreign Affairs” / August 29, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/ukraine/how-ukraine-remaking-war?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_&utm_content=20220.
2) Lithuanians Found a Way to Use Ukrainian 'Topaz' UAVs as 'Killer Drones' and Bring Them to the Ukrainian Army / Defense Express Media & Consulting Company / August 23, 2022 / URL: https://en.defence-ua.com/weapon_and_tech/lithuanians_found_a_way_to_use_ukrainian_topaz_uavs_as_killer_drones_and_bring_them_to_the_ukrainian_army-3987.html.
3) How Ukraine’s drone navy is outsmarting Russia's superior Black Sea forces / The Telegraph Magazine / November 26, 2022 / URL: https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/11/26/how-ukraines-drone-navy.
4) Considering the implications of the attack on the Russian fleet in Sevastopol /Independent Royal Navy news and analysis/ November 7, 2022 / URL: https://www.navylookout.com/considering-the-implications-of-the-attack-on-the-russian-fleet-in-sevastopol.
5) Sam Schechner, Daniel Michaels. Ukraine Has Digitized Its Fighting Forces on a Shoestring / Schechner S, Michaels D. // American business-focused, international daily newspaper The Wall Street Journal. Jan. 3, 2023. / URL: https://www.wsj.com/articles/ukraine-has-digitized-its-fighting-forces.

6) Про національну безпеку^: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.
7) Polischuk, Oleksandr. "Ecosystem Platform for the Defence and Security Sector of Ukraine." *Information & Security: An International Journal* 45 (2020). Sofia: c.7-19. ISSN 0861-5160. URL: https://infosec-journal.com/article/ecosystem-platform-defence-and-security-sector-ukraine.
8) Советская Военная энциклопедия. [В 8 томах]. Пред. Гл. ред. комиссии А.А. Гречко. М., Воениздат, 1976. Т. 2. Вавилон – Гражданская. 1976, 640 с.
9) Конституція СРСР. Редакція 07.10.1977 (початкова).
10) Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.
11) National Defense Strategy of The United States of America. U.S. Department of Defense. 2022. URL: https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.pdf.
12) Дихановський В.М. Роль військово-технічної політики у забезпеченні оборони України / А.А. Гульяєв, В.М. Дихановський, А.В. Косяковський // Доповідь Науково-практичної конференції "Військово-технічна політика як основа зміцнення обороноздатності України". Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки Збройних Сил України, м. Київ – 20 грудня 2022. С.14.
13) Neil Johnson, *Two's Company, Three is Complexity* (Oxford: Oneworld Publications, 2007), pp. 13-15.
14) James F. Moore, "Business ecosystems and the view from the firm," *The Antitrust Bulletin:* 51, no. 1 (Spring 2006): 31-75, quote on p. 34, https://doi.org/10.1177/0003603X0605100103.

Косарецький Є. І.,
доктор філософії, Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0001-9601-8544
Бойко Р.В.,
к.т.н., с.н.с., Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0001-7240-4299
Бутенко М.П.,
Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0001-7272-5826

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СИСЛ ОБОРОНИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Постановка проблеми. З перших днів російського повномасштабного військового вторгнення в Україну, вітчизняна економіка зіштовхнулася з новими

викликами і загрозами в економічній безпеці. Війна показала, що заходи ведення бойових дій потребують значних ресурсів. В цих умовах один з найважливіших викликів – це забезпечення функціонування усіх сфер економіки країни, зокрема її оборонної промисловості, яка чи не найбільше постраждала як від прямих ракетних ударів, так і від інших факторів, пов'язаних з війною. Разом з цим, актуальним є питання ресурсного забезпечення набуття Збройними Силами України необхідних спроможностей.

Проблемні питання щодо ресурсного забезпечення набуття Збройними Силами України необхідних спроможностей є предметом дослідження фахівців та експертів. Нажаль, спроможності вітчизняної економіки, щодо забезпечення власних сил оборони відповідно до визначеної ними потреби, вкрай обмежені. Відсіч російської збройної агресії, воєнно-економічний потенціал якої в рази більший за український, зумовлює пошук додаткових джерел ресурсного забезпечення для підтримки адекватного протистояння ворогові. Потужності вітчизняної економіки стають одними з пріоритетних напрямків, які визначатимуть як подальший перебіг військових дій, так і спроможність держави успішно відбудовуватись після їх закінчення. В той же час, можна констатувати відсутність комплексного наукового дослідження, який б враховував вимоги сьогодення, особливостей механізму забезпечення набуття Збройними Силами України необхідних спроможностей.

Одним із шляхів додаткового джерела ресурсного забезпечення є матеріальна та фінансова допомога, що надходить від країн-партнерів. Міжнародна допомога Україні складається з різної номенклатури військових предметів від ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів індивідуального захисту, медикаментів, інших матеріалів та обладнання до запровадження навчальних програм для персоналу. При цьому, у процесі тісної взаємодії з країнами-партнерами та враховуючи взятий курс Україною на євроатлантичну інтеграцію, виникає адекватне питання врахування найкращих практик (бізнес-практик) у сфері управління ресурсним забезпеченням. Основна вимога щодо удосконалення процесу управління ресурсним забезпеченням полягає в отриманні цілісної картини його готовності до безперебійного функціонування та інформованості керівництва у будь-який час.

Ступінь дослідження проблеми. Окремі питання теоретичного, практичного та методичного напрямку із вивченням зазначеного питання розглянуто у таких працях [1–6]. Відомо, що перевага у тривалому конфлікті між країнами насамперед залежить від належного рівня безперебійного забезпечення потреб Збройних Сил. Практика показує, що недостатньо розвинута, нескоординована, непрогнозована система управління ресурсним забезпеченням призводила до втрати військами (силами) територій, особового складу, ОВТ. [7]

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз системи управління ресурсним забезпеченням армій окремих країн світу для ідентифікації найкращих практик, які можуть бути використані для удосконалення аналогічного процесу в Збройних Силах України.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації мети дослідження, пропонується розглянути особливості організації та функціонування системи управління ресурсним забезпеченням окремих країн.

Досвід Турецької республіки. Організація та функціонування системи управління ресурсним забезпеченням Турецької республіки проводиться за участю Виконавчого комітету оборонної промисловості, що діє під керівництвом президента Туреччини. Комітет виробляє загальну стратегію у сфері оборонної промисловості, проектує та координує діяльність підприємств оборонно-промислового комплексу (ОПК) щодо забезпечення потреб власних збройних сил необхідним озброєнням, визначає порядок ціноутворення і потреб щодо експорту – імпорту ОВТ. У Турецькій республіці за визначення потреби відповідає командування видів збройних сил. Генеральний штаб відповідає за оцінку необхідності постачання відповідного озброєння і військової техніки. Міністерство національної оборони Туреччини разом із Департаментом оборонної промисловості постійно проводять аналіз стану та можливостей оборонно-промислового комплексу. [8]

Крім того, Департамент оборонної промисловості є юридично незалежним суб'єктом із власним бюджетом, який відповідає за:

1) здійснення науково-дослідних, дослідно-конструкторських програм;
2) розроблення і контроль програм виробництва ОВТ в країні;
3) проведення процедур закупівель ОВТ;
4) визначення фінансових джерел виконання рішення Виконавчого комітету оборонної промисловості;
5) надання державних гарантій та ідентифікацію ризиків, визначення особливостей фінансування і терміни виконання оборонних проектів;
6) здійснення контролю у випадку залучення до реалізації державного замовлення приватних компаній та іноземних партнерів.

Вплив на прийняття рішення щодо напрямів військово-технічного співробітництва з іноземними державами, особливо у сфері використання коштів та фінансової підтримки здійснює Фонд підтримки оборонної промисловості, який об'єднує всі державні та приватні підприємства, що функціонують в оборонно-промисловому комплексі Туреччини. Фонд сприяє інвестуванню в оборонну промисловість та забезпечує фінансову підтримку у виході національної оборонної продукції на зовнішні ринки. Основними джерелами надходжень до фонду є: податок на алкогольні напої, тютюнові вироби, відрахування від податку на прибуток, корпоративний податок, а також фінансові надходження від сплати податку із реалізації різних типів лотерей, продажу пального тощо. [8]

Станом на грудень 2022 року Фонд підтримки оборонної промисловості знаходиться під контролем спеціальної комісії з оборонної промисловості та забезпечений підтримкою Національного банку Туреччини.

Враховуючи вітчизняну практику неповного освоєння фінансового ресурсу протягом року та його акумулювання на рахунках Міноборони наприкінці

бюджетного періоду, що у свою чергу зумовлює високий ризик повернення невикористаного фінансового ресурсу до бюджету, пропонується врахувати позитивний досвід Туреччини, та створити Фонд підтримки оборонної промисловості України. Це можна реалізувати шляхом перспективного дослідження доцільності функціонування типової організації в Україні з урахуванням національних економічних особливостей. До керівництва Фонду можливо залучити представників Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України. Варто наголосити, що РНБО визначає виділення ресурсів необхідних для забезпечення оборони держави та Збройних Сил України, інших складових сил оборони відповідно до Закону України "Про Раду Національної безпеки та оборони".

Досвід Румунії. Система організації та функціонування управлінням ресурсним забезпеченням армії Румунії передбачає використання елементів проєктного менеджменту актуальних проєктів з урахуванням змін, які відбулись у безпековому середовищі. Особливістю управління ресурсним забезпеченням ЗС Румунії є оптимізація процесу планування, розподілу та використання ресурсів для міністерства національної оборони за сучасним, інтегрованим та багаторічним підходом. [8]

Складовими інтегрованого управління ресурсним забезпеченням ЗС Румунії є управління:

- людським капіталом;
- фінансовими ресурсами;
- матеріальними ресурсами, включаючи управління закупівлями для оборони;
- науково-дослідною розробкою та інноваційною системою;
- оборонною інфраструктурою;
- інформаційними ресурсами.

Варто звернути увагу на впровадження міністерством національної оборони Румунії інтегрованої системи управління закупівлями, яке націлене на ефективне використання державних коштів та може використовуватись як інструмент узгодження політики оборонних закупівель з оборонним плануванням та ресурсами. Оборонне планування ЗС Румунії направлено на створення, розвиток і підтримку спроможностей військ. Комплексне управління ресурсним забезпеченням ЗС досягається шляхом підтримання активного зв'язку з іншими структурами національної оборонної системи, громадського порядку та національної безпеки.

Тенденції щодо технологічної еволюції на світовому рівні вимагають виявлення можливостей науково-дослідних інститутів, здатних забезпечити як найвищу стійкість румунської армії, враховуючи важливість технологічної складової в сучасній війні. З цієї точки зору основні напрями досліджень спрямовано на:

- створення системи для регулярного інформування осіб, що приймають рішення про нові та проривні технології, які можуть забезпечити

кардинальну зміну майбутніх спроможностей: штучного інтелекту, квантових технологій, мегаданих, прямої енергетичної зброї, синтетичної біології, сучасних матеріалів тощо;
– виявлення нових видів загроз національній безпеці та матеріалізація їх у програмних документах з розвитку технологій на рівні міністерства оборони та оборонної промисловості;
– розробку стратегії використання штучного інтелекту в міністерстві національної оборони Румунії;
– виявлення та розробку технологічних контрзаходів для діючих та майбутніх систем озброєнь.

Враховуючи вищевказане, для досягнення цілей оптимального управління ресурсним забезпеченням Збройних Сил України необхідно розглянути досвід Румунії щодо впровадження інтегрованого управління оборонними ресурсами.

Досвід Ізраїлю. Найвищим органом прийняття рішень на національному рівні з питань безпеки є Кабінет міністрів Ізраїлю. Міністерство оборони несе відповідальність за довгострокову оборонну політику і стратегічне планування, яке визначається спеціальним міністерським Комітетом у справах оборони, а також за розробку і закупівлю озброєння та військової техніки. Міністерство оборони має найбільший у державі відомчий бюджет.

Оскільки армія оборони Ізраїлю повинна завжди мати якісну перевагу над ймовірним противником, то це відбувається за рахунок: [9,10]

1) прийняття на озброєння найсучаснішої військової техніки;
2) впровадження більш досконалої системи управління;
3) підтримки ефективного механізму мобілізації та високого рівня підготовки особового складу (у тому числі й резерву).

При цьому, “критично важливі” види озброєння та військової техніки, елементи автоматизованого управління та систем зв’язку повинні вироблятися підприємствами ізраїльського оборонно-промислового комплексу. У разі придбання зразків озброєння та військової техніки за кордоном, ОПК Ізраїлю має забезпечувати його повне обслуговування та ремонт будь-якої складності.

Разом з тим, при веденні сучасних бойових дій проблемою стає є застосування величезної кількості матеріальних ресурсів та значні відстані їх переміщення. При цьому, командування штабів повинно мати оперативну інформацію щодо поточної наявності ресурсів або їх гостру потребу у підрозділах.

Вирішення цієї проблеми можливо завдяки повної автоматизації відслідковування процесів переміщення і реєстрації вантажів в ході бойових дій. Завданням такої системи є отримання наочної і своєчасної інформації щодо матеріально-технічного стану забезпечення кожної військової частини, що включає в себе данні щодо наявності в неї необхідних запасів матеріальних засобів, проведення ремонтно-відновлювальних робіт, даних про втрати і евакуацію поранених військовослужбовців. Визначені дані необхідно отримувати

в режимі реального часу від окремого підрозділу до Генерального штабу. Сучасні комп'ютерні технології дозволяють вирішити ці задачі.

В армії оборони Ізраїлю забезпечується високий рівень її боєздатності за рахунок впровадження принципу автоматизованого тилового і ресурсного забезпечення діяльності. [10]

Автоматизоване тилове і ресурсне забезпечення армії оборони Ізраїлю засновано на електронній системі контролю за матеріальними потоками "TAV", яка дозволяє отримувати повну оперативну інформацію з високим ступенем точності про всі матеріальні ресурси, що використовуються для забезпечення військових споживачів: маршрут їхнього руху, час проходження контрольних точок, терміни прибуття в місце призначення, а також інші контрольні та часові параметри. Кожен елемент матеріальних ресурсів містить електронну карту. На маршрутах руху матеріальних потоків встановлюються "ворота електронного контролю", при проходженні яких автоматично зчитується інформація з електронних карт колон і конвоїв. Потім інформація по телекомунікаційних каналах передається в центри контролю різних рівнів для прийняття оперативних рішень.

Наступним прикладом використання сучасних технологій є використання мікрочіпів RFID для безконтактної радіочастотної ідентифікації військових вантажів. Перевага використання мікрочіпів RFID полягає у забезпеченні великої відстані зчитування інформації; значному обсязі зберігання даних, підтримки читання декількох міток, зчитуванні даних мітки при будь-якому її розташуванні, стійкості до впливу навколишнього середовища, багатоцільовому використанні, високому ступені безпеки.

Таким чином, впровадження досвіду електронного контролю матеріальних потоків в сфері ресурсного забезпечення армії оборони Ізраїлю є вимогою часу для управління ресурсним забезпеченням ЗС України.

Досвід Республіки Польща. У Польщі сутність управління ресурсним забезпеченням військ полягає у підготовці матеріального, технічного, медичного і транспортного потенціалу, а також забезпеченні можливостей раціонального використання цих потенціалів (при одночасному широкому використанні місцевої логістичної інфраструктури) з метою створення умов для результативного проведення операцій різного виду. Управління ресурсним забезпеченням армії реалізується при використанні військового і цивільного потенціалу країни. [8,11,12]

Реалізація управління ресурсним забезпеченням здійснюється шляхом:

1) підготовки і утримування органів, підрозділів і обладнання в готовності до застосування;

2) аналізу і оцінювання актуального стану логістичних сил і засобів;

3) розроблення концепції управління ресурсним забезпеченням;

4) накопичення необхідних запасів бойових і матеріальних засобів;

5) здійснення заходів із планового поточного поповнення ОВТ.

Процес планування ресурсного забезпеченням підрозділу розпочинається в момент ухвалення (затвердження) командиром бойового завдання. Підставою для планування є початкова концепція управління ресурсним забезпеченням операції, яка розробляється начальником логістики враховуючи:

1) зміст бойового завдання;
2) замисел (задум) командира;
3) район логістичного забезпечення;
4) поточну інформацію щодо актуальної операційно-тактичної та логістичної обстановки;
5) операційних прогнозів у напрямках: постачальницьких потреб, санітарних (безповоротних) втрат і втрат ОВТ, ступеня руйнувань інфраструктури і т. п.

Організація управління ресурсним забезпеченням охоплює:

1) підготовку логістичних підрозділів та обладнання до безперервної реалізації поставок і надання послуг військам;
2) операційне групування логістичних підрозділів та обладнання відповідно до поточної бойової обстановки і логістичних потреб військ, що забезпечуються;
3) безпечне розміщення (маскування) логістичних підрозділів та обладнання на місцевості з точки зору можливості оборони і прикриття від несподіваного нападу противника і спеціальних груп, а також можливої швидкої евакуації із попереднім визначенням місць перебазування.
4) підготовку і утримування комунікаційної мережі в зоні дій військ під час реалізації операційних перевезень, постачання і евакуації.

Важливою функцією під час управління ресурсним забезпеченням та організацією взаємодії між підрозділами є розробка уніфікованих нормативно-правових документів. Крім того, обов'язок контролювання реалізації поставок і надання послуг відповідними логістичними підрозділами є статутним правом всіх начальників. Контроль результативності ресурсного забезпечення реалізується через складання щоденних донесень про логістичну ситуацію, а також через поточний службовий нагляд за перебігом відповідних процесів.

У період кризи і підготовки держави до війни наступає інтенсивне поповнення запасів до встановлених норм. Утримувані запаси постачання, які були створені для реалізації планових поточних завдань мирного часу повинні бути розраховані на швидкий перехід до забезпечення військ у загрозливий період. Додатково можуть бути накопичено запаси понад нормою, особливо ОВТ, в районах імовірного наступу противника. Розміщені запаси повинні забезпечити неперервність і надійність забезпечення військ у ході безпосереднього ведення бойових дій у визначений період, при закладених середньодобових нормах споживання. Норми споживання боєприпасів і пально-мастильних матеріалів можуть бути додатково скореговані через зміну оперативної і бойової обстановки, а також зміни прогнозованих втрат. [12]

Досвід Республіки Хорватія. Управління ресурсним забезпеченням Збройних Сил Хорватії здійснюється через службу управління проектами (далі-служба). Служба координує проєктну діяльність, керує обсягом постачання, вартістю, якістю та людським капіталом, обміном інформацією, ризиками та закупівлями. Крім того, служба виконує завдання у взаємодії з іншими заінтересованими підрозділами з управління ресурсним забезпеченням, що пов'язані з розвитком системи управління в цілому та використанням структурних та інвестиційних фондів Європейського Союзу у сфері озброєнь, технологій, досліджень та розробок. Служба готує аналітичні доповіді та звіти щодо реалізації проєктів для потреб органу, відповідального за нагляд, контроль та прийняття рішень. Служба управління проєктами виконує завдання щодо проєктів, які фінансуються з фондів Європейського Союзу та НАТО.

Розвинуті країни приділяють особливу увагу програмним, апаратним та сенсорним рішенням, які дозволяють скоротити цикл бойового управління, ресурсне забезпечення військ, надати командирам різного рівня та підрозділам на полі бою можливості перебувати у стані "ситуаційної обізнаності". У цьому сенсі особливого значення для армії набувають якісні перетворення на базі IT-ініціатив та рішень, які за своєю суттю та духом відповідають вимогам сучасних та майбутніх бойових дій.

Автоматизація процесів управління ресурсним забезпеченням Міністерства оборони Республіки Хорватія здійснюється за допомогою моделі управління оборонними ресурсами – Defense Resources Management model – модель DRMM). Комп'ютерна модель DRMM поєднує в єдиному модулі дані по бойовим спроможностям збройних сил і дані по витратам на їх утримання. Модель DRMM відображає графічні та табличні данні за багаторічний період. Це дає змогу спрогнозувати та порівняти різні варіанти побудови збройних сил і визначити серед них оптимальний. Інформація, що надається моделлю, допомагає керівним особам оборонного відомства в прийнятті обґрунтованого рішення.

Висновки:. В Україні процес розробки бюджету має лише трьох річний горизонт планування (поточний та два наступні роки). За умови позитивного наукового обґрунтування необхідності впровадження у вітчизняний процес управління ресурсним забезпеченням за досвідом Турецької Республіки щодо створення в Україні аналогу Фонду підтримки оборонної промисловості в перспективі дасть змогу розробити довгострокові плани щодо безперервного виробництва продукції оборонного призначення, планування інвестицій, модернізації обладнання. Зазначене сприятиме розробці стратегії розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу, яка узгоджуватиметься із загальнодержавною військово-промисловою політикою та визначатиме довгостроковий розподіл фінансового ресурсу за пріоритетними напрямками.

Для досягнення цілей оптимального управління ресурсним забезпеченням необхідно врахувати досвід Румунії щодо залучення підрозділів науково-дослідних розробок Міністерства національної оборони та економічних операторів оборонної промисловості до державно-приватного партнерства.

Комплексне управління ресурсним забезпеченням вимагає постійного підвищення ефективності цих структур шляхом прийняття відповідних критеріїв та операційних концепцій організацій: мобільність, здатність до розгортання та підтримки на театрі воєнних дій, вогнева міць, точність, час реакції, рівень сумісності (технічної, оперативної, інфраструктурної) тощо.

Критерії ефективності, у свою чергу, підлягатимуть процесу постійного оновлення до задоволення вимог ведення сучасних бойових дій. Інтегроване управління ресурсним забезпеченням має здійснюватися за напрямам основних програм, відповідати сучасним технологіям, задовольняти потреби сил оборони та забезпечувати неперервність і надійність підкріплення військ у динаміці ведення бойових дій.

Впровадження досвіду ЗС Румунії щодо інтеграції управління ресурсним забезпеченням для досягнення необхідних спроможностей військового формування виконати поставлені бойові завдання дозволить: обрати більш точний метод визначення потреби в ресурсах на основі фаз життєвого циклу спроможностей або на основі вартості заходів щодо кількісно-якісних змін елементів складу (бойових формувань, формувань оперативного (бойового), логістичного (тилового, технічного), медичного забезпечення, постачання ресурсів, структурних підрозділів управління (воєнно-політичного, адміністративного, безпосереднього управління військами (силами)); обрати такий варіант розподілу ресурсів, який передбачатиме включення до програм і планів усього спектру заходів, що можуть бути забезпечені ресурсами.

Досвід електронного контролю матеріальних потоків у сфері тилового забезпечення армії оборони Ізраїлю є однією з найкращих практик у предметній сфері і є першочерговою вимогою сьогодення для ефективного управління ресурсним забезпеченням Збройних Сил України. Цей приклад актуальний не тільки у сфері оперативної доставки ресурсів в зону бойових дій, але й в частині прозорого обліку, збереження військового майна, мінімізації ризиків його втрати. Впровадження електронних засобів контролю матеріальних потоків в силах оборони дасть змогу зробити військові поставки прозорими для спеціальних контролюючих органів, що безумовно підвищить відповідальність у сфері збереження і раціонального використання майна, дозволить оперативніше приймати обґрунтовані рішення.

Управління ресурсним забезпеченням Збройних Сил республіки Польща є функцією, яка реалізується органами управління, логістичними підрозділами і обладнанням на задоволення потреб військ та виражається у реалізації матеріального забезпечення (постачання), медичного, технічного, транспортного забезпечення і експлуатації інфраструктури.

Досвід Хорватії вартий уваги в частині автоматизації процесів управління ресурсним забезпеченням. Досвід сучасних конфліктів показує, що в перспективі будуть переважати сумісні дії підрозділів, які підпорядковані різним відомствам. Застосування об'єднаної логістичної інформаційної системи, що поєднується з логістичних підсистем підрозділів сил оборони дозволить пришвидшити

логістичну діяльність, оперативніше приймати обґрунтовані рішення та стане визначальним фактором успіху в процесі планування, програмування та бюджетування в цілому. Адже відомо, що час й інформація – це нематеріальні активи нарощування бойового потенціалу війська. У підсумку переможе той, хто має більше інформації, швидше її обробляє, швидше приймає рішення і завдає свій удар в найбільш вразливе місце ворога. Адекватна відповідь України на повномасштабну агресію з боку російської федерації – пришвидшити впровадження інформаційних технологій в процес управління ресурсним забезпеченням, брати за основу закордонні позитивні рішення, узгоджуючи їх з особливостями аналогічних вітчизняних процесів.

Використані джерела:

1) Семененко О., Онофрійчук П., Чернишова І., Остапець О., Мотрунич І. , Романченко О. Методологічні основи управління оборонними ресурсами в Збройних силах України. Journal of Scientific Papers "Social Development and Security". 2021. Vol. 11. № 5. P. 98-110.
2) Дєнєжкін М. М. Управління оборонними ресурсами: методичний підхід до визначення потреби в ресурсах на розвиток Збройних Сил у ході оборонного планування. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2018. № 1 (30). С. 123 –129.
3) Дєнєжкін М. М. Проблемні питання переходу до планування розвитку спроможностей військових формувань Збройних Сил України та шляхи їх вирішення. Збірник матеріалів науково-практичної конференції "Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення" 23.04.2022, м. Київ. С. 89 – 93.
4) Абрамов М. В., Абрамов А. П. Оцінювання ефективності управління фінансовими оборонними ресурсами на стратегічному рівні. Sciences of Europe. № 73. 2021. p. 36 – 41.
5) Саганюк Ф.Д., Устименко О.В. Оборонний менеджмент: управління ризиками: монографія. Київ: видавничий дім "АртЕк", 2022. 324 с.
6) Оборонний менеджмент: управління процесами: монографія / Ф. В. Саганюк, О. В. Устименко, Ю. М. Мудрак, В. І. Павленко; за заг. ред. О. Устименко. Київ: Видавничий дім "АртЕк", 2021. 324 с.
7) В.О. Дачковський, О.М. Сампір Алгоритм функціонування системи логістичного забезпечення. / Науковий журнал "Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони" – 2019.– №2(35). – С.87-92.
8) Досвід країн світу (НАТО та ЄС) відносно організації та функціонування систем управління оборонними ресурсами з використанням проєктного менеджменту: звіт про виконання оперативного завдання, Воєнна академія імені Євгенія Березняка, Київ, 2022. - 73 с.
9) Гбур З.В. Принципи роботи армії оборони Ізраїлю та їх імплементація в Україні. Електронне видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" №7, 2021 р.

10) Шибалкіна Ю. Деякі уроки Ізраїлю для України. Звіт, режим доступу: URL.: cost.ua/content/uploads/sites/2/2020/01/report-on-israel-revised-2016-02-14-thison.pdf.
11) Bartosiewicz S., Górski P. Spojrzenie na logistykę w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. – Bielska-Biała, 2005.
12) Ficoń K. Logistyka operacyjna. Belstudio. – Warszawa, 2004. – 242 s.

Кушнір Є.А.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0009-0009-4560-9921
Лук'янчук В.К.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0009-0007-7509-7846

КОРУПЦІЯ ЯК ОСНОВНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЗАКУПІВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Актуальність зазначеної теми зумовлюється тим, що, оскільки проведення публічних закупівель здійснюється з метою розпорядження державними коштами, то у цій сфері спостерігається високий ризик заволодіння цими коштами внаслідок порушення принципів та правил проведення публічних закупівель з боку замовників.

Ступінь дослідження проблеми. Питання системи державного та громадського контролю публічних закупівель в Україні частково досліджували такі вчені, як: Куценко, В.М. Колотій, В.К. Колпаков, О.В. Котелевко, В.А. Кощеєв, О.О. Крітенко, І.І. Лагус, З.В. Максименко, В.П. Міняйло, В.В., А.О. Олефір, А.Б. Павловський, Я.В. Петруненко, Н.Б. Ткаченко, О.Г. Турчінов, Ю.М. Уманців, К.Ю. Хусанова, Ю. Фалко, С.М. Чистов та інші.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз впливу корупції на організацію та ефективність проведення закупівельних процедур для потреб оборонної сфери.

Виклад основного матеріалу. Війна повністю змінила ставлення українського суспільства до своїх сил оборони. У перший період війни держава була не в змозі адекватно підтримувати свої збройні сили, а система закупівель не змогла організувати поставку необхідної техніки, оскільки вона була абсолютно непридатна для військових операцій. Безсумнівно, безпрецедентна участь громадянського суспільства, яке доклало величезних зусиль для підтримки українських сил оборони, врятувала країну від катастрофи щодо забезпечення останніх всім необхідним.

Немає жодної підтвердженої інформації щодо розміру матеріального внеску українського громадянського суспільства в оборонний сектор, оскільки ця діяльність була повністю децентралізована. Різні джерела наводять цифри, які

іноді досягають 2 мільярдів доларів загальних зібраних коштів, хоча ці дані не піддаються перевірці. Однак загально визнано, що десятки тисяч людей присвятили себе підтримці сил оборони через пожертвування і послуги, які найчастіше фінансуються методами краудфандингу. Краудфандинг зазвичай здійснювався через соціальні мережі, і припаси, як правило, доставлялися безпосередньо воюючим підрозділам. Тому ця підтримка була дуже помітною.[2]

Налагоджений процес закупівель товарів і послуг, пов'язаних із обороною, має вкрай важливе значення для сил оборони, їх спроможності та боєготовності. Проблеми і протиріччя, пов'язані з оборонними закупівлями, добре відомі в українському суспільстві.

Корупція у закупівлях є серйозною проблемою, яка негативно впливає на економічний розвиток, ефективність державних програм та довіру громадськості до владних структур. Закупівлі, будучи важливим інструментом публічних фінансів, є особливо вразливим сектором для корупційних схем і зловживань та може бути у різноманітних проявах, від укладання неправомірних угод та неправморіного збільшення цін до підробки документів та ухилення від конкурентного відбору постачальників. Подолання корупції є одним із пріоритетних завдань багатьох країн та міжнародних організацій. Впровадження прозорих та ефективних механізмів управління закупівлями, посилення контролю, забезпечення відкритості та доступності інформації є необхідними кроками для боротьби з цим явищем.[3]

Реформа публічних закупівель від початку цілила в корупціонерів, намагалася зменшити рівень зловживань на тендерах. Корупція - це лише частина проблем закупівельної сфери: хоча неефективне і безвідповідальне витрачання коштів не завжди помітне, але втрати, що вони спричиняють державі є колосальними. Виявити неефективне використання коштів непросто. Якщо задля виявлення корупційних ризиків в системі закупівель є чимало методів, то неефективність мало помітна. Так як, здебільшого вона з'являється ще до того, як тендер потрапляє в електронну систему Prozorro .[5]

Зазвичай, коли ми чуємо "публічні закупівлі", то чомусь асоціюється це з відкритістю, чесною конкуренцією, рівним доступом до торгів. Однак, дуже часто інші етапи закупівельного циклу залишаються поза увагою. Наприклад, питання доцільності закупівлі (чи варто закуповувати конкретну послугу, чи товар, обладнання, чи сировину саме зараз).

Очевидно, що на етапі формування технічного завдання на тендер варто виходити не з бажань замовника (або керівника), а керуватися задачами та потребами організації, порівнювати всі можливі доступні варіанти, можливості забезпечення цілі та завдання за схожих характеристик предмету закупівлі. На жаль, в багатьох випадках рішення щодо оголошення тендеру приймається без оцінки доцільності закупівлі, а також ефективності обраного підходу. В масштабах країни це призводить до неефективного споживання та надмірного витрачання сотень мільйонів бюджетних коштів.[1]

Наприклад, з 2017 року в Україні працює Закон "Про запровадження нових

інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації". Цей закон дає можливість залучати енергосервісні компанії до енергомодернізації будівель, при чому витрати на такі заходи покриваються за рахунок економії на енергоносіях в наступних періодах. Тобто, фактично замовник нічого не платить за ремонт, утеплення, заміну освітлення, а лише компенсує витрати енергосервісної компанії за рахунок економії на енергоносіях. Здавалося б, кожен державний замовник мав би зрадіти та скористатися такою "безоплатною" модернізацією аби утеплити собі будівлю, та зменшити витрати на опалення і електроенергію. Однак, таких контрактів уклали лише 558 державних замовників (з 33 тисяч) на загальну суму 1,4 млрд грн. [4]

Висновки. Тому, перш за все необхідно щоб державні замовники опікувалися не лише одним етапом циклу закупівель — тендером, а ще й брали на себе ініціативу та звертали увагу на інші етапи: оцінки доцільності закупівель та ефективності запропонованого рішення. По-друге, необхідно зобов'язати замовників обґрунтовувати очікувану вартість закупівлі. По-третє, у деяких категоріях закупівель необхідно впровадити обов'язкове застосування процедури закупівлі з урахуванням вартості життєвого циклу, тобто окрім вартості, наприклад, нового авто, закупівельник матиме також розрахувати його утримання, обслуговування і амортизацію та закласти все це в умови тендеру.

Використані джерела:

1) Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19.
2) Звіти щодо аналізу функціонування системи державних закупівель. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Zviti.
3) Іванов О. В. Щодо подолання корупції у сфері державних закупівель в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1486.
4) Остапчук Д. Анатомія тендерів: "Тендерні гейші" та "тендерні тролі", шухляди замовників та розміри "відкатів". URL: https://site.ua/dmytro.ostapchuk/909-anatomiya-tenderiv-tenderni-geyshi-ta-tenderni-troli-shuhlyadi-zamovnikiv-ta-rozmirividkativ/.
5) Мельников О. С. Деякі шляхи оптимізації електронних закупівель в Україні / О. С. Мельников //Економіка та держава. – 2019. – № 9. − С. 125–128.

Левчук О.В.,
к.е.н., доцент ПНС НДВ воєнно-економічних проблем НДУ проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
ORCID: 0000-0002-2827-2134

Онофрійчук О.А.,
ад'юнкт НВ організації підготовки та атестації НПК
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0001-6495-2973

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИКИ РАЦІОНАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ОБОРОННИХ РЕСУРСІВ ЗА ВИТРАТНОЮ СКЛАДОВОЮ ОБОРОННОГО БЮДЖЕТУ

Постановка проблеми. Якісне забезпечення та розподіл оборонних ресурсів в арміях провідних країн світу базується на сучасному науковому підході – методології програмно-цільового планування. Дана методика запроваджується в Україні з 1996 року. Провідні країни світу і країни блоку НАТО впродовж останніх десятиліть використовують саме цю методологію, адаптувавши її до умов власної національної економіки та чинного законодавства.

Подібним шляхом йде Україна, яка поступово формує та впроваджує власну воєнно-економічну політику. Метою такої політики є всебічне задоволення обґрунтованих та доцільних (з точки зору оборонної достатності) потреб Збройних Сил України (ЗСУ) та інших суб'єктів сил оборони у фінансових і матеріальних ресурсах. Процедура впровадження методу оборонного планування, заснованого на спроможностях є доволі трудомісткою і потребує залучення підготовлених фахівців.

З іншого боку, існує певна неврегульованість зазначених питань в нормативно-правовій базі нашої держави. Це стосується визначення нормативним порядком чіткого алгоритму реалізації методу оборонного планування, заснованого на спроможностях та орієнтованого на загрози в силах оборони України, відповідальності посадових осіб (організаційних структур) за відпрацювання основних етапів (фаз) оборонного планування та питання підпорядкованості між складовими сил оборони.

Крім того, існують певні труднощі у "копіюванні" досвіду оборонного планування в провідних країнах світу. Національні особливості досвіду військового будівництва в Україні, відсутність чітко регламентованих правил оборонного планування, заснованого на спроможностях в країнах-членах НАТО призводить, з одного боку, до певної свободи дій, а з іншого – виникає необхідність самостійного вироблення власного, національного методу оборонного планування на основі спроможностей (ОПОС).

Аналіз і вивчення видатків на потреби безпеки (особливо оборонного бюджету, бюджетів міністерства внутрішніх справ, фінансів та інших владних структур) доцільно проводити з урахуванням особливостей кожної із зазначених складових, а також синергетичного ефекту від їхньої взаємодії. [1] Іноді проведення такого аналізу ускладняється тим, що в різних країнах такі основоположні категорії, як "оборона", "управління оборонною діяльністю" "оборонні фінанси" трактуються з урахуванням національного менталітету.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є удосконалення механізму раціонального розподілу оборонних ресурсів за витратною складовою оборонного бюджету для ефективного розвитку об'єднаних спроможностей сил оборони.

Виклад основного матеріалу. Процес розподілу оборонних ресурсів є невід'ємною частиною загальної структури управління державними видатками. З усіх інших видів видатків державного бюджету саме видатки на оборону становлять найбільший інтерес для політиків, платників податків, медіа, промислових підприємств та інших суб'єктів економіки, збройних сил та інших силових структур. Крім цього, процесом розподілу оборонних ресурсів цікавляться і представники закордонного сектору: інші країни (дружні та не дуже), міжнародні організації.

Оборонний бюджет держави формується з урахуванням певного рівня безпеки, та викликів і загроз, що постають перед конкретною країною. Обмеженість ресурсів призводить до визначення видатків на оборону з урахуванням наявних ресурсів. При цьому реальний рівень загроз національній безпеці не враховується. В демократичних країнах практично відсутнє потужне лобіювання силового блоку на відміну від країн з олігархічною формою правління

Скорочення видатків на оборону та/або чисельності збройних сил найчастіше є популярним політичним інструментом для привернення уваги певної частини електорату. В країнах з олігархічною формою правління видатки на оборону та безпеку держави утримуються владними структурами під завісою таємності, тому не можуть бути проаналізовані суспільством. Однак сьогодні на Європейському континенті відбулась значна зміна як рівня загроз, так і рівня безпеки. Тому реформи в процесах розподілу оборонних ресурсів вкрай необхідні, оскільки вони важливі не тільки в контексті оборони, але й безпеки в цілому.

Методика раціонального розподілу оборонних ресурсів має враховувати всі фінансові аспекти забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави.

В більшості країн є свої визначальні параметри, обмеження і критичні фактори. Саме вони визначають методику розподілу оборонних ресурсів. Тим не менше, уряд кожної окремої країни займається пошуком власних шляхів для побудови прозорої, надійної, гнучкої та раціональної методики розподілу оборонних ресурсів. При цьому слід враховувати вплив політичних, соціально-економічних факторів та рівень загального розвитку держави.

Безпосередній вплив на розробку методики раціонального розподілу оборонних ресурсів мають наступні фактори і обмеження: [1-3]

– чітко визначені роль і місце парламенту, парламентських комітетів з питань оборони та зовнішньої безпеки;
– чинне законодавство та нормативно-правова база в бюджетній та фінансовій сфері;
– чітко визначені термінологія та обов'язки учасників процесу розподілу оборонних ресурсів;

– зміна міжнародних зобов'язань та участі в процесах планування, фінансування й контролю;
– збільшення/зменшення чисельності збройних сил та інших безпекових структур або їх реструктуризація;
– короткострокове скорочення фінансування (наприклад, якщо обсяг податкових надходжень виявився нижчим від запланованого);
– непередбачувані видатки державного бюджету (катастрофи, стихійні лиха, пов'язані зі значними матеріальними збитками);
– рівень інфляції, зростання заробітної плати та інших соціальних виплат;
– наявність сучасних інформаційних технологій та засобів зв'язку;
– зобов'язання стосовно можливості доступу іноземних компаній до внутрішніх тендерів (наприклад, згідно вимог ЄС та НАТО);
– професіоналізм, менталітет персоналу (дисципліна, можливість кар'єрного зростання і т.ін.).

З метою успішного впровадження методики раціонального розподілу оборонних ресурсів доцільно встановити наступні обмеження: [1-2]

– адаптувати існуючий механізм розподілу оборонних ресурсів до відповідної соціально-економічної ситуації в країні;
– дотримуватись міжнародних стандартів і правил (стандарти бухгалтерського обліку в публічному секторі, міжнародні стандарти фінансової звітності і т.ін.);
– приділяти належну увагу впровадженню нових економічних підходів (*New Public Management*);
– використовувати сучасні інформаційні технології та засоби зв'язку;
– визначити повноваження уповноважених осіб в сфері прийняття рішень відповідно до посадових інструкцій;
– знизити готівковий обіг в фінансовій системі в цілому;
– чітко визначити обов'язки уповноважених осіб Міністерства оборони, а також правила його взаємодії з іншими міністерствами (економіки, фінансів, внутрішніх справ), використання ними інформаційних систем єдиного стандарту;
– залучати до відповідних процесів досвідчених фахівців з економічних питань.

Державні (адміністративні) органи багатьох країн світу та керівництво підприємств цивільного сектору економіки активно залучають співробітників до процесів оцінки і оновлення існуючої системи розподілу ресурсів. Творчий потенціал колективу допомагає в прийнятті більш ефективних управлінських рішень. Для стимулювання персоналу доцільно мати певний центральний орган або організацію з питань оцінки нових ідей, оперативно впроваджувати їх у в практику господарювання, заохочувати найбільш активних співробітників.

Перш ніж розпочинати роботу з прийняття кінцевого рішення про модернізацію існуючої системи розподілу оборонних ресурсів, необхідно

ретельно проаналізувати становище країни, її ресурсну базу, амбіції та можливості держави в оборонній сфері. В окремих випадках керівництво держави з готовністю приймає пропозиції з безоплатної допомоги (в разі гострої потреби), не враховуючи всі економіко-фінансові наслідки подібного кроку. Іноді обсяг запропонованої допомоги перевищує реальний потенціал оборонного сектору країни. Світовий досвід переконливо свідчить про те, що практична реалізація пропозицій держав-партнерів, які надають допомогу або постачають необхідне обладнання, призводить до виникнення певних проблем, або ж запропоновані заходи виявляються неефективними.

Висновки. Підсумовуючи наведене вище можна зазначити, що сутність методики раціонального розподілу оборонних ресурсів за витратною складовою оборонного бюджету полягає в максимальному залученні творчого потенціалу співробітників до процесу прийняття управлінських рішень. Саме "місцеві" спеціалісти можуть виявитися вкрай корисними під час проведення реформ. для створення відповідної мотивації персоналу можна використовувати переваги програм розвитку творчого потенціалу (*Create Improvement Program*), а також фінансові та інші інструменти заохочення. Низка країн вже виявили проблеми і слабкі місця, які слід покращити або ліквідувати в процесі реформування системи розподілу оборонних ресурсів.

Використані джерела:

1) Раціональний розподіл фінансових оборонних ресурсів для ефективного розвитку спроможностей Сил оборони: Звіт про науково-дослідну роботу, шифр "Розподіл" – К.: НУОУ, 2017. - 162 с.
2) Т.Тагарєв. Оборонне планування – ключові процеси оборонного менеджменту // Т. Тагарєв, Г. Букур-Марку, Ф. Флурі. Оборонний менеджмент: ознайомлення / Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС), Женева-Київ. – 2011. – С. 87 - 89.
3) Розроблення науково-методичного апарату розподілу фінансових оборонних ресурсів для ефективного розвитку спроможностей Збройних Сил України (сил оборони): Звіт про науково-дослідну роботу, шифр "Розподіл-2" (остаточний). – К.: НУОУ, 2018. – 291 с.

Лойшин А.А.,
д-р філософії, Головна інспекція Міністерства оборони України
ORCID: 0000-0003-2769-9336

ГАРМОНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Метою науково-практичного семінару, передусім, є залучення наукової спільноти до науково-практичної діяльності та стимулювання і підтримка наукової діяльності, встановлення творчих контактів та розширення

міжнародних наукових зав'язків між науковцями та стимулювання зацікавленості у ідентифікованій ключовій тематиці. Такою ключовою тематикою у сфері економіки та фінансового забезпечення потреб оборони України є дослідження проблематики функціонування державного внутрішнього фінансового контролю (далі – ДВФК) під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Розглянуті результати аналізу заходів із гармонізації державного внутрішнього фінансового контролю в Україні протягом 2015 – 2022 років є передумовою та елементом зазначеного вище наукового дослідження, направленого на розв'язання проблем у визначеній сфері у період дії правового режиму воєнного стану. Функціонування правового режиму воєнного стану в Україні зумовило ідентифікацію ряд сфер державного управління, механізми яких, потребують удосконалення. Серед таких сфер можна виділити сферу державного контролю за ресурсами. Саме підвищення ефективності реалізації контрольної функції суб'єктами державного фінансового і державного внутрішнього фінансового контролю в Україні у предметний період набуває пріоритетного значення. Це можна підтвердити тим, що, на цей час, сектор безпеки і оборони України є споживачем найбільшої видаткової частини державного бюджету в Україні.

Водночас реалізація державою контрольної функції щодо контролю за використанням (освоєнням) наданих в оперативне управління військовим частинам і підрозділам ресурсів є обмеженою. Ця обмеженість викликана наслідками загостреної безпекової ситуації та інституціональною обмеженістю спроможностей суб'єктів контролю реалізовувати покладені функції в умовах активних бойових дій на території України, у тому числі під впливом ворожих сил і засобів.

Ступінь дослідження проблеми. На цей час, проблематиці здійснення ДВФК і контролю за використанням ресурсів, саме у період дії правового режиму воєнного стану в Україні, в Силах оборони України, не приділено значної уваги. Водночас проблематику ДВФК, у тому числі організацію і функціонування внутрішнього контролю в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України досліджували такі науковці і управлінці як: К. Г. Кустріч, А. А. Лойшин, І. М. Ткач, К. Є. Ульянов, та ін.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення тенденцій методологічного і методичного супроводження із гармонізації державного внутрішнього фінансового контролю в Україні та її вплив на його функціонування у період дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Для визначення тенденцій методологічного і методичного супроводження розвитку ДВФК проведено аналіз зазначених заходів протягом мирного часу і з початком збройної агресії російської федерації.

У рамках розв'язання зазначеної проблематики, нами проаналізовано зміст наданих Міністерством фінансів України роз'яснень, проведених заходів і наданих службових листів щодо функціонування ДВФК в Україні протягом 2015 – 2022 рр. включно. Зазначена робота проводилася, у тому числі для ідентифікації

проблемних питань у сфері функціонуванні складових ДВФК, їх системності та ідентифікації головних чинників впливу на предметну систему у ході відсічі збройної агресії.

У ході дослідження нами використано методи аналізу (контент-аналізу), порівняльно-історичний метод, синтез тощо. Аналіз змісту 35 наданих роз'яснень та рекомендацій показав, що значну увагу у сфері функціонування ДВФК приділено за напрямами і сферами у складених рисунках і таблицях, які розглядатимуться у цьому дослідженні.

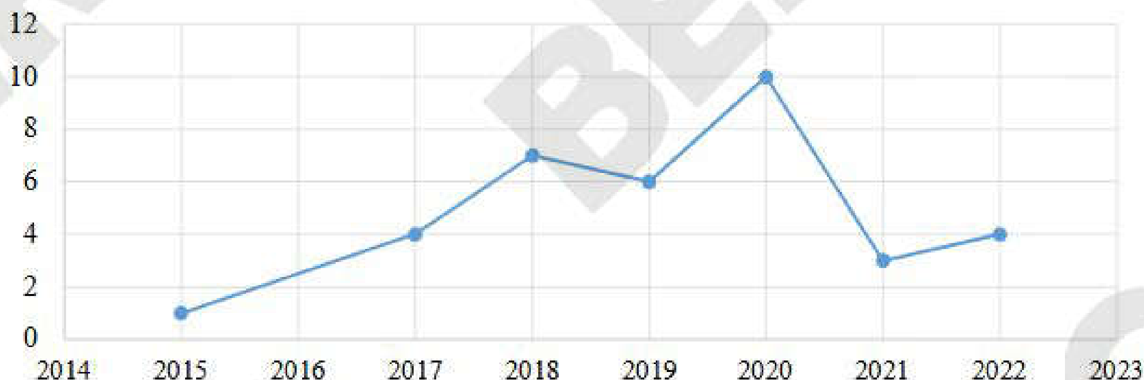

Рис. 1 – Кількість наданих роз'яснень Мінфіном щодо функціонування ДФВК в Україні за роками

На рисунку 1 показано, щонайбільше роз'яснень з питань функціонування ДВФК надано у 2020 році. Зазначене, насамперед, обумовлюється намаганням врегулювати функціонування ДВФК в умовах карантинних заходів, запроваджених для протидії пандемії COVID-19, а також за результатами аналізу звітної інформації щодо функціонування внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, наданої державними органами та намаганням посилити функціональну незалежність внутрішнього аудиту.

Разом з тим, протягом 2022 року надано 4 роз'яснення, в яких наголошується на використанні міжнародних стандартів у предметній сфері, розумінні цілісності процесу внутрішнього контролю та необхідності його інтеграції в усі процеси установи, а також автономності керівника установи щодо реалізації заходів з внутрішнього контролю.

Як і у випадку з періодом активної протидії пандемії COVID-19, керівникам підрозділів внутрішнього аудиту у кризовий період, пропонувалося здійснювати виконання аудиторських завдань камеральним способом.

Слід додати, що протягом 2022 року проводилися заходи щодо обговорення проблемних питань, пов'язаних із функціонуванням ДВФК у кризовий період, при цьому, без уточнення причин цієї кризи. На захід залучалися представники окремих складових сектору безпеки і оборони, проте фахівці від Міністерства оборони України та Збройних Сил України залучені не були. На нашу думку, обговорення проблемних питань у сфері контролю за державними ресурсами у

ході відсічі збройної агресії саме в системі Міноборони мало бути ключовою тезою заходу.

У ході поведених заходів з питань ДФВК, Мінфіном наголошується на необхідності широкого застосування інформаційних технологій та діджиталізації процесів внутрішнього аудиту при виконанні аудиторських завдань, у тому числі при ризик-орієнтованому плануванні заходів внутрішнього аудиту.

У сфері внутрішнього контролю керівникам бюджетних установ пропонується інтегрувати внутрішній контроль в усі процеси установи та розглядати його як цілісний і взаємопов'язаний процес.

таблиця 1 - Розподіл змісту наданих Мінфіном роз'яснень щодо функціонування ДВФК за сферами та ознаками

Рік	Кількість роз'яснень	питома вага, %						
		ВК	ВА	ВК/ВА	Розвиток	Адаптивність	Контроль	Незалежність
2022	4	25	50	25	50	50	-	-
2021	3	100	-	-	100	-	-	-
2020	10	30	60	10	20	20	50	10
2019	6	16,6	66,6	16,6	50	-	-	50
2018	7	14,3	57	28,7	28,6	-	28,6	42,8
2017	4	-	100	-	50	-	-	50
2015	1	-	100	-	100	-	-	-
Разом	35	26,56	61,94	11,47	43	11	20	26

Аналіз даних таблиці 1 дозволяє зробити висновок, що переважна більшість роз'яснень Мінфіну щодо функціонування ДВФК протягом 2015 – 2022 рр. спрямовувалося на врегулювання питань пов'язаних з розвитком елементів ДВФК та підвищення рівня функціональної незалежності внутрішнього аудиту.

Так, питанню посиленню функціональної незалежності підрозділів внутрішнього аудиту приділено значної уваги протягом 2017 – 2019 рр., що може бути обумовлено внесенням змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 1001в частині визначення завдання Мінфіну щодо надання роз'яснень щодо застосування положень цієї постанови. [1-2]

Також, у 2018 році затверджено Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 1001 [3].

Аналіз напрямків роз'яснень щодо функціонування ДФВК в Україні у розрізі ознак показав, що питання адаптивності ДВФК в умовах об'єктивних обмежень (пандемія і воєнний стан) вимагає удосконалення існуючих механізмів функціонування ДФВК в Україні. На рисунку 2 показано, що значну увагу

контрольній функції приділено лише у 2018 та 2020 роках. На нашу думку, приділення уваги у 2020 році викликано початком поширення захворювання на коронавірус *(перший випадок хвороби зафіксовано і підтверджено в Чернівецькій області 03.03.2020)* та пов'язаного з цим захворюванням об'єктивного обмеження заходів із ДВФК внаслідок зазначеної пандемії.

Рис. 2 – Розподіл напрямків роз'яснень щодо функціонування ДФВК в Україні у розрізі ознак

Також нами проаналізовано зміст проведених заходів Мінфіном протягом 2017–2022 рр., спрямованих на підвищення кваліфікації керівників та персоналу державних органів у сфері внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту (табл. 2). Аналіз показав, що переважна більшість проведених заходів (78,4%) спрямовувалися на підвищення обізнаності керівників підрозділів внутрішнього аудиту та внутрішніх аудиторів та лише 16% заходів присвячено, безпосередньо, сфері внутрішнього контролю.

таблиця 2 - Кількість проведених Мінфіном навчальних заходів з внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту протягом 2017 –2022 рр.

Рік	Кількість проведених заходів	Внутрішній контроль	%	Внутрішній аудит	%	Комбіновані заходи	%
2022	4	2	50	2	50	-	-
2021	9	3	33,3	6	66,6	-	-
2020	6	1	20	4	80	1	-
2019	7	-	-	6	86	1	14
2018	6	-	-	6	100	-	
2017	5	-	-	5		-	
Разом	37	6	16,2	29	78,4	2	5,4

Протягом 2021–2022 рр. встановлена тенденція до посилення уваги до

внутрішнього контролю, що пояснюється, на нашу думку, намаганням посилити обізнаність керівників та працівників державних органів щодо внутрішнього контролю та ризик-орієнтованого управління, у тому числі із зазначених вище причин. Поряд з цим, із 18 виданих Мінфіном методичних посібників щодо ДВФК протягом 2014–2022 рр., безпосередньо, питанням внутрішнього контролю присвячено 5 методичних матеріалів ***(28%)***, а внутрішнього аудиту – 13 методичних матеріалів ***(72%)***.

На цей час, одним з головних проблемних питань у сфері ДФВК залишається забезпечення реалізації принципу ***незалежності внутрішнього аудиту***, реалізація якого, насамперед, залежить від розуміння відповіднимі керівниками специфіки діяльності внутрішніх аудиторів та важливості незалежних, об'єктивних і неупереджених висновків.

Якщо врахувати, що внутрішній контроль у бюджетних установах не є напрямом та спеціалізацією професійної діяльності, а внутрішній аудит є спеціалізацією професійної діяльності, тоді, на нашу думку, навчальним заходам із внутрішнього контролю із залученням керівників державних органів усіх рівнів та розробці відповідних методичних матеріалів необхідно приділяти значно більшої уваги.

Таким чином, з огляду на проаналізовані показники із діяльності направленої на розвиток елементів (складових) ДФВК, встановлено, що головні зусилля Мінфіном були зосереджені переважно на розвиток інституціональних спроможностей внутрішнього аудиту у державному секторі.

Водночас не було приділено належної уваги питанням практичної організації розпорядниками бюджетних коштів функціонуванню внутрішнього контролю в підпорядкованих державних органах, який, станом на цей час, перебуває на стадії впровадження.

При цьому, враховуючи введення воєнного стану в Україні та початок відсічі збройної агресії російської федерації, обсяги виділених державних ресурсів для забезпечення Сил оборони України та з урахуванням інших факторів впливу на діяльність суб'єктів контролю, у підсумку значно обмежили функціональні спроможності підрозділів внутрішнього аудиту.

З огляду на викладене, фокус у реалізації контрольних функцій в системі ДВФК протягом дії воєнного стану змістився із внутрішнього аудиту саме до внутрішнього контролю. Але, внаслідок слабкого розуміння керівниками усіх рівнів засад функціонування ризик-орієнтованого внутрішнього контролю, та на нашу суб'єктивну думку, недостатніх заходів зі сторони Мінфіну, маємо на сьогодні дві складові системи ДВФК, спроможності яких, функціонально обмежені.

Аналіз проведених заходів Мінфіном дає змогу виділити відповідний вектор розвитку ДВФК, ідентифікувати проблемні питання, пов'язані з його функціонуванням, а також виділити окремі фактори впливу на предметну систему. Таким чином, головним чинником який здійснює найбільший вплив на предметну систему стало введення правового режиму воєнного стану на території

України та ведення активних бойових дій на нашій території.

Підводячи короткий підсумок окремих результатів дослідження слід зазначити, що зусилля Мінфіну щодо посилення спроможностей внутрішнього аудиту не були пропорційними іншій ключовій сфері предметного процесу – внутрішньому контролю.

Враховуючи зміщення акцентів у забезпеченні функціонування ДФВК саме на внутрішній контроль, при недостатньому рівні його розвитку в Україні, постає гостра необхідність посилення заходів направлених на підвищення його ефективності, саме в силах оборони України як головного споживача державних матеріальних і фінансових ресурсів.

При цьому, для розпорядників коштів державного бюджету категорії (рівня) командир військової частини бойового складу, та їх заступників, задіяних у процес бойового управління підпорядкованими підрозділами у відсічі збройної агресії в районах виконання бойових завдань, поза межами постійної дислокації, практичні заходи і механізми із забезпечення належного функціонування ризик-орієнтованого внутрішнього контролю потребують удосконалення та набувають пріоритетного значення з огляду на обсяги споживаємих ресурсів.

Також, слід додати, що менеджером внутрішнього контролю відповідно до Порядку організації внутрішнього контролю в Міністерстві оборони України [4] є посадова особа, безпосередньо підпорядкована командиру та влада якої розповсюджується на весь особовий склад військової частини. Одним з головних завдань менеджера внутрішнього контролю є моніторинг заходів з внутрішнього контролю, але виконання бойових завдань поза межами пунктів постійної дислокації в оперативному та цілодобовому режимі роботи в активних фазах бойових дій може бути обґрунтованою передумовою послаблення якості такого моніторингу.

Висновки. Досвід застосування Збройних Сил України у війні проти російської федерації на практиці показав, що запроваджені механізми державного фінансового і державного внутрішнього фінансового контролю мирного часу мають бути переглянуті, удосконалені та приведені до здатності результативного нагляду за використанням державних ресурсів в умовах правового режиму воєнного стану, у тому числі й з урахуванням інституціональних обмежень як державних, так і відомчих суб'єктів контролю.

Використані джерела:

1) Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 57. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-2017-%D0%BF#Text.
2) Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів

виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 1001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF#Text.
3) Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1001: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.09.2011р. №1062. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text.
4) Порядок організації внутрішнього контролю та управління ризиками в Міністерстві оборони України: наказ Міністерства оборони України від 02.04.2019р. №145. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/145_nm_2019.pdf.

Опенько П.В.,
к.т.н., старший дослідник
ORCID: 0000-0001-7777-5101

ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ СИСТЕМ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ ПРИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗА ТЕХНІЧНИМ СТАНОМ

Постановка проблеми. Підтримання спроможностей військових формувань на встановленому рівні здійснюється шляхом продовження, по перше, серійного виробництва та(або) капітального ремонту і закупівлі Збройними Силами України та іншими складовими Сил оборони України освоєних національною економікою систем озброєння та військової техніки (СОВТ) без застосування конкурентних процедур, по друге, закупівлі (або отримання у якості військово-технічної допомоги) СОВТ іноземного виробництва. Відповідно до вимог чинного законодавства України розрахунки вартості окремих стадій життєвого циклу або життєвого циклу у цілому для таких СОВТ не здійснюється. [1]

При цьому на даний час актуальним є підвищення спроможностей військових формувань Сил оборони, яке відбувається за рахунок оснащення СОВТ з бойовими та технічними характеристиками, що перевершують аналогічні в існуючих зразках, а саме – розроблення, серійне виробництво та оснащення потрібними новими СОВТ силами і засобами національної науки і промисловості, або із використанням системи міжнародного військово-технічного співробітництва; модернізація наявних СОВТ під час їхнього серійного виробництва, капітального ремонту або експлуатації у військових частинах; закупівлі необхідних СОВТ із підвищеними бойовими та технічними характеристиками іноземного виробництва тощо. [2]

Для прийняття обґрунтованого рішення щодо використання конкретних шляхів підвищення спроможностей здійснюється державним замовником у сфері оборони після ретельного обґрунтування потреби та розрахунків з використанням критерію "ефективність-вартість", отже потребує визначення та розрахунків

критеріїв ефективності та вартості.

За результатом аналізу наукових джерел та нормативно-правових актів [3-14] визначено, що в якості критерію “ефективність”, як правило, застосовується коефіцієнт ефективності (військово-технічного рівня), під яким розуміється зведений обрахований показник технічних та бойових спроможностей, надійності, стійкості, придатності до визначених бойових умов, СОВТ та іншої техніки. При цьому порядок розрахунку та зміст коефіцієнту ефективності встановлюється науковими установами державного замовника у сфері оборони в установленому порядку. В той же час в якості критерію “вартість” застосовуються економічні показники вартості життєвого циклу необхідної СОВТ у цілому, або їх окремих найважливіших стадій. Розрахунок за критерієм “вартість”, як правило, проводять у валюті, яка протягом тривалого часу не зазнала кардинальних змін. При цьому не дослідженим залишається питання техніко-економічного оцінювання життєвого циклу СОВТ при застосуванні адаптивних стратегій технічного обслуговування і ремонту (ТО і Р), а саме при експлуатації за технічним станом (ЕТС). [15]

Метою дослідження. Метою даного дослідження є формування методичного підходу до техніко-економічної оцінки життєвого циклу СОВТ при експлуатації за технічним станом.

Виклад основного матеріалу. При формуванні методичного підходу до техніко-економічної оцінки життєвого циклу СОВТ при переведенні на ЕТС та забезпечення нормативного рівня боєготовності зазначених виробів необхідно порівняти витрати, які необхідні для забезпечення виконання задач за призначенням зазначеними СОВТ в умовах регламентованої стратегії ТО і Р та відповідними зразками після переведення на ЕТС. Визначена різниця і складе воєнно-економічний (економічний) ефект від реалізації заходів запровадження адаптивних стратегій ТО і Р.

В даному випадку величина ΔE воєнно-економічного ефекту дорівнює: [16]

$$\Delta E = C_{в.з_і} - C_{в.з_к}$$

де $C_{в.з_і}$ – вартість виконаної типової (умовної) вогневої задачі існуючим зразком СОВТ, умовних одиниць (у.о.);

$C_{в.з_к}$ – вартість виконаної типової (умовної) вогневої задачі покращеним зразком СОВТ, у.о.

Якщо $\Delta E \geq 0$, то удосконалення доцільно, якщо $\Delta E \leq 0$, то необхідно прийняти інші рішення. Величина воєнно-економічного ефекти через інші показники знаходиться [16] наступним чином:

$$\Delta E = C_{в_і} n_{в_і} - C_{в_к} n_{в_к}$$

де $C_{в_і}$, $C_{в_к}$ – вартість одиничного циклу корисної роботи існуючого і покращеного зразка СОВТ, у.о.;

$n_{в_і}$, $n_{в_к}$ – кількість циклів корисної роботи, що необхідні для виконання типової (умовної) задачі існуючого і покращеного зразка СОВТ, у.о.

В загальному випадку в якості показника приведених витрат одиниці продукції (роботи) $з$ приймається [16] сума:

$$З = C + E_н K$$

де C – собівартість одиниці продукції (роботи), у.о.;

$E_н$ – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладів ($E_н$ = 0,15);

K – щільні капітальні вклади у виробничі фонди, у.о.

Дані розрахунки більш доцільні у випадку, коли мова йде про створення нових агрегатів, систем, що спрямовані на модернізацію зразка СОВТ в аспектах підвищення його ефективності та їх цілком можна застосовувати для економічної оцінки модернізації чи створення СОВТ в цілому. Однак, для економічної оцінки ефективності проведення відновлювальних робіт з метою забезпечення нормативного рівня боєготовності, на думку автора, слід виходити з наступних міркувань.

Необхідно визначити вартість покращеного (відновленого) зразка: [16]

$$C_{в_н} = C_{в_н} + \frac{C_п - C_i}{R} + \frac{C_{окр} + C_{осн}}{NR}$$

де $C_{окр}$ – вартість спеціальних НДДКР, у.о.;

$C_{осн}$ – вартість оснащення виробництва, у.о.;

N – об'єм, що передбачається програмою випуску, СОВТ покращеної якості (відновлених), шт.;

R – технічний ресурс СОВТ, год.

Тоді економічний ефект для виробника, користувача буде представлений наступнімі формулами: [16]

$$\Delta E = C_{в_i} n_{в_i} - n_{в_н}\left(C_{в_i} + \frac{C_п - C_i}{R} + \frac{C_{окр} + C_{осн}}{NR} \pm \frac{\Delta C_е}{R}\right)$$

де $\Delta C_е$ – збільшення експлуатаційних витрат, у.о.

$$\Delta E = n_{в_н}\left[C_{в_i}\left(\frac{n_{в_i}}{n_{в_н}} - 1\right) \pm \frac{\Delta C_е}{R}\right] - n_{в_н}\left(\frac{C_п - C_i}{R} + \frac{C_{окр} + C_{осн}}{NR}\right)$$

$$\Delta E_{кор} = n_{в_н}\left[C_{в_i}\left(\frac{n_{в_i}}{n_{в_н}} - 1\right) \pm \frac{\Delta C_е}{R}\right]$$

$$\Delta E_{виг} = n_{в_н}\left(\frac{C_п - C_i}{R} + \frac{C_{окр} + C_{осн}}{NR}\right)$$

тоді $\Delta E = \Delta E_{кор} - \Delta E_{виг}$, де $\Delta E_{кор}$ – ефект користувача, в якості якого виступає одна зі служб, що користується; $\Delta E_{виг}$ – ефект виробника, що характеризують додаткові витрати, які здійснюються в національній економіці і пов'язанімі з проведенням відновлювальних робіт на СОВТ.

Крім того воєнно-економічний ефект передбачає не тільки економічні витрати, а в першу чергу ймовірність забезпечення безвідмовної роботи виробів зі складу СОВТ, що в кінцевому випадку підвищить ймовірність успішного

виконання бойових задач за призначенням. Тому в даному випадку доцільні такі вирази: [16]

$$\frac{n_{в_в}}{n_{в_і}} = \frac{\ln(1 - P_{1_в} P_{н_в} P_{нав_в})}{\ln(1 - P_{1_і} P_{н_і} P_{нав_і})}$$

де $P_{1_в}$, $P_{1_і}$ – ймовірність виконання задачі відновленим і існуючим зразками СОВТ відповідно при однаковому впливі противника;

$P_{н_в}$, $P_{н_і}$ – середня ймовірність безвідмовної роботи відновленим і існуючим зразками СОВТ відповідно на заданому проміжку часу;

$P_{нав_в}$, $P_{нав_і}$ – ймовірність того, що через недостатню навченість особового складу не трапиться невиконання задачі,

$$\frac{n_{в_в}}{n_{в_і}} \cong \frac{P_{н_в}}{P_{н_і}}; \; P_н = \frac{\int_0^T e^{-\lambda t} dt}{T} = \frac{1 - e^{-\lambda t}}{\lambda T}$$

де λ – інтенсивність відмов засобів СОВТ;

T – період часу, за якій відбуваються відмови.

$$\frac{n_{в_в}}{n_{в_і}} \cong \frac{(1 - e^{-\lambda T})\, \lambda_і}{(1 - e^{-\lambda T})\, \lambda_{в}}$$

де $\lambda_в$, $\lambda_і$ – інтенсивність відмов відновленими і існуючими засобами СОВТ відповідно.

Аналізуючи досвід робіт на комплексах ЗРО, а також враховуючи рекомендації з оцінки динаміки собівартості озброєння можливо передбачати, що збільшення вартості робіт, яка прогнозується, буде складати 15…25% від вартості $C_в$ відновленого зразка. [17]

Економічна доцільність витрат на проведення відновлювальних робіт визначається за формулою: [17]

$$\frac{\Delta G(t)}{\Delta C} \geq 0$$

де $\Delta G(t)$ – частина відвернутих втрат, що вдалося попередити за час впливу противника t, у.о.; ΔC – витрати на проведення відновлювальних робіт.

Для дослідження впливу впроваджених методів та режимів ТО і Р на ефективність процесу технічної експлуатації застосовують комплексний показник надійності – коефіцієнт технічного використання$K_{тв}$, якій дорівнює відношенню математичного сподівання часу перебування об'єкта у працездатному стані за деякий період експлуатації $M(T_0)$ до суми математичного сподівання часу перебування об'єкта в працездатному стані та сумарного часу простоїв на всіх видах профілактичних та ремонтних робіт:

$$K_{тв} = \frac{M(T_0)}{M(T_0) + M(T_{пр})}$$

де $M(T_{пр})$ – сума математичного сподівання часу простою об'єкта на технічних обслуговуваннях, під час проведення доробок, ремонтів, усунення

несправностей тощо.

В подальшому, під час дослідження системи ТО і Р з урахуванням запропонованого підходу здійснюється обробка статистичних даних щодо часу знаходження в експлуатації при зміні стратегій експлуатації та обмеження ремонту СОВТ, що не досягло граничного стану. При здійсненні аналізу вводяться наступні обмеження та умови (приклад):

- заводський ремонт СОВТ проводиться протягом 2 років в обсягах середнього ремонту з післяремонтним терміном служби 5 років, ресурсом 5 000 годин;
- час можливого працездатного стану на рік обчислений з розрахунку 260 робочих днів, по 7 годин на день;
- тривалість ТО великої періодичності та сезонного (піврічного) ТО в сумі на рік наведено 74 години, при цьому в зв'язку з незначними термінами проведення щотижневого ТО час його проведення можливо не враховувати.

Враховуючи відомі вартісні показники проведення відновлювальних робіт та операцій ТО виробів СОВТ можливо розрахувати економічний ефект переведення парку СОВТ на використання стратегії ЕТС, в тому числі і з залученням бригад контрольно-відновлювальних робіт (КВР), отримані результати розрахунку коефіцієнту технічного використання СОВТ для розглянутих стратегій наведено в табл. 1.

таблиця 1 - Розрахунок коефіцієнту технічного використання СОВТ

Стратегії експлуатації	Роки експлуатації							
	1	2	3	4	5	6	7	за 7 років
регламентована (ремонт в заводських умовах)	0,00	0,00	0,85	0,89	0,88	0,86	0,83	0,62
за технічним станом (ремонт в заводських умовах)	0,56	0,70	0,83	0,81	0,80	0,79	0,78	0,75
за технічним станом (ремонт бригадами КВР у військовій частині)	0,76	0,84	0,89	0,92	0,91	0,91	0,91	0,88

Отримані результати свідчать про фактичне збільшення коефіцієнта технічного використання при зміні стратегії експлуатації з регламентованої на експлуатацію за технічним станом, відмінність $K_{тв}$ при ЕТС з використанням бригад КВР полягає в тому, що ремонт бригадами КВР проводиться у військовій частині і фактично час знаходження СОВТ в непрацездатному стані залежить лише від часу знаходження в ремонті відповідних складових частин СОВТ та проведення комплексних робіт з налагодження відповідних виробів СОВТ.

При проведенні ремонту за технічним станом на обмеженій кількості складових частин СОВТ витрати на проведення ремонту зменшуються, але збільшуються витрати на проведення поточного ремонту, результати розрахунків вартості робіт за варіантами стратегій експлуатації виробів СОВТ наведено в табл. 2.

таблица 2 - Вартість робіт за стратегіями експлуатації СОВТ, у.о.

Стратегії експлуатації	Роки експлуатації							
	1	2	3	4	5	6	7	за 7 років
регламентована стратегія		28 038	20	170	200	270	320	29 018
заводський ремонт за технічним станом	10 415	220	220	220	220	220	220	11 735
ремонт за технічним станом бригадами КВР	3 120	620	2 370	2 620	120	170	220	9 240

При цьому, при впровадженні ЕТС вартість відновлювальних робіт для забезпечення підтримання в боєготовому стані одного виробу СОВТ складає 11 735 тис. у.о., що у 2,47 разів менше вартості відновлювальних робіт при регламентованої стратегії ТО і Р, оскільки при знаходженні СОВТ на підприємстві у повному обсязі вартість ремонту досить значна, зокрема з 29018 тис. у.о. вартість матеріалів та комплектуючих складає 30% вартості робіт, обов'язкові відрахування до бюджету 20%, супутні витрати та прибуток 30%.

Висновки. Таким чином, в доповіді запропоновано методичний підхід до техніко-економічної оцінки життєвого циклу СОВТ при експлуатації за технічним станом. Для дослідження впливу впроваджених методів та режимів ТО і Р на ефективність процесу технічної експлуатації було застосовано коефіцієнт технічного використання $K_{тв}$, під час дослідження системи ТО і Р з урахуванням запропонованого підходу була виконана обробка статистичних даних щодо часу знаходження в експлуатації при зміні стратегій експлуатації та обмеження ремонту СОВТ, що не досягло граничного стану, з використанням відповідних обмежень та умов.

Отримані результати свідчать про доцільність використання бригад КВР для проведення відновлювальних робіт з метою забезпечення підтримання в боєготовому стані СОВТ, вартість яких із розрахунку на одну СОВТ складатиме 9 240 тис. у.о, що у не менше ніж в 3 рази менше вартості відновлювальних робіт при регламентованої стратегії ТО і Р, та залежить лише від вартості матеріалів та комплектуючих, при можливості залучання в окремих випадках підприємств національної економіки для виконання обмеженого кола робіт.

Використанні джерела:

1) Про внесення змін до Порядку відновлення, ремонту, модернізації, збільшення установленого ресурсу та продовження строку служби (зберігання) озброєння, військової і спеціальної техніки, за якими не здійснюється авторський нагляд: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2018 р. № 591. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2021-%D0%BF#Text/
2) Про Стратегічний розвитку оборонно-промислового комплексу України: Указ Президента України від 20.08.2021 № 372/2021.
3) Зубарев В.В., Ковтуненко А.П., Раскін Л.Г. Математические методы оценки и прогнозирования технических показателей эксплуатационных свойств радиоэлектронных систем. Київ : Книжкове видавництво НАУ, 2005.184 с.
4) Гаскаров Д.В., Голинкевич Т.А., Мозгалевский А.В. Прогнозирование технического состояния и надежности радиоэлектронной аппаратуры. М.: Сов. радио, 1974. 224 с.
5) Раскін Л.Г., Киріченко И.О. Задача оценки и прогнозирования показателей технического состояния с учетом условий эксплуатации. Методы решения задач эксплуатации и ремонта радиоэлектронной аппаратуры. – Харьков: ВИРТА ПВО, 1977. С.32 – 36.
6) Методологічні й системотехнічні аспекти інформаційного забезпечення управління системами військового призначення та діяльністю в оборонній сфері:монографія / О.Ф. Величко, Д.А. Гриб, Б.О. Демідов, О.П. Коростельов, Ю.Ф. Кучеренко, М.І. Луханін, І.Б. Чепков, О.О. Хмелевська; за ред. Б.О. Демидова, О.П. Коростельова. Т.2. Київ: Вид. дім "Стилос", 2021. – 592 с.
7) Гриб Д.А., Демідов Б.О., Кулагін К.К., Хмелевька О.О. Проблемні аспекти науково-технічного супроводження процесу управління повним життєвим циклом складних зразків озброєння та військової техніки. Системи озброєння і військова техніка. 2020. № 2(62). С.129 – 140.
8) ДСТУ В-П 15.004:2020 "Система розроблення і поставлення на виробництво озброєння та військової техніки. Стадії життєвого циклу озброєння та військової техніки".
9) ДСТУ ISO/IEC/IEEE 15288:2016 "Інженерія систем і програмного забезпечення. Процеси життєвого циклу систем" (ISO/IEC/IEEE 15288:2015, IDT).
10) ДСТУ ISO/IEC TS 24748-1:2018 "Інженерія систем і програмних засобів. Керування життєвим циклом. Частина 1. Настанови щодо керування життєвим циклом (ISO/IEC TS 24748-1:2016, IDT)".
11) AAP-20:2015 NATO Programme Management Framework (NATO Life Cycle Model).
12) AAP-48:2019 NATO System Life Cycle Processes.
13) ALP-10:2011 NATO Guidance on Integrated Logistic Support for Multinational Armament Programmes.
14) Опенько П.В. Досвід держав-членів НАТО та України щодо управління життєвим циклом та забезпечення якості озброєння та військової техніки /

П.В. Опенько // Методологічні аспекти організації оборонного менеджменту у Збройних Силах України : монографія / за ред. І. М. Ткач. – Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2023. – С. 187-200.
15) Гриб Д.А., Ланецький Б.М., Лук'янчук В.В. Удосконалення методів технічної експлуатації і ремонту як основа підтримання боєготового стану зенітного ракетного озброєння в сучасних умовах. *Наука і оборона*. 2012. №3. С. 55 – 63.
16) Жуков Г.П. Военно-экономический анализ и исследование операций / Г.П. Жуков, С.Ф. Викулов. – М. : Воениздат, 1987. – 440 с.
17) Романченко І. С., Шуєнкін В. О., Можаровськй В. М. Теорія відвернутого збитку: монографія / І. С. Романченко, В. О. Шуєнкін, В. М. Можаровський. – Львів: НАСВ ЗС України , 2017. – 244 с.

Панасенко Л.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0009-0003-2650-176X
Кузнецов Б.Т.,
к.т.н., доцент, старший викладач кафедри технічного забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
Хомич Д.Л.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

МАКРОЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЦІНОВИХ, ЕНЕРГЕТИЧНИХ НА ІНШИХ ПРОБЛЕМ НА ОСНОВІ ІНФЛЯЦІЙНИХ ДАННИХ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія 24.02.22 року з боку р.ф. вкрай негативно позначилася на фінансово-економічній ситуації в Україні. У 2022 році інфляційний тиск суттєво посилився через втрати бізнесу, руйнування інфраструктури, зростання світових цін на енергоресурси. У 2022 р. розраховували на скорочення темпів інфляції до 7,2%, але за результатом індекс споживчих цін склав 126,6%. Тобто, як наслідки повномасштабної війни, проявили себе ряд чинників відхилення інфляції від планованих НБУ 5%. Для стабілізації фінансово-економічній ситуації Національним банком протягом року приймалися рішення підтримання макрофінансової стійкості макроекономічної стабільності в державі. Розглянуті в тезах проблеми стосовно підтримання макрофінансової стійкості та макроекономічної стабільності в державі в умовах повномасштабної зовнішньої агресії в Україні раніше не досліджувалися.

Мета дослідження. Проаналізувати та узагальнити досвід роботи КМ та Національного банку України із зменшення загроз економічній безпеці держави та дефіциту державного бюджету у 2023 році, як наслідків широкомасштабної агресії рф проти України.

Виклад основного матеріалу. Окрім суто макроекономічних прогнозів, у Інфляційному звіті НБУ розглянуто низку специфічних фінансових та ресурсних проблем, які напряму чи опосередковано впливають на економічну безпеку України, зокрема, цінові та інфляційні аспекти, вплив дефіциту електроенергії на економіку, стримування дефіциту державного бюджету у 2023 році, наявність значного структурного профіциту ліквідності, як вагомого чинника темпів зростання цін та прискорення інфляції.

Чинники відхилення інфляції від цілі НБУ 5%. У 2022 році інфляційний тиск в Україні суттєво посилився через наслідки повномасштабної війни. Виробничі та логістичні витрати бізнесу зросли, а пропозиція товарів і послуг скоротилася унаслідок масштабного руйнування активів підприємств, пошкодження інфраструктури, порушення ланцюгів виробництва та постачання. Додатковий вплив на інфляцію мали й високі світові ціни на енергоресурси.

Водночас Національному банку вдалося зберегти контроль за динамікою цін, зокрема завдяки фіксації офіційного курсу. Підвищення облікової ставки НБУ в середині минулого року також сприяло зменшенню інфляційного тиску, незважаючи на ослаблену монетарну трансмісію.

Надалі для протидії тиску на обмінний курс, збереження макрофінансової стійкості та сповільнення інфляції НБУ утримуватиме жорсткі монетарні умови та вживатиме заходів для посилення монетарної трансмісії.

Вплив дефіциту електроенергії (е/е) на економіку. Через цілеспрямовані атаки р.ф. на енергетичну інфраструктуру в Україні утворився значний дефіцит е/е. Водночас, зважаючи на масштаби пошкоджень, енергосистема продемонструвала високу гнучкість та адаптивність. А завдяки пристосуванню бізнесу економіка й надалі працює, хоча на менших рівнях потужностей. НБУ розглянув два сценарії подальшого розвитку подій з дефіцитом е/е: базовий і песимістичний. [1]

Базовий – передбачає відносно швидке відновлення енергосистеми завдяки ремонтам та оперативним поставкам обладнання. *Песимістичний* – враховує суттєвіші руйнування енергогенеруючих підприємств або магістральних мереж, тимчасову зупинку окремих блоків АЕС через зниження маневреності системи, суттєві втрати у тепло- та газопостачанні, а також тимчасові тривалі відключення е/е в дефіцитних областях України.

Дефіцит е/е призводить до зниження обсягів виробництва та скорочення споживчого попиту. За реалізації базового сценарію від'ємний внесок у ВВП у 2023 році оцінено НБУ в 1,9 в. п., а у 2024 році – ще в 0,6 в. п. Натомість, якщо реалізується негативний сценарій, то внесок буде суттєвішим – 3,6 в. п. та 1,5 в. п. відповідно у 2023 та 2024 роках. Дефіцит е/е також призводить до втрат зовнішньої торгівлі, передусім через збільшення імпорту нафтопродуктів та

енергоносіїв. У базовому сценарії втрати у 2023 році оцінено у 2 млрд дол. США та ще в 0,5 млрд дол. США у 2024 році, в негативному – 4 млрд дол. США та 1,2 млрд дол. США відповідно. [1]

Внаслідок зростання виробничих витрат бізнесу проінфляційний вплив енергетичного терору посилиться порівняно з попереднім роком та в II-III кварталах 2023 року становитиме 3 в. п., а наприкінці року знизиться до 2 в. п. за реалізації як базового, так і песимістичного сценаріїв. У другому сценарії вищий тиск з боку витрат компенсується слабшим сукупним попитом.

Поточний макропрогноз НБУ ґрунтується на базовому сценарії. Слід зазначити, що за останнє півріччя Урядом проведена значна робота із зменшення дефіциту електроенергії та його негативного тиску на економіку. Згідно повідомленню Департаменту комунікацій Секретаріату КМ України, від 5.05.2023 року КМ України за поданням Міністерства енергетики схвалив Енергетичну стратегію України до 2050 року. Документ відображає цілі Європейського зеленого курсу та базується на принципах комплексного підходу до формування та реалізації політики у сфері енергетики, створення умов для сталого розвитку економіки України. У Стратегії, зокрема, враховані**:** [2]

– наслідки повномасштабної війни російської федерації проти України, посилення ролі енергетичної безпеки та зміцнення стійкості енергосистеми;
– результати приєднання ОЕС України до європейської мережі операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E) та поглиблення інтеграції енергетичної системи України в загальноєвропейську;
– наявність новітніх технологій (зокрема виробництво та використання водню в енергетичних цілях, малі модульні ядерні реактори, установки зберігання енергії тощо), технічні зміни в енергетичному секторі, світові тренди та інноваційні рішення, вимоги до екологічної безпеки згідно з нормами ЄС та прийнятим зобов'язанням України;
– міжнародні зобов'язання України щодо енергоефективності та використання ВДЕ, зменшення викидів парникових газів тощо;
– децентралізація генерації електроенергії по всій території країни для поліпшення стійкості та надійності енергозабезпечення.

Уряд Італії через Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) надасть EUR10 млн гранту НЕК "Укренерго" на підтримку ліквідності і проведення ремонтних робіт. Фінансування від Італії допоможе забезпечити "Укренерго" ліквідністю та провести термінові ремонтні роботи. [2]

Модернізована НЕК "Укренерго" повідомила про завершення модернізації та успішне триденне з 27 квітня тестування потужної міждержавної ЛЕП 400 кВ між Україною та Польщею спільно з польським оператором системи передачі PSE. Загальна вартість проекту становила 350 млн грн, крім того, приблизно 1 тис. тонн необхідного обладнання надано безкоштовно польськими партнерами. Лінія посилить зв'язки між українською та європейською енергосистемами, становить додатковий елемент європейської енергетичної безпеки та сприяє розвитку

стабільної енергомережі в Україні.

5 травня 2023 року ДП «НАЕК «Енергоатом», МАГАТЕ і Міністерство Європи та закордонних справ Франції уклали тристоронню угоду про співпрацю. Документ передбачає надання Францією допомоги для Енергоатома у закупівлі через МАГАТЕ запасних частин для дизель-генераторів. Словацький оператор системи передачі SEPS передає «Укренерго» 8 вантажівок обладнання для відновлення магістральних підстанцій, що постраждали під час російських ракетних атак та обстрілів. Обладнання загальною вартістю 1 мільйон євро допоможе відновити роботу кількох високовольтних підстанцій у різних регіонах України.

Параметри державного бюджету України у 2023 році. Запланований дефіцит державного бюджету у 2023 році є нижчим, ніж фактичний показник 2022 року (без урахування грантів у доходах), а первинний дефіцит різко звужується. Отже, Уряд має намір зміцнити фіскальну дисципліну, що дасть змогу підтримати макроекономічну стабільність та зменшити ризики для стійкості державних фінансів.

Бюджет на поточний рік формувався та виконуватиметься в умовах надзвичайної невизначеності, тому ймовірним є неодноразовий перегляд його параметрів протягом року. Усі параметри бюджету перебувають під значним ризиком, однак основні з них сконцентровані в ресурсній частині. Зокрема, втрати економіки з огляду на дефіцит електроенергії містять ризики для отримання планових податкових надходжень. За обмеженого потенціалу оптимізації видатків в умовах війни з наявними ризиками їх збільшення в разі погіршення безпекової ситуації та втрат критичної інфраструктури це може розширити дефіцит бюджету порівняно з плановим показником.

Перспективи отримання закладеного в бюджет зовнішнього фінансування (на рівні 38,2 млрд дол. США) поліпшилися з моменту ухвалення проєкту бюджету. Однак обсяги фінансування залишаються доволі амбітними. Водночас фактичні обсяги залучень уряду на внутрішньому борговому ринку, ураховуючи заходи НБУ та Міністерства фінансів з пожвавлення цього ринку, можуть виявитися більшими, ніж закладалося в бюджет. [1]

Монетарна політика в умовах значного структурного профіциту ліквідності: в пошуках дієвого рецепту. Значний структурний профіцит ліквідності, сформований масштабними програмами монетарного та фіскального стимулювання під час коронакризи, у 2022 році постав серйозною проблемою як для провідних центральних банків (ЦБ), так і для ЦБ країн з ринками, що розвиваються (Emerging market). Він, зокрема, був вагомим чинником рекордного зростання світової інфляції та суттєво обмежував можливості центробанків впливати на темпи зростання цін.

Для вирішення цієї проблеми з метою посилення ефекту від підвищення ставок все більше провідних центробанків згортали програми QE (кількісного пом'якшення) та переходили до QT (кількісного стиснення). Центробанки країн з

ринками, що розвиваються, разом із підвищенням ключових ставок активно застосовували різні інструменти з поглинання ліквідності банків.

Наприклад, ЦБ Польщі, Молдови, Єгипту, Індії та Гани для посилення ефекту від підвищення ключової ставки збільшили *нормативи обов'язкових резервів.* Центральний банк Угорщини *додатково* до підвищення нормативів обов'язкових резервів *здійснює емісію* власних боргових інструментів різної строковості. А центробанк Індонезії пішов далі і доповнив комбінацію заходів із посилення монетарної трансмісії та стримування інфляційного тиску продажем державних облігацій зі свого портфеля.

НБУ ще до війни зіштовхнувся з проблемою надмірного профіциту ліквідності банківської системи. Для нівелювання можливих негативних наслідків для макрофінансової стабільності *НБУ напрацював комплекс заходів з оптимізації структурного профіциту ліквідності,* які поступово втілює з листопада 2022 року. Зокрема, збільшує нормативи обов'язкового резервування, використовуючи їх як інструмент посилення монетарної трансмісії.

Однак слід зазначити, що прогнозні оцінки НБУ тому і є прогнозними, що вони базуються на певних припущеннях, які можуть відбутися або ні. Одними із таких припущень є очікування успішних дій української армії, які приведуть до суттєвого зниження безпекових ризиків з початку наступного 2024 року, продовження заходів міжнародної допомоги як ключового джерела фінансування бюджетних потреб у поточному році, нівелювання дісбалансів, зокрема, у монетарної та фіскальної політиках, та в енергетичній сфері.

Висновки. Внаслідок зростання виробничих та логістичних витрати бізнесу на протязі повномасштабної війни у 2022 році інфляційний тиск в Україні суттєво посилився. Додатковий вплив на інфляцію мали й високі світові ціни на енергоресурси та значний дефіцит е/е через цілеспрямовані атаки р.ф. на енергетичну інфраструктуру в Україні.

Слід зазначити, що за останнє півріччя Урядом проведена значна робота із зменшення дефіциту електроенергії та його негативного тиску на економіку, а саме – поглиблення інтеграції енергетичної системи України в загальноєвропейську, впровадження новітніх технологій у відновлення та модернізацію енергетичного сектору тощо. Дефіцит е/е призводить до зниження обсягів виробництва та скорочення споживчого попиту, до втрат зовнішньої торгівлі, передусім через збільшення витрат на імпорт нафтопродуктів та енергоносіїв.

Тем не менш, Національному банку вдалося зберегти контроль за динамікою цін, зокрема завдяки фіксації офіційного курсу. Надалі для збереження макрофінансової стійкості та сповільнення інфляції НБУ планує утримувати жорсткі монетарні умови та вживатиме заходів для посилення монетарної трансмісії.

Запланований дефіцит державного бюджету у 2023 році є нижчим, ніж фактичний показник 2022 року, а первинний дефіцит різко звужується. Отже, Уряд має намір зміцнити фіскальну дисципліну, що дасть змогу підтримати

макроекономічну стабільність та зменшити ризики для стійкості державних фінансів. На достовірність прогнозних оцінок НБУ напряму будуть впливати успішність дій української армії, продовження заходів міжнародної фінансової допомоги Україні, як ключового джерела фінансування бюджетних потреб у поточному році, погодженість у монетарної та фіскальної політики держави, та результативність роботи із зменшення дефіциту електроенергії та його негативного тиску на економіку.

Використанні джерела:

1) Макроекономічний прогноз до інфляційного звіту, січень 2023 року. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Macroeconomic_Forecast_table_2023.
2) Ситуація в енергетиці. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України, опубліковано 05 травня 2023 року. https://www.kmu.gov.ua/news/5-travnia-sytuatsiia-v-enerhetytsi.

Yuliia V. Petlenko,
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
ORCID: 0000-0001-5984-5145
Bohdan P. Shchehliuk,
PhD in Economics, Chief Specialist,
Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine,
Scopus Author ID: 56437736900

ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF DEFENSE PLANNING THROUGH THE IMPLEMENTATION OF CAPABILITY-BASED BUDGETING AND CIVILIAN CONTROL[1]

Problem Statement: The effectiveness of defense planning in Ukraine's defense and security sector is heavily dependent on the proper formulation and execution of future defense budgets, which is a key priority outlined in Ukraine's National Security Strategy. Additionally, studying international experience in defense planning, specifically related to the creation and maintenance of essential resources and capabilities for fulfilling defense missions across various scenarios while operating within a limited budget, is crucial. Extensive discussions among scholars and officials responsible for military-strategic decision-making will be necessary to effectively address these challenges.

The connection between the problem and important scientific and practical tasks is evident in the strategic importance of defense planning for ensuring the security

[1] This article has been prepared as part of the implementation of the project "Openness and transparency of budgeting in the defense and security sector of Ukraine" (Ministry of Education and Science of Ukraine, ID: 186964, 04.11.2021, 00002-1).

and defense capability of the country. In Ukraine, the defense and security sector are currently undertaking efforts to develop new approaches to forward-looking planning based on capabilities, aimed at strengthening defense capabilities, and protecting national interests. The formulation and execution of defense budgets play a vital role in effective defense planning, establishing a critical link between budgetary opportunities and the imperative to provide mission capabilities across the full spectrum of possible defense system missions.

The National Security Strategy of Ukraine prioritizes the provision of robust financial planning and resource allocation to create modernized defense forces capable of addressing emerging security challenges. The study of international experience enables the identification and adaptation of best practices to the Ukrainian context. The establishment and maintenance of essential assets and capabilities, including equipment, command systems, intelligence capabilities, and personnel training, are of paramount importance in ensuring defense readiness and mission effectiveness. The challenge posed by limited financial resources necessitates strategic decision-making to optimize defense spending within the defined limits. Consequently, striking a balance between defense force modernization, capacity building, and operational readiness demands meticulous analysis.

Analysis of Recent Research and Publications. The issue of defense planning based on capabilities for effective budgeting has garnered significant attention in the research conducted by foreign scholars. Notably, American researchers Jones & McCaffrey (2008) analyse the nearly fifty-year history of implementing capability-based budgeting systems and highlight that decision-making in defense budgeting at the U.S. Department of Defense (DoD) level is among the most challenging tasks in overall public financial management. [2] Scholars note that the implementation of a capability-based budgeting system requires substantial effort and overcoming resistance within the organization, particularly when transitioning control of planning and budgeting from the military to civilian authorities. The initial motivation behind transferring political control over the military is a critical objective in establishing civilian oversight, combating corruption, and rationalizing resource planning. According to scholars, this process can take a minimum of five years.

Zrnić Bojan highlights that countries with transitional economies face budgetary resource constraints, necessitating that modern capability-based defense planning systems ensure the efficiency of this process through balancing available resources with the ability to achieve set goals. [5]

Publications by Romanian scholar Young, T. provide interesting insights into the analysis of failures in implementing capability-based planning within the defense establishments of post-communist Central and Eastern European countries. [3; 4] These failures are attributed to the institutions' inability to develop viable defense plans based on objective data due to the lack of a defined political framework and decentralized financial decision-making. The hasty and ill-considered implementation of the Planning, Programming, and Budgeting System (PPBS) further exacerbates the situation. It is worth noting that the work provides a general analysis of the planning

and budgeting reforms conducted by the Ministry of Defense of Ukraine since 2000. [2, pp. 17-20] The author emphasizes that the Ukrainian defense establishment possesses an inadequate understanding of the role of money as a managerial instrument, leading to insufficient adaptation of expenditures to policy changes and priorities. Moreover, effective financial management is hindered by the presence of multiple software systems (such as Resurs, Parus, and Ruslo) that have never been fully integrated and, consequently, cannot support dynamic planning and management.

In an article [7], Estonian researcher Sedysheva, M. (2012) proposed a conceptual approach to defining the optimal process of developing strategy and cost control for defense, utilizing the decision-making system adopted in the Republic of Estonia.

It is worth noting that Ukrainian researchers have also actively engaged in the study of international experiences in capability-based defense planning for effective budgeting. However, most research is in its initial stages, focusing on the study of international experiences and developing methodological approaches for implementing this experience in practice based on NATO standards. Noteworthy articles include the work of Rusnak I. S. et al. [8], which provides insights into the peculiarities of capability-based defense planning and its prospects for implementation in the country's defense force development process. Additionally, Nalyvaiko et al. (2018) discuss the organizational peculiarities of capability-based defense planning and the need for personnel training in their work [10].

The absence of effective approaches to defense planning, particularly in terms of capability-based budgeting and civilian control, coupled with the necessity for the development and enhancement of methods and systems related to civilian control, poses a significant challenge in the comprehensive advancement of Ukraine's defense sector, encompassing the Armed Forces. Considering this, the present study focuses on the exploration of these pertinent issues, which are of utmost relevance and demand a thorough investigation, drawing upon the invaluable insights derived from the best practices adopted by NATO member states while duly considering the specific requirements of Ukraine's defense forces.

Research Task. The objective of this research is to investigate and propose strategies for enhancing the efficiency of defense planning in Ukraine's defense and security sector. Specifically, the research aims to examine the implementation of capability-based budgeting to optimize resource allocation and prioritize defense expenditures. Additionally, the research seeks to explore mechanisms for ensuring effective civilian control over the defense planning process. By analysing international experiences and best practices, the research aims to develop recommendations that will improve the effectiveness and transparency of defense planning in Ukraine, ultimately strengthening the country's defense capabilities and safeguarding national interests.

Methods. This study uses empirical methods, including crowdsourcing and expert discussions, to examine budget processes and planning in Ukraine's defense sector. It aims to enhance defense planning efficiency by implementing capability-based budgeting and ensuring civilian control. The research analyses international experiences, incorporates multiple perspectives, and proposes recommendations to

strengthen defense capabilities and safeguard national interests. By employing rigorous methods, including crowdsourcing and expert discussions, the study ensures data quality and achieves research objectives.

Results. The analysis of budget expenditures for the year 2022 highlights that it was not structured as a "war budget" (Jerusalemov, 2022) [1], leading to insufficient allocations for essential provisions such as food, medical care, and arms and logistical support. Scholars [8; 10-14;19] have emphasized that the financing of the Ukrainian army lacked effective planning and was ad hoc, resulting in significant challenges that need to be addressed in future budget planning.

Considering the urgency and severity of the current security situationaccording to Chenhall, R. H. [14], it is crucial to incorporate these concerns into future budget decisions. Allocating adequate funding is of utmost importance to ensure the readiness and capability of the Ukrainian army in effectively countering potential threats. Additionally, establishing a comprehensive budget framework is critical for effective resource planning and allocation. A meticulous assessment of the defense sector's needs, including immediate requirements and long-term perspectives, is necessary. A systematic and strategic approach to budget formulation should include financial forecasting and provision for defense resources, considering potential scenarios for the utilization of defense forces.

Since 1991, the manual formation of the military budget has been challenging due to political instability (Rusnak et al., 2017) [8], considerable uncertainty, and limited funding. Given the prospects of Ukraine's integration into NATO, a thorough review of budget provisions and resource allocation for the Ukrainian defense complex is essential. The identified shortcomings in military expenditure budgeting before the war emphasize the need to enhance budget planning, prioritize the defense sector's capabilities and goals (Davis, 2016) [16]. The future budget must address the challenges of defense planning and align with the establishment and maintenance of military potential, particularly by adequately financing the essential needs of the Ukrainian army and considering long-term strategic perspectives.

NATO countries extensively utilize defense planning methods, such as scenario planning, tabletop exercises, structured planning, and risk-based planning (tab.1.). These methods enable the anticipation of emerging threats, identification of potential risks, and the development of strategic plans and policies for the optimal utilization of defense resources during the forecasting phase.

The "concept of capabilities" stands as a pivotal element in defense planning. This approach is rooted in assessing the specific military capabilities required by the armed forces to accomplish established defense objectives. It empowers NATO countries to determine their needs for military resources, including weaponry, equipment, infrastructure, and personnel, and to allocate the necessary resources to attain strategic goals.

According to Elsawahet al. (2023) [18] capability-based defense planning involves the systematic development of armed forces over the long term. The purpose of such planning is to effectively prepare the country's armed forces for future challenges and

threats through optimal use of available resources.

mab.1. - Defense planning methods used in NATO countries

Approach	Characteristic
Top-down planning	This approach involves the development of strategies based on a sequential process from the formulation of policies, interests and goals at the highest level, to the approval of plans at lower levels.
Resource-constrained planning	The goal of this approach is to create viable prospects for achieving goals based on a sustainable approach with a clearly defined budget. This approach does not foresee the ability to increase costs to achieve goals without a corresponding increase in productivity.
Incremental planning	This is an approach in which decisions are made not in view of clearly defined goals, but on the realities of the present and the ability to solve them only in general form with the help of gradual steps, which, in turn, are based on the constant correction of strategic plans under the influence of internal and external
Capacity-based planning	This method involves planning, which involves the development of the capabilities of the defense forces in terms of countering threats and risks for the long term within the limits of available resources;
Scenario-based planning	This approach is based on establishing a sequence of states of the forecasting object under different forecasts of changes in the background on which the object is located.
Threat-based planning	This approach involves identifying potential adversaries and assessing their capabilities. Capability or system requirements are based on adversary dominance criteria. Quantitative and qualitative solutions are explored. This was a common approach to planning during the Cold War.

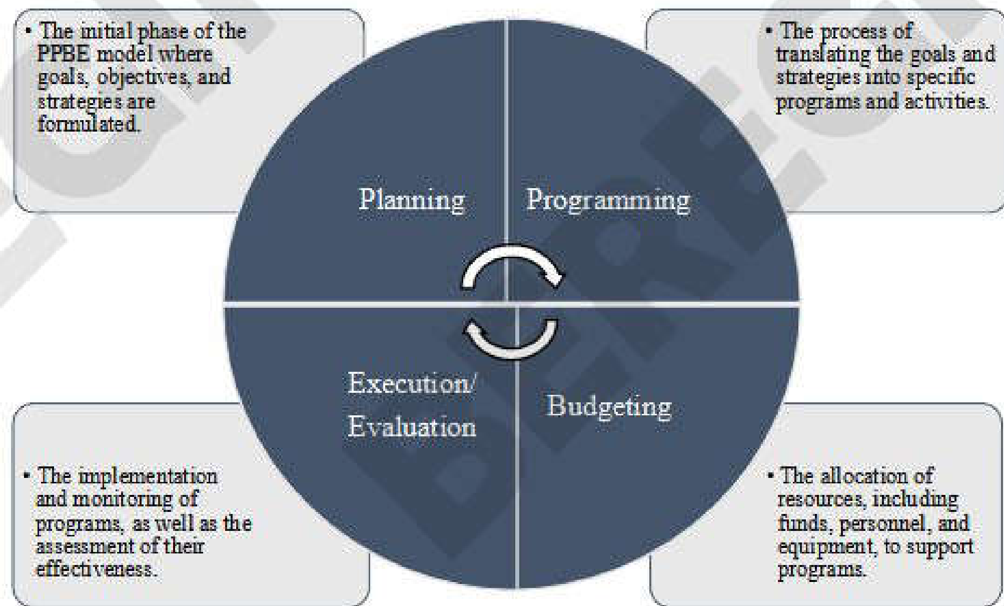
Source: *McGarry, B. W. (2022, July). DOD Planning, Programming, Budgeting, and Execution (PPBE): Overview and SelectedIssues for Congress. Library of Congress, Congressional Research SVC.*

To anticipate and resolve these future conflicts, long-term planning plays a critical role (Jones, & McCaffery, 2008) [2]. This involves analysing the political, economic, social, and technological factors that could potentially affect the conflict environment and using that information to determine the direction of military development. Determining the strategic direction is extremely important because it enables the specification of the tasks necessary to create an effective defense force.

After long-term planning, medium-term planning (Barzelay & Campbell 2003) [20] takes place, which focuses on specific indicators of the formation of a rational composition of the armed forces in response to new challenges and threats.

In the short term, budgeting comes into play as plans to build defense forces are implemented by allocating resources according to identified problems and threats.

Long-term strategic plans are developed in defense programs, which are the basis for budget planning and other short-term activity plans. Together, these stages form the Planning, Programming, Budgeting and Execution (PPBE) [2] system (Figur 1.), an integrated process that aims to achieve planning and management objectives while optimizing budget expenditures.

Figur 1. Planning, Programming, Budgeting and Execution/Evaluation (PPBE) Model

Within the framework of NATO and the leading countries of the world, the PPBE system encompasses various key components. This includes strategic planning, which involves defining the directions of the defense sector and substantiating the qualitative and quantitative composition of weapons and equipment. Through the utilization of software methods, priorities are established to effectively address defense issues. Subsequently, resources are allocated to comprehensive programs based on these priorities. Finally, the achieved results are evaluated, and adjustments are made to resource allocation if necessary.

The NATO capabilities process determines the desired future state, identifies gaps, distributes requirements, provides support, monitors progress, and relies on defense expenditures, which is challenging in the current economic environment. The Figur 2 below provides a visual representation of the NDPP model.

Categories of capabilities, which encompass strategic guidelines of the government, defense policy priorities, scenarios, capability requirements, gap identification, options for gap closure, investment balance, capability development plan, capability assessment, existing and planned capabilities, operational concepts, future environment (threats, technologies), and resource constraints, form a hierarchical classification structure. This structure serves as a shared vocabulary for all participants involved in the defense planning process.

Through this framework, the contributions of various armed forces can be compared in terms of overall combat potential and the development of defense capabilities, facilitating informed decision-making.

Figur 2. NATO defense planning process (NDPP).

The creation, enhancement, maintenance, and decommissioning of capabilities are carried out to effectively address specific tasks within defined situations outlined in planning scenarios. These scenarios provide the necessary planning context and align capability requirements with strategic objectives set by the government forces. Furthermore, a transition towards alternative capabilities that can be implemented within allocated resources has been initiated. To assess and develop capabilities in the defense planning process (Nalyvaiko et al., 2018) [8], the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine employ key procedures, including security environment assessment, force planning, resource planning, risk assessment, formation of a perspective model (structure) of the Armed Forces, preparation of programmatic documents, and their subsequent development.

The procedures mentioned above yield several outcomes, including the development of a prospective composition and organizational structure for the forces, ensuring their alignment with the tasks of the Armed Forces of Ukraine and a fair distribution of resources (Rusnak et al., 2017) [8]. Moreover, long- and medium-term program documents are being created to guide strategic planning. To strengthen civilian public control, Resolution No. 2056-IX of the Verkhovna Rada of Ukraine emphasizes democratic civilian oversight over the Armed Forces and designates the Ministry of Defense as the responsible civilian entity for defense planning. Additionally, a 5-year waiting period for the appointment of the Minister of Defense and Deputy Ministers is proposed to eliminate subjective factors that have hindered the process in Ukraine.

The defense review investigates potential scenarios for the utilization of the Armed Forces of Ukraine in the medium- to long-term perspective. Based on these scenarios, the necessary composition of Armed Forces resources required to fulfil the designated tasks is determined, while considering the existing composition. In this context, the Strategic Defense Bulletin (SDB), approved by Presidential Decree No. 473/2021 (20/09/2021), establishes the main directions, perspective model, and strategic goals of the Armed Forces of Ukraine until 2025. The prospective model and requirements for structure, capabilities, and indicators are based on the mission and vision of the 2030

model, considering the results of the defense review. The SDB serves as the foundation for developing and implementing state target programs and other documents aimed at enhancing the capabilities of the Defense Forces. Taking into consideration the difference in capabilities, as well as the constraints that arise during the task formulation, the task of rational allocation of defense resources to achieve the maximum possible effect of Armed Forces of Ukraine [11;12] application within the defined scenarios is addressed.

At the conceptual level, one of these tasks is being addressed by the Ministry of Defense of Ukraine, which has initiated work on the Unified Information System for Defense Resource Management. The results of calculations within the developed Decision Support System (Rusnak et al., 2017) [8]., particularly the plans for the rational development of the Armed Forces of Ukraine (defense forces), are proposed to be presented within the framework of the Unified Information System for Defense Resource Management for general use.

It should be noted that the implementation of the capability-based defense planning (CBP) system, widely recognized as a best practice in defense planning worldwide, is somewhat limited in Ukraine. One of the main concerns pertains to the cyclical and continuous nature of the analysis and evaluation procedures for major and target defense programs, as well as the statistical nature of implementing changes to the State Development Programs. Additionally, the acceptance of subjective decisions that deviate from the State Development Programs and the execution of programs and plans not prescribed by the regulatory acts of the Ministry of Defense present another challenge. A comprehensive and detailed financial calculation pertaining to the impact of their implementation on the overall defense budget is lacking [21]. The persistent inconsistency and frequent modifications to previously planned measures necessitate improvements in the procedures for adjusting the State Development Programs, major and target development programs, and key indicators of defense planning in the medium-term perspective, including the redistribution of financial indicators.

An analysis of the actual indicators of budget programs within Ukraine's Ministry of Defense [21] reveals that they do not consistently adhere to the requirements outlined in the Program Classification Manual (PCM), particularly in terms of measurability and the presence of target values to assess progress towards the program's ultimate strategic goal. Furthermore, the effectiveness of budget utilization is often compromised. The decision-making process related to the defense budget, formulated using insufficient budget language encompassing article names, economic and program classification codes, procedural terminology, and others, falls short of ensuring transparency in resource allocation.

Conclusion. Addressing the existing challenges in defense planning and implementation is of utmost importance, necessitating the establishment of a more effective mechanism that not only links capability-based planning to the allocated budget funds but also evaluates the impact of achieving the desired objectives. Furthermore, the development of a comprehensive methodological framework for managing targeted programs within Ukraine's Armed Forces, aligning it with the

principles of planning, programming, budgeting, and execution (PPBE), is crucial. Additionally, emphasis should be placed on strengthening civilian control and supervision in the defense planning process. This measure is essential for optimizing resource utilization, ensuring the alignment of defense priorities with national security objectives, and guaranteeing the overall success of the planning and implementation efforts. Therefore, the integration of PPBE principles into Ukraine's defense planning, alongside the reinforcement of civilian control, will contribute to a more efficient and transparent defense planning process, leading to optimized resource utilization and alignment with strategic goals.

References:

1) Jerusalemov, V. (2022, July 8). Defense Budget: How War Altered Budget Expenditures. Ekonomichna Pravda (Economic Truth). Retrieved from: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/8/689001.
2) Jones, L. R., & McCaffery, J. L. (2008). Reform of the Planning, Programming, Budgeting System, and Management Control in the U.S. Department of Defense: Insights from Budget Theory. Public Budgeting & Finance, 25(3), 1-19. Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.1111/j.1540-5850.2005.00364.x.
3) Young, T. D. (2018). The failure of defense planning in European Post-Communist Defense Institutions: ascertaining causation and determining solutions. Journal of Strategic Studies, 41(7), 1031-1057. Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.1080/01402390.2017.1307743.
4) Young, T. D. (2016). Is PPBS Applicable to European Post-Communist Defense Institutions? RUSI Journal, 161(5), 68-77. Retrieved from: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071847.2016.1253382.
5) Zrnić, B. (2008). The new trends in defence planning and their impact on the defence planning systems in transitional countries. Vojno delo, 60(1), 25-47. Retrieved from: https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0042-84260801025Z.
6) Mara, M., & Grobman, J. (2003). A Capability-Based Planning Methodology for Networked Systems-of-Systems. Phalanx, 36(4), 1-29. Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/24908869.
7) Sedysheva, M. (2012). Strategic management system and methods of controlling as key elements of military expenditure policy-making process. Journal of Strategy and Management, 5(3), 353-368. Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.1108/17554251211247607.
8) Rusnak, I. S., Petrenko, A. G., Yakovenko, A. V., Romaniuk, I. M., & Kohno, V. D. (2017). Capacities: Features and Prospects of Implementation. Nauchno-Issledovatelskiy Zhurnal "Nauka i Oborona," (2). Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.33099/2618-1614-2017-0-2-3-10.
9) Order of the Ministry of Defense of Ukraine: "On the Approval of the Procedure for the Organization and Implementation of Defense Planning in the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, and Other Defense Forces of the

Ministry of Defense of Ukraine." (2020, December 22). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#n362.

10) Nalyvaiko, A. D., Sivokha, I. M., & Polyaev, A. I. (2018). Implementation of Capability-Based Defense Planning in the Components of the Defense Forces of Ukraine. Scientific Works of the Center for Military-Strategic Research of the Ivan Chernyakhovsky National Defense University, 46-50. Retrieved from: http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view.
11) Sahaniuk, F.V. and Frolov, V.S. (2018). Systemic Approach to Implementing Defense Reform in Ukraine [Online]. In Proceedings of the Scientific Works of the Center for Military-Strategic Research named after Ivan Chernyakhovsky, No. 1(62), pp. 13-18. Kyiv: National University of Defense of Ukraine. Retrieved from: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2018_1_4.
12) Petrenko, A. G. (2019). On the implementation of defense management and change management in the Ministry of Defense of Ukraine. Science and Defense, (2), 03-08. Retrieved from: http://nio.nuou.org.ua/article/view/179715/0.
13) Rusnak, I. S., Melikhov, O. A., Yakovenko, A. V., & Romaniuk, I. M. (2021). Documents of strategic (defense) planning of the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces, and the procedure for their implementation. Science and Defense, (3), 13-21. Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-16-3-13-21.
14) Chenhall, R. H. (2003). Management control systems design within its organizational context: findings from contingency-based research and directions for the future. Accounting, organizations and society, 28(2-3), 127-168. Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.1016/S0361-3682(01)00027-7.
15) Kim, J. M., & Park, C. K. (2006). Top-down budgeting as a tool for central resource management. OECD Journal on Budgeting, 6(1), 87-125. Retrieved from: DOI: https://doi.org/10.1787/16812336.
16) Davis, C. M. (2016). The Ukraine conflict, economic–military power balances and economic sanctions. Post-Communist Economies, 28(2), 167-198. Retrieved from: DOI:https://doi.org/10.1080/14631377.2016.1139301.
17) Hicks, K., & Ridge, E. (2007). Planning for Stability Operations: The Use of Capabilities-based Approaches: a Report of the International Security Prog [r] am, Center for Strategic and International Studies. CSIS.
18) Elsawah, S., Turan, H. H., Gordon, L., & Ryan, M. J. (2023). A decision support methodology to support military asset and resource planning. Journal of Simulation, 1-26. Retrieved from: https://doi.org/10.1080/17477778.2023.2165460.
19) Liutiy, I., Petlenko, Y., & Drozd, N. (2022). The Importance of Openness and Transparency in the Budget Process in the Defense and Security Sector of Ukraine. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, 6(47), 99-110. https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3900.
20) Barzelay, M., & Campbell, C. (2003). Preparing for the future: Strategic planning in the US Air Force. Brookings Institution Press.

21) Pakholtchuk, V.V. (2022). Transformation of the Financing Mechanism of the Armed Forces in the Context of Euro-Atlantic Integration (Doctoral dissertation). Kyiv National Taras Shevchenko University, Military Institute. Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv. (301 pages). Appendices: pages 273-301. Bibliography: pages 236-272. Retrieved from: URI: https://ir.library.knu.ua/knurepo/handle/123456789/2164.

Пікульський О.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Воєнна політика є невід'ємною складовою частиною діяльності будь-якої держави. Її головна мета полягає в гарантуванні воєнної безпеки країни. Концентроване відображення воєнна політика знаходить у державній воєнній доктрині.

Мета дослідження. Метою даної роботи є визначення і огляд місця воєнної доктрини в системі забезпечення воєнно-економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Воєнна доктрина – декларація політики держави у військовій (оборонній) галузі безпеки, у якій викладена система офіційних поглядів та положень, що встановлюють напрямі військового будівництва, умови підготовки держави та збройних сил до війни, засоби та форми ведення воєнних дій. Основні положення воєнної доктрини складаються та змінюються залежно від політики та суспільного устрою, рівня розвитку виробничих сил, нових наукових досягнень і характеру очікуваної війни. [2]

Власне, воєнна доктрина є ідейним стрижнем усієї воєнно-політичної діяльності держави (воєнної політики) як одного з напрямів загальної політики держави, політичних партій, громадських організацій та інституцій. Вона стосується інтересів суспільства та всіх державних структур.

У документах такого характеру наміри держави проголошуються відкрито, тому у воєнній доктрині не повинно бути жодних закритих розділів, її не може розробляти певна група осіб незалежно від громадськості та військово-наукових кіл. Агресія поставила перед Україною проблему перегляду підходів до забезпечення оборони країни та її територіальної цілісності. Воєнна доктрина України є концептуальним документом, що аналізує сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, визначає принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до загрози воєнного конфлікту, застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєвоважливих національних інтересів. [3]

Воєнна доктрина України базується на Стратегії національної безпеки України та є базовим документом оборонного планування і основою для

розроблення концепцій та державних програм реформування та розвитку ЗСУ, інших військових формувань, озброєння та військової техніки, ОПК. [1]

Висновки. Огляд Воєнної доктрини показує, що в оперативному плані (коротко- та середньостроковій перспективі) вона охопила майже всі проблемні аспекти воєнної політики та безпеки України. У більшості необхідних змін та сучасних тенденцій, зроблено акцент на протидії агресії, проблемах ОПК, співпраці з НАТО, інформаційній і кібербезпеці, модернізації діяльності спецслужб. Спірним є бачення розробників Доктрини без'ядерного статусу та стану міжнародних відносин, що може призвести до необ'єктивного визначення потенційних загроз Україні у військово-політичній сфері з боку інших держав.

Невиправданим виглядає покладання на зовнішню підтримку в сучасних умовах. У деяких пунктах зустрічається неповнота окремих положень (наприклад, стосовно інформаційної безпеки) та відсутність конкретики. Останнє стосується всієї Доктрини, оскільки для її реалізації необхідна розробка величезної кількості інших документів, у яких будуть прописані деталі всіх запланованих процесів.

Використанні джерела:

1) Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. URL: https://www.president.gov.ua/documents/392202.
2) Воєнна доктрини України. Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443/
3) Концепція розвитку сектора безпеки і оборони України. Указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text.

Пікульський О.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

СИСТЕМА ТА СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблема. Система забезпечення національної безпеки – організована державою сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів країни, які здійснюють узгоджену діяльність у межах дійсного законодавства. Складність задіяння різних інституцій та суспільства в процесах забезпечення безпеки власної країни потребує раціональної побудови їх організаційної компоненти та алгоритмів дії.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз основних складових системи забезпечення національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Основними функціями системи забезпечення національної безпеки України в усіх сферах її діяльності є:

1. Створення і підтримування в готовності сил та засобів забезпечення національної безпеки, що включає: створення правових засад для побудови, розвитку та функціонування системи; формування організаційної структури системи та органів забезпечення національної безпеки, розподіл їх функцій; комплексне забезпечення життєдіяльності складових частин (структурних елементів) системи: кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне тощо; підготовку сил та засобів системи до їх застосування згідно з призначенням.

2. Державний моніторинг національної безпеки України, що включає: спостереження за станом і проявами міжнародного та інших видів тероризму; спостереження за станом безпеки в політичній, економічній, воєнній, соціальній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, прикордонній сферах; аналіз стану національної безпеки в різних сферах і прогнозування його змін; розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень відповідно до інтересів держави і потенційних загроз національній безпеці.

3. Управління діяльністю системи забезпечення національної безпеки, що включає: визначення національних інтересів та їх пріоритетів; прогнозування, виявлення та оцінку можливих загроз, дестабілізуючих чинників та конфліктів, причин їх виникнення, а також наслідків їх прояву; вироблення стратегії і планування конкретних заходів щодо забезпечення національної безпеки; організацію і безпосереднє керівництво системою та її структурними елементами; оцінку результативності дій, витрат на проведення заходів щодо забезпечення національної безпеки та їх наслідків.

4 Здійснення планової та оперативної діяльності щодо забезпечення національної безпеки, що включає: запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на інтереси держави, суспільства і особи; локалізацію, деескалацію та розв'язання конфліктів; ліквідацію наслідків конфліктів або впливу дестабілізуючих чинників.

5. Використання міжнародних механізмів співробітництва для досягнення національної безпеки, що включає: входження в існуючі та утворення нових систем безпеки; утворення та участь у роботі двосторонніх і багатосторонніх керівних, виконавчих та забезпечувальних органів (політичних, економічних, воєнних тощо); розроблення відповідної нормативно-правової бази, що регулювала б відносини між державами та їх взаємодію в галузі безпеки; спільне проведення планових та оперативних заходів у рамках міжнародної безпеки.

Висновки. Суб'єкти забезпечення національної безпеки: носії конституційних прав і обов'язків – держава, громадяни України, громадські організації і об'єднання; держава, яка здійснює функції в цій галузі через інститути законодавчої, виконавчої і судової влади, а також недержавні структури та окремі громадяни. Суб'єктами забезпечення національної безпеки в Україні є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (в тому числі міліція, внутрішні війська, Служба безпеки, Державна прикордонна служба, Збройні Сили та інші військові формування,

утворені відповідно до законів України); Національний банк України; суди загальної юрисдикції; Прокуратура України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; громадяни України, об'єднання громадян.

Використанні джерела:
1) Державне управління у сфері національної безпеки. URL:http://library.if.ua/book/27/1883.html.
2) Говоруха В.В. Державне управління цивільно-військовими відносинами в Україні: теоретичні засади та механізми : Дис.. канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Українська академія держ. управління при Президентові України. Харківський філіал. - Х., 2001. - 233 арк.
3) Державне управління в Україні: організаційно-правові засади. – Навчальний посібник. Нижник Н.Р., Дубенко С.Д., Мельниченко В.І. та ін. / За заг. ред. Нижник. Н.Р. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. 198 с.
4) Стратегія національної безпеки України "Україна у світі, що змінюється": Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105 URL: http://rnbo.gov.ua/documents/303html.

Пономарьов С.В.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
Охріменко В.Ю.,
слухач Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

ОБҐРУНТУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Постановка проблеми. Внутрішній контроль - процес, який здійснюється органом управління організації або іншими співробітниками, з метою отримання інформації щодо виконання наступних завдань: ефективність і раціональність діяльності; достовірність фінансової звітності; дотримання законів і нормативних актів. Широке поняття, внутрішній контроль включає все, що контролює ризики для організації, а тому стає вадливим елементом загальної системи керування процесами в державному секторі, який потребує постійного вдосконалення.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення та подальшого розвитку внутрішнього контролю в державному секторі.

Виклад основного матеріалу. Під внутрішнім контролем розуміють систему заходів, що забезпечують найефективніше виконання всіма працівниками своїх службових обов'язків при здійсненні господарських операцій. При цьому передбачається не тільки функціонування контрольно-ревізійного підрозділу організації, але також створення систем всеоб'ємного контролю, коли

він стає справою усього апарату управління підприємством. [2]

Існування належної системи внутрішнього контролю дозволяє максимально зменшити ризик помилок і порушень. Керівник бюджетної установи має розробляти належну систему внутрішнього контролю для захисту ресурсів установи, повинен забезпечувати проведення внутрішніх перевірок щодо дотримання чинних законів та інших нормативних актів, а також прийняття правильних рішень тощо. Тобто створення та забезпечення ефективного функціонування системи внутрішнього контролю є функцією керівника бюджетної установи, а в її реалізації мають бути задіяні всі структурні підрозділи. Так, внутрішній контроль мають здійснювати як сам керівник бюджетної установи так і всі підрозділи з основної функціональної діяльності, бухгалтерські, планові, економічні, фінансові, юридичні та інші служби. [3]

Україна має встановлену систему внутрішнього контролю, яка охоплює різні галузі державного управління та підпорядкована Міністерству фінансів України. Кожен державний орган має відповідальну особу, яка відповідає за здійснення внутрішнього контролю в межах своєї компетенції.

Окрім того, Україна прийняла ряд міжнародних стандартів управління державними ресурсами, включаючи Міжнародні стандарти контролю та інші аудиторські послуги, що дозволяє підвищити ефективність внутрішнього контролю та забезпечити відповідність з міжнародними стандартами.

Однак, проблеми внутрішнього контролю в державному секторі України все ще існують. Серед них можна виділити відсутність достатніх ресурсів та кваліфікованих кадрів, зловживання та корупцію, недостатню координацію та співпрацю між різними органами внутрішнього контролю, а також недостатній рівень інформаційної технологізації та автоматизації його процесів.

Для вдосконалення та подальшого розвитку внутрішнього контролю в державному секторі України необхідно реалізувати такі заходи:

1) Поліпшення законодавчої бази. Необхідно удосконалювати законодавство, що регулює діяльність органів внутрішнього контролю, враховуючи вимоги міжнародних стандартів та кращої практики.
2) Підвищення кваліфікації кадрів. Для успішної роботи внутрішнього контролю потрібен висококваліфікований спеціаліст з розумінням принципів та методів роботи, здатний до аналізу та оцінки діяльності підприємств, установ та організацій.
3) Використання сучасних технологій. Можливо використовувати сучасні інформаційні технології для автоматизації процесів контролю та моніторингу діяльності підприємств та установ
4) Розвиток системи звітності. Необхідно розробити зрозумілі та прозорі форми звітності про результати роботи внутрішнього контролю та їх публікацію
5) Створення умов для розкриття корупції та інших злочинів. Можливо створити систему, яка посилює захист журналістів та осіб, які пов'язані з корупційними діями.

Для ефективного впровадження внутрішнього контролю необхідно також встановити ефективну систему звітності та відповідальності. Державні органи повинні регулярно звітувати про свою діяльність, результати контрольних заходів та вжиті заходи для виправлення виявлених недоліків. Порушення стандартів внутрішнього контролю повинні мати наслідки для винних посадових осіб, включаючи дисциплінарні заходи та правову відповідальність.

Крім того, важливо забезпечити широку інформаційну кампанію щодо важливості внутрішнього контролю та ролі, яку він відіграє у забезпеченні ефективного та етичного функціонування державного сектору. Громадськість повинна бути інформована про контрольні механізми, процедури та результати їх роботи, що сприятиме залученню громадськості до контролю за діяльністю державних органів

Вдосконалення внутрішнього контролю в державному секторі України вимагає системного підходу, який охоплює встановлення чітких політик, підвищення кваліфікації працівників, використання сучасних технологій та залучення незалежних органів контролю. Це вимагатиме координації та співпраці між різними державними органами, а також підтримки з боку уряду та політичної волі для здійснення необхідних змін.

Висновки. Підсумовуючи можна зробити висновок, що вдосконалення внутрішнього контролю в державному секторі України є невід'ємною складовою побудови ефективної та прозорої державної системи. Це допоможе забезпечити ефективне використання ресурсів, запобігти корупції та забезпечити дотримання законності та етичних норм. Постійне вдосконалення внутрішнього контролю повинно бути однією з пріоритетних завдань для держави та державних органів, спрямоване на забезпечення ефективного та відповідального управління.

Використані джерела:

1) Бюджетний кодекс України від 01.07.2023 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.
2) Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. - Київ : Ваіте, 2018. 172 с.
3) Електронний ресурс: науково-практичний коментар до статті 26 Бюджетного кодексу України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/ KK001949#:~:text

Ратушняк С.О.,
адьюнкт кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логісти та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-9008-1064

Телегін В.В.,
адьюнкт кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логісти та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0001-6896-3848

АНАЛІЗ ФІНАНСУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ОПЕРАЦІЙ, ПОВЯЗАНИХ З ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

Постановка проблеми. Умови воєнного стану в Україні привели у 2022 році до зростання дефіциту державного бюджету внаслідок недовиконання плану запозичень, надходжень від приватизації при одночасному підтриманні на рівні 2021 року обсягів погашення державного боргу та видатків на його обслуговування. Однаку, у цілому відбулося різке зростання державного боргу, що є неминучим в умовах різкої мілітаризації економіки України на протязі 2022 року.

Не зважаючи на суттєве збільшення фінансування потреб сектору безпеки та оборони держави у 2022 році, зокрема на закупівлі озброєнь, у тому числі завдяки допомозі з боку країн - партнерів України, стрімке нарощування державного боргу загрожує макрофінансової стабільності і інституційної спроможності державних органів у поточному 2023 році та перспективам повоєнного розвитку країни.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз факторів зростання дефіциту державного бюджету та джерел його покриття та рефінансування державного боргу.

Виклад основного матеріалу. У 2022р. дефіцит державного бюджету склав 914,7 млрд. грн., або майже 19 % прогнозного ВВП. Відбулося недовиконання плану запозичень (за загальним фондом із визначених законом запозичень у сумі 1784,8 млрд. грн. залучено лише 1261,1 млрд. грн.), плану надходжень від приватизації (1,7 млрд. грн. замість запланованих 8 млрд грн). Внаслідок цього відбувалося недофінансування низки важливих для економіки статей видатків та засвідчило необхідність якісного планування та врахування можливостей залучення коштів на внутрішньому ринку (внаслідок низького попиту на ОВДП з боку банків у ІІІ - ІУ кварталах 2022 р.).

В Україні у 2022 р. порівняно з 2021 роком збільшився більше ніж удвічі обсяг державних запозичень (як внутрішніх, так і зовнішніх), у структурі яких: із внутрішніх джерел - 696,9 млрд. грн. (проти 410 млрд. грн. у 2021 році): внутрішні запозичення до загального фонду державного бюджету на фінансування дефіциту - 696,9 млрд грн, у т. ч. за рахунок випусків ОВДП в іноземній валюті - 103,9 млрд. грн. (або 2,1 млрд дол. США та 980,6 млн евро);

Довідково. За рахунок випуску військових ОВДП залучено 597,2 млрд грн, в тому числі шляхом придбання у власність Національним банком України - 400 млрд. грн. Утому числі, з метою збільшення статутного капіталу приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» здійснено

випуск облігацій внутрішньої державної позики у розмірі 30 млрд. грн. відповідно до постанови КМ України від 21.12.2022 № 1415 «Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році».

Із зовнішніх джерел у 2022 році залучено 612,2 млрд грн (проти 208,1 млрд грн у 2021 році), отже обсяг зовнішніх запозичень у гривневому еквіваленті зріс майже втричі.

Довідково. Від початку повномасштабного вторгнення рф загальний обсяг отриманих коштів від міжнародних партнерів становив 31,2 млрд дол. США, з яких 45%- грантові кошти. Основними донорами, які надали грантову допомогу Україні, стали: США (11,9 млрд. дол. США), Німеччина (1,2 млрд. евро), Великобританія (0,13 млрд. дол США) та ЄС (0,7 млрд. евро). Основними кредиторами були: ЄС (сума кредитів -7,1 млрд евро), МВФ (2,7 млрд дол. США), Канада (1,9 млрд дол. США), Світовий банк (1,4 млрд), Великобританія (0,9 млрд), CIB (0,7 млрд евро).

Обсяги погашення державного боргу та видатки на обслуговування державного боргу і виплати за державними деривативами у 2022 році порівняно з минулим роком майже не змінилися. Вагому роль у цьому зіграло успішне проведення Мінфіном переговорів з іноземними інвесторами про відстрочку на 2 роки платежів за всіма випущеними та гарантованими державою єврооблігаціями на загальну суму близько 21,1 млрд дол. США, що дозволило заощадити близько 6 млрд доларів США для фінансування першочергових потреб України. Крім того, Міністерство фінансів України підписало Меморандум про взаєморозуміння щодо призупинення виплат за державним та гарантованим державою боргом з групою офіційних кредиторів України з країн G7 та Паризького клубу до кінця 2023 року з можливістю продовження призупинення на додатковий рік.

В цілому обсяг державного та гарантованого боргу України станом на кінець 2022 р. суттєво збільшився до 4071,68 млрд. грн. (проти 2 672,02 млрд. грн. у 2021 р.). Особливо це стосується зовнішнього боргу, частка якого у загальному та гарантованому державою обсязі боргу (у перерахунку на національну валюту) зросла до 64,12 % (проти 58,4 % у 2021 р.).

Водночас, різке зростання державного боргу в умовах економічної кризи, притаманне всім країнам, на території яких відбувалася військова агресія, а економіка ставала військовою. В цьому контексті, зусилля українського Уряду у збереженні макрофінансової стабільності у складних умовах 2022 року були позитивно відзначені міжнародними партнерами.

Як узагальнення, слід зазначити, що у 2022 р. Державний бюджет України формувався та виконувався в надзвичайно складних умовах, але платники податків та державні інституції виявили стійкість у своєму функціонуванні, у тому числі і за допомогою міжнародних партнерів. І ця стійкість має з короткострокової переформатовуватися у середньострокову. Міжнародна підтримка критична важлива. Водночас з боку України, насамперед, зусилля слід

спрямувати на зміцнення функціональної спроможності податкової системи, оптимізацію та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, проведення проактивної боргової політики та посилення інституційної спроможності державних органів.

Висновки. І знову слід зазначити, що Державний бюджет України на 2022 рік формувався та виконувався в надзвичайно складних умовах. Тому зусилля відповідних державних органів слід спрямувати на зміцнення функціональної спроможності податкової системи, оптимізацію та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, проведення проактивної боргової політики.

Підсумки виконання Державного бюджету України 2022 року дають змогу визначити напрями роботи, реалізація яких сприятиме виконанню Державного бюджету України у 2023 та у подальші роки. Серед них - недопущення нераціонального і необґрунтованого збільшення бюджетного дефіциту без визначення прийнятних і реалістичних джерел його фінансування; активізацію роботи з міжнародними партнерами щодо залучення додаткового пільгового кредитного фінансування, повоєнного розвитку внутрішнього ринку державних запозичень та вітчизняного фондового ринку в цілому, як джерела доступних ресурсів для фінансування потреб воєнного часу та повоєнної відбудови **.**

Використані джерела:

1) Макроекономічний прогноз до Інфляційного звіту, січень 2023 року. Національний банк України. URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Macroeconomic_Forecast_table
2) Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981 vikonannya byudzhetu 2022_golovne.

Руснак Ю.І.,
к.ю.н., заслужений юрист України
Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-1418-5793
Сотник В.В.,
к.е.н., Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0003-0507-2348

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС ТА ПРОБЛЕМИ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Війна триває вже другий рік у зв'язку з чим виникає багато економічних, військових, соціальних та екологічних проблем. Перш за все це пов'язано з продовженням воєнних дій по всій території країни, недостатності фінансування та міжнародної підтримки для закінчення війни, знищенням багатьох підприємств промисловості, агропромислового комплексу та об'єктів

інфраструктури, замінуванням значної території країни та забрудненням сільськогосподарських земель. Ці проблеми призводять до того, що багато сільськогосподарських підприємств знищені або їх діяльність стала неможливою внаслідок окупації, а значна кількість земель стає непридатною для проведення аграрних робіт. Тому для вирішення наведених проблем потрібно запроваджувати ефективні фінансові механізми для подолання збройного конфлікту, розмінування територій та відтворення земель сільськогосподарського призначення для повоєнного відновлення України.

Мета дослідження полягає в оцінці проблеми розмінування територій України та аналізу впливу військових дій на агропромисловий комплекс.

Виклад основного матеріалу. Масштаб замінування території України вражає, оскільки небезпечною залишається близько 30% території, і варто враховувати те, що масштаб може збільшуватися оскільки війна ще не закінчена. Для порівняння цей масштаб становить як дві держави Австрії. Площа та об'єми замінування території України зросли в 10 разів у порівнянні з довоєнним періодом. У Херсонській та Миколаївській областях активно триває очищення звільнених територій від вибухонебезпечних предметів.

Розмінуванню підлягають понад 8 тис. кв. км. Із них близько 7 тис. кв. км - територія Херсонської області та до 1,5 тис. кв. км - Миколаївської. Крім цього невідомо як обернеться ситуація з Донецькою та Луганською областями, а також АР Крим. Протягом 2022 року росіяни випускали по позиціях України близько 40-60 тисяч снарядів, при чому значна частина з них не вибухнула.

За оцінками військових експертів це близько 20%. Більше того на територіях, які знаходяться під окупацією росіяни залишають за собою багато мін в полях та лісах. Небезпечними вважаються не лише території під окупацією, а й райони де проходять бої. За проведеними оцінками Асоціації саперів ця площа складає близько 139 тис кв км. Тому перевірці підлягає кожна п'ята частина території України.

За дослідженнями Українського клубу аграрного бізнесу в тих областях, які звільнені замінованими залишається близько 2 млн. га полів. Це призводить до економічних витрат. Так, за кожен рік простою Україна втрачає близько 800 млн дол. Також варто акцентувати увагу на обсягах збитків сільськогосподарське виробництво та агропромисловий комплекс, які спричинені війною. На рис. 1. наведемо структуру таких збитків за 2022 рік.

Як бачимо, 50% збитків агропромисловий комплекс отримав внаслідок замінування та виведення з обробки сільськогосподарських угідь, а також через незібраний урожай; 22% внаслідок пошкодження сільськогосподарської техніки; 14% внаслідок знищення зерносховищ

На наступному рисунку відобразимо структура непрямих витрат на агропромисловий комплекс внаслідок війни за відповідними категоріями (рис. 2).

З наведеного рисунку бачимо, що на 54% збільшилися непрямі витрати внаслідок зниження внутрішніх цін на експортно-орієнтовані культури - 34% на зниження виробництва с.у. - 9% на зниження виробництва озимих культур.

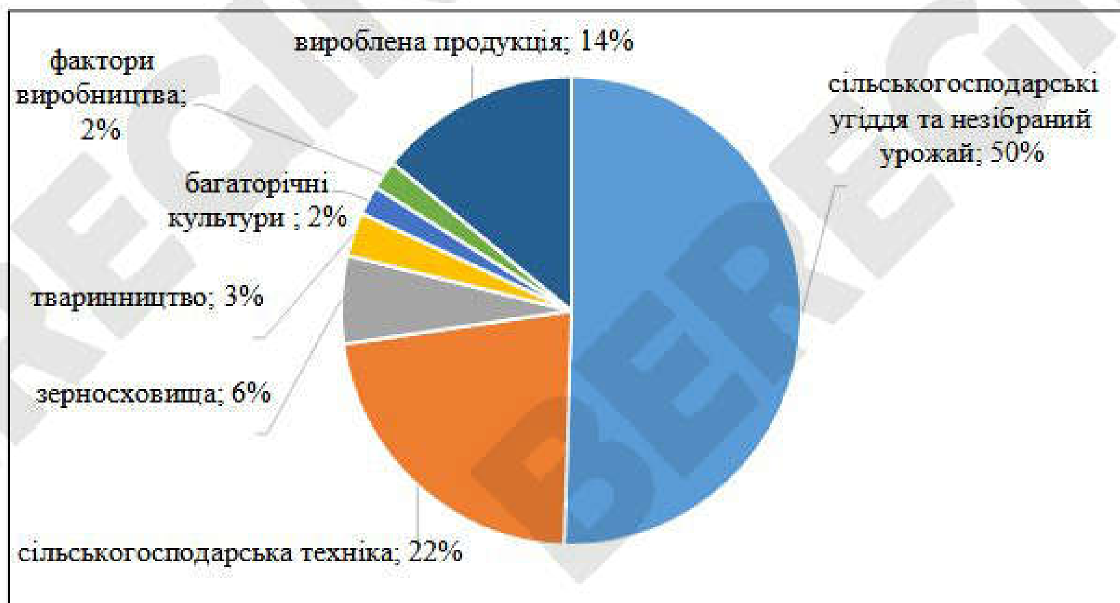

Рис. 1 - Структура збитків агропромисловому комплексу за 2022 рік[2]

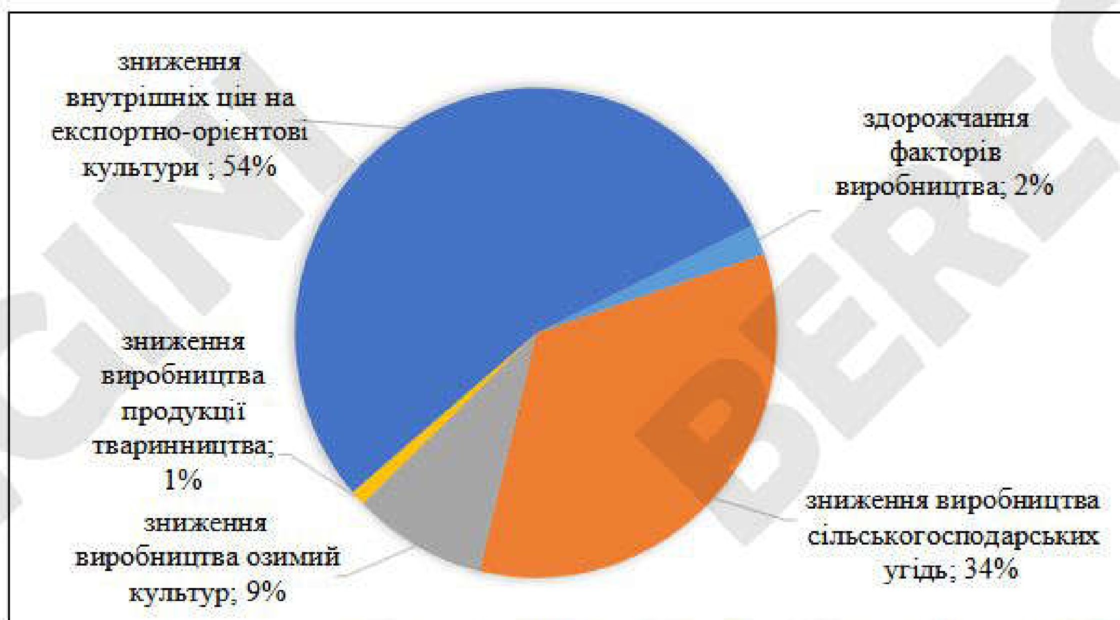

Рис. 2 - Структура непрямих витрат АПК за 2022 рік.

Покажемо загальний рівень втрат агропромислового комплексу внаслідок військових дій та замінування територій. Як бачимо, найбільше втрати агропромислові виробники зазнали внаслідок порушення логістики близько 18,5 млрд. дол. США. Також значну частину втратили в рослинництві через зниження виробництва у 2022 році − 11,2 млрд. дол. США, внаслідок зниження виробництва озимих культур у 2023 році − 3 млрд. дол. США.

---

[2] побудовано на основі досліджень Center of Food and Lend Use Research at Kyiv School of Economics.

Для того, щоб знизити рівень цих втрат потрібно розмінувати території, однак на в цьому напрямку є ряд невирішених проблем. Основні з цих проблем наведемо в табл. 1.

таблиця 1 - Проблеми процесу розмінування територій в Україні

№	Проблема	Характеристика
1.	Недостатня кількість саперів	В Україні гуманітарне розмінування мають право виконувати лише вісім організацій. За 2022 рік на цьому ринку з'явилося багато профільних організацій, однак вони повинні пройти сертифікацію. Це створює додаткові труднощі, оскільки сертифікація триває від 6 до 12 місяців. За цей період оператори повинні зібрати необхідні документи, пройти навчання саперів, купити техніку та відпрацювати на практиці основні правила роботи.
2.	Висока вартість розмінування	Вартість розмінування 1 квадратного метра землі приблизно буде коштувати близько 3-4 дол., це досить високі ціни для фермерів, тому без підтримки держави вони це здійснити не можуть.
3.	Відсутність державного фінансування	За даними Управління екологічної безпеки і протимінної діяльності Міноборони на державному рівні поки що не затверджені програми на гуманітарне розмінування, його можуть проводити лише за кошти іноземних донорів.
4.	Незрозумілий принцип пріоритетності розмінування земель	Для того, щоб провести роботи розмінування території обираються не за датою подачі заявки, а за принципом пріоритетності. У Demimimg Solutions (компанія є членом однієї з найбільшої громадської спілки «Асоціація виробників озброєння і військової техніки України») зазначили, що основні пріоритети повинні окреслюватися за вказівками Національного органу з питань протимінної діяльності, а також пропозиціями місцевої влади.
5.	Поява «чорного ринку саперів»	Необхідність в швидкому розмінуванні територій призвела до розквіту так званого «чорного ринку саперів». Однак виконавці не відповідають за якість. Не дивлячись на це аграрні підприємства готові ризикувати для того, щоб зберегти бізнес та робочі місця. Однак відповідно до проєкту «Military.feodal» під егідою Міністерства аграрної політики та продовольства України у співпраці з ДСНС і ЗСУ у тому випадку коли фермер скористався послугами так званих «чорних саперів» і повинен бути пройти комплаєнс (перевірку контрагента – ЕП) або при передачі землі в оренду він не зможе надати підтвердження, що земля є безпечною.
6.	Ринок «розмінування» лише починає формуватися	Зараз з'являються вже сертифіковані компанії, які проводять гуманітарне розмінування на платній основі. Однією з таких стала дочірня компанія «Укроборонпрому». Ця компанія зазначає, що вартість проведення сертифікованого обстеження та подальшого розмінування гектара землі значно відрізнятися, оскільки залежить від рельєфу, мін та безпеки території. Тому варто розділити ці витрати разом з державою.

Тому перспективним завданням є затвердження нових екологічних державних цільових програм для того, щоб розмінувати сільськогосподарські території та використовувати їх для цілей аграрного виробництва. Цей механізм передбачає різні інструменти реалізації, джерела та методи фінансування.

Висновки. Отже, проблема розмінування до цих пір залишається не вирішеною, оскільки війна продовжується та недостатньо саперів для обстеження небезпечних районів. Однак збільшується міжнародна підтримка України, тому цей процес може прискорюватися. Уряд США на цю проблему вже виділив 91,5 млн. дол., Канада – 11 млн. дол. та Євросоюз – 25 млн. євро. Фінансові ресурси йдуть на процес закупівлі обладнання, проведення навчання саперів та надання грантів для сертифікованих операторів. Основні проблеми аграрних підприємств поступово вирішуються. У Demining Solutions Національний орган з протимінної діяльності на 2023 рік окреслив пріоритетним процес розмінування земель.

Фермерам варто надати заявку на електронному сайті проєкту Military Feodal, в якому інформація спрямовується до профільних органів. Оператори застосовують таку інформацію для проведення планування роботи. В Асоціації саперів стверджують, що проведення повного розмінування може тривати понад десять років. Проте досвід інших країн та інноваційні технології можуть прискорити наведений процес.

Перед владою постають такі основні завдання: залучати донорську допомогу для того, щоб купити нову техніку, посилити контроль за діяльністю нелегальних саперів, закріпити правила для операторів та сформувати ринок гуманітарного розмінування більш доступним для фермерів. Для цього варто прийняти низку державних цільових програм, які прискорять розмінування територій та введення їх в сільськогосподарський оборот.

Використанні джерела:

1) Власюк О. С. Національна безпека України : еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
2) Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 25.03.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text.
3) Вплив війни на українське сільське господарство. Матеріали KSE. URL: https://kse.ua/ua/war-impacts-on-ukrainian-agriculture.

Сазонов С.М.,
викладач кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗМІНИ У ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Захист України, її територіальної цілісності та суверенітету є конституційним обов'язком громадян. Порядок проведення мобілізації регулюється Законом України "Про військовий обов'язок і військову

службу", Законом України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", Законом України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" та іншими нормативно-правовими актами України.

Одне з головних завдань системи соціального забезпечення під час воєнного стану – забезпечити наших військовослужбовців та членів їх сімей своєчасною, доступною, якісною підтримкою, побудувати систему надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик.

На сьогодні, в умовах інтенсивних військових дій, масовою евакуацією та переміщенням населення державними органами влади прийнято ряд законодавчих актів щодо соціального захисту населення, у тому числі, захисників держави та членів їх сімей. З метою доведення до особового складу відповідних видів і норм соціального забезпечення забезпечувальними органами Збройних Сил України та інших складових сил оборони, підпорядкованим розпорядникам бюджетних коштів першого та другого рівня, доводиться необхідна інформація, роз'яснення та проводяться заняття щодо порядку встановлення та видачі відповідних видів забезпечення.

Мета дослідження. Метою дослідження є доведення до особового складу Збройних Сил та інших силових міністерств та відомств України та членів їх сімей інформації щодо змін у системі їх соціального захисту у зв'язку з введенням воєнного стану у державі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20.12.1991 р. № 2011-XII основна мета соціального захисту військовослужбовців – всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників.

Різниця між соціальним захистом військовослужбовців та соціальним захистом інших працездатних громадян полягає в тому, що військовослужбовці, виконуючи конституційний обов'язок щодо захисту держави, обмежені у ряді конституційних прав та свобод. Тому зазначені обставини потребують здійснення особливих заходів відносно зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов до існування.

Соціальне забезпечення військовослужбовців є видом державного соціального забезпечення, спрямованого на матеріальне задоволення законодавчо визначених потреб цих осіб, обумовлених особливостями їх професійного та соціально-правового статусу.

Статус (або як ще називають правове становище) військовослужбовців - це сукупність гарантованих Конституцією України та законами України прав та свобод, а також обов'язків і відповідальності, встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами України. Громадяни набувають правового статусу військовослужбовців з початком військової служби і втрачають його з

закінченням проходження військової служби.

Військова служба за призовом під час мобілізації на особливий період є одним із видів військової служби (ч. 4 ст. 2 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу” від 25.03.1992 р. № 2232-XI1). Особи, призвані під час мобілізації на особливий період на військову службу, набувають статусу військовослужбовця.

Час проходження військовослужбовцями військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України “Про оборону України” від 06.12.1991 р. № 1932-XII, зараховується до їх вислуги років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах у порядку, який визначає Кабінет Міністрів України.

Військовослужбовцям, призваним під час мобілізації, виплачують грошове забезпечення в порядку та розмірах, установлених для осіб офіцерського складу, осіб рядового сержантського та старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 09.04.2014 р. № 111 “Питання грошового забезпечення військовослужбовців, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період”, від 30.08.2017 р. № 704 “Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб”, наказу Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260 “Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам”, окремими рішеннями Міністра оборони України та наказами і рішеннями керівників інших складових сил оборони, які враховують їх специфіку діяльності.

Постановою Кабінету Міністрів України “Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім’ям під час дії воєнного стану” від 28.02.2022 р. № 168 з 24 лютого 2022 року (до припинення або скасування воєнного стану) встановлено виплату:

1) за періоди безпосередньої участі в бойових діях або забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії під час перебування безпосередньо в районах ведення воєнних (бойових) дій (проведення заходів), визначених рішеннями Головнокомандувача Збройних Сил України, додаткову винагороду в розмірі 100000 грн. у розрахунку на місяць (пропорційно часу участі у таких діях та заходах). Порядок документального підтвердження (в умовах воєнного стану) безпосередньої участі військовослужбовців у бойових діях та забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, а також підтвердження перебування військовослужбовців в районах проведення зазначених заходів затверджений Головнокомандувачем Збройних Сил України;
2) іншим військовослужбовцям в розмірі 30000 грн. в розрахунку на місяць;
3) одноразову грошову допомогу у розмірі 15000000 грн. – сім’ям загиблих

військовослужбовців (яка розподіляється рівними частками на всіх одержувачів, передбачених у статті 16 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей".

Ця додаткова винагорода справила значний позитивний вплив на:

- консолідацію українського суспільства на боротьбу з агресором;
- успішне проведення мобілізації сил і засобів на боротьбу з широкомасштабним вторгненням на територію України військ російської федерації;
- оперативне розгортання Збройних Сил України та інших складових сил оборони;
- на морально-психологічний стан особового складу військових формувань: висока оцінка суспільством і Урядом України їх ролі і вкладу у справу захисту Батьківщини, суттєва матеріальна підтримка членів сімей, додаткове джерело поліпшення екіпіровки та інших видів ресурсного забезпечення вояків тощо;
- ініціативну поведінку особового складу сил оборони під час виконання поставлених командуванням бойових та службових завдань.

У 2023 році через економічні труднощі у державі, які виникли через постійні масовані удари ворожих військ по територіальній, економічній інфраструктурі та населеним пунктам і, як наслідок, одержані втрати та зниження надходжень фінансових ресурсів до бюджету України, а також зміни обставин на фронті та тилових районах, набутого досвіду у застосуванні додаткової винагороди, наказом Міністерства оборони України від 25.01.2023 р. № 44 "Зміни до Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам", викладені зміни і доповнення до норм і порядку встановлення, нарахування та виплати місячного грошового забезпечення і додаткової винагороди військовослужбовцям з 01 лютого 2023 року:

1) збільшені норми щомісячної премії особам офіцерського складу та військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом на посадах рядового та сержантського складу і розмір місячного грошового забезпечення контрактника першого року служби доведений до суми не нижче 20100 гривень;

2) на період дії воєнного стану військовослужбовцям додаткова винагорода згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 "Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану" виплачується в таких розмірах:

3) 100000 гривень - тим, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), зокрема на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, у період здійснення зазначених заходів (у тому числі військовослужбовцям строкової служби), та виконують бойові (спеціальні)

завдання (в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах);

4) 50000 гривень - тим, які виконують бойові (спеціальні) завдання у складі органу військового управління, штабу угруповання військ (сил) або штабу тактичної групи до пункту управління оперативно-стратегічного угруповання військ включно (у тому числі поза районами ведення бойових (воєнних) дій), який здійснює оперативне (бойове) управління військовими частинами та підрозділами, що ведуть воєнні (бойові) дії на лінії бойового зіткнення на відстані виконання бойових (спеціальних) завдань військовою частиною (підрозділом, зокрема зведеним) першого ешелону оборони або наступу (контрнаступу, контратаки) до батальйону включно (в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах);

5) 30000 гривень - військовослужбовцям, які виконують бойові (спеціальні) завдання згідно з бойовими наказами (розпорядженнями) (в розрахунку на місяць пропорційно часу виконання бойових (спеціальних) завдань).

Висновки. За час агресії проти нашої держави сфера соціального забезпечення військовослужбовців зазнала суттєвих змін, але такі зміни скоріше стосуються кількісних показників, а не якісних. Норми і порядок соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей відстають від сучасного рівня життя та тих затрат які несуть військовослужбовці, захищаючі свою державу.

При цьому держава, законодавчо наділивши військовослужбовців особливим соціальним статусом з системою соціального забезпечення не завжди спроможна повністю реалізувати свою соціальну політику через брак достатнього обсягу фінансових та матеріальних ресурсів, чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому неухильного та якісного виконання військовослужбовцями своїх службових обов'язків.

Крім того, одна з основних умов вступу України до НАТО – це досягнення стандартів соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, встановлених в альянсі, досягнення яких через війну відкладається на не визначений термін.

Тому, попереду нашу державу і суспільство чекає всеосяжна наполеглива творча праця по відновленню та стрімкому розвитку базису суспільства – національної економіки – єдиного надійного джерела та гаранта забезпечення обороноздатності держави, високих соціальних стандартів життя народу і, у тому числі, його захисників - військовослужбовців та членів їх сімей.

Використанні джерела:

1) Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12
2) Питання грошового забезпечення військовослужбовців, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період :

Постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2014 р. № 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2014-%D0%BF#Text
3) Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text
4) Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : Наказ Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18#Text

Собкевич О.В.,
д.е.н., професор, Національний інститут стратегічних досліджень
ORCID: 0000-0003-0678-0899

ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Унаслідок розгортання р.ф. повномасштабної війни проти України припинили роботу понад третину промислових підприємств. [1] За оцінками Київської школи економіки, станом на початок вересня 2022 р. з початку війни було пошкоджено та зруйновано 412 промислових підприємств, з урахуванням великих та середніх об'єктів у східних та південних областях України. [2] За підсумками 2022 р. загальна сума прямих збитків підприємств оцінюється у 13 млрд дол. США. [3]

Переважна кількість зруйнованих та пошкоджених підприємств сконцентрована в шести областях – Київській та Донецькій (по 17 % від загальної кількості), Запорізькій (14%), Харківській (13%), Луганській (10%) та Миколаївській (8%). До найбільших підприємств за розмірами активів, що зазнали прямих збитків від збройної агресії рф у 2022 р., увійшли ММК ім. Ілліча та «Азовсталь», які визнано банкрутами.

Як наслідок, у 2022 р. промислове виробництво в Україні скоротилося на 36,9%. У добувній промисловості падіння виробництва становило 30,1%, у переробній - 41,2%, у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря - 30,7 %. Значні економічні втрати, втрати інфраструктури після закінчення війни потребуватиме значних інвестицій. Останні спроможні надати теперішні партнери України, які її підтримують на шляху до євроінтеграції.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є оцінка основних проблем реформування національної промисловості на шляху евроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Відбудова зруйнованих виробничих потужностей підприємств потребує вельми значних обсягів інвестицій. За даними спільної оцінки, оприлюдненої 23 березня 2023 р. Урядом України, Групою СБ, Європейською Комісією та ООН, потреби України на відновлення та відбудову

зросли до 411 млрд дол. США [4]. Дана оцінка охоплює період одного року, з моменту вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 р. по 24 лютого 2023 р. Очікується, що витрати на реконструкцію та відновлення розтягнуться на 10 років і поєднуватимуть потреби як у державних, так і у приватних коштах.

Надання Україні Європейською Радою 24 червня 2022 р. статусу кандидата в члени ЄС дозволить пришвидшити модернізаційні зрушення у промисловості на засадах розвитку конкурентних переваг і використання потенціалу ЄС як прискорювача інклюзивного економічного зростання.

Пришвидшення євроінтеграційних реформ відбувається в усіх сферах, у т. ч. в промисловості. Аналіз виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – УА), за 2014–2022 рр. засвідчує прогрес у цій сфері за такими напрямами.

Технічні бар'єри в торгівлі – *переведено в практичну площину підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції* (Угода АСАА) завдяки ухваленню горизонтального та вертикального законодавства України, гармонізованого із законодавством ЄС, а також його практичному застосуванню у сферах технічного регулювання, оцінки відповідності, стандартизації, метрології та ринкового нагляду.

Україна провела гармонізацію горизонтального законодавства з правом ЄС та ухвалила всі рамкові закони, які регулюють питання системи стандартизації, метрології, акредитації, а також оцінки відповідності та ринкового нагляду. Досягнуто значного прогресу в адаптації й запровадженні секторального (вертикального) законодавства – прийнято 25 із 27 технічних регламентів, визначених Додатком III, триває перегляд затверджених технічних регламентів з метою приведення їх у відповідність до нових директив та регламентів ЄС. Створено національну інфраструктуру якості, що відповідає вимогам ЄС та СОТ, забезпечено функціонування національного органу стандартизації, національного органу акредитації, акредитовано та призначено органи оцінювання відповідності й органи державного ринкового нагляду. Скасовано обов'язкову сертифікацію продукції, відбувається гармонізація національних стандартів з міжнародними та європейськими.

Започатковано діалог з нормативно-правових питань як на горизонтальному, так і на галузевому рівнях. Українська сторона виконала всі зобов'язання щодо підготовки до укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА) у трьох пріоритетних секторах: низьковольтне електричне обладнання, електромагнітна сумісність обладнання, машини. [5]

Дальші дії щодо укладення Угоди АСАА мають полягати в залученні бізнесу, промислових асоціацій до спільного напрацювання рішень щодо усунення недоліків, виявлених під час оцінювального етапу роботи технічної місії ЄС в Україні (який завершився 30.09.2021), котрі гальмують процес імплементації Дорожньої карти підготовки до укладення Угоди АСАА і які стосуються системи

ринкового нагляду в Україні, а також використання маркувань товарів українськими виробниками.

Санітарні та фітосанітарні заходи – *затверджено вимоги до надання інформації про харчові продукти* – Наказом Мінекономіки України № 679 від 01.04.2021 «Про затвердження Порядку і спеціальних вимог до маркування харчових продуктів, а також Переліку харчових продуктів, для яких обов'язковим є зазначення країни походження або місця походження». *Посилено вимоги до виробництва та обігу дитячого харчування до рівня, який застосовують у ЄС* – прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства України у сфері дитячого харчування у відповідність до вимог законодавства ЄС» (№ 1822-IX від 21.10.2021).

Гармонізовано українське законодавство до законодавства Європейського Союзу у сфері безпечності харчових продуктів – Законом України «Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами» (№ 2718-IX від 3.11.2022). Уперше в Україні запроваджено європейське регулювання виробництва матеріалів та предметів, що відповідає вимогам належної виробничої практики (GMP), завдяки чому за звичайних умов використання таких матеріалів та предметів їхні складники не потраплятимуть до харчових продуктів у кількості, що може: бути небезпечною для здоров'я людини; призвести до неприйнятних змін у складі харчового продукту; призвести до погіршення органолептичних властивостей харчового продукту.

Також розроблено та зареєстровано у ВРУ законопроєкт «Про внесення змін до деяких законів України щодо харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів» (реєстр. № 6248 від 01.11.2021) [6].

Навколишнє природне середовище та цивільний захист - *започатковано регулярний діалог, спрямований на координацію політики у сферах, охоплених Європейським зеленим курсом, на основі УА.* Тривають консультації з Європейською Комісією стосовно запровадження в Україні системи торгівлі викидами парникових газів та її співвідношення з Європейською системою торгівлі викидами, ураховуючи національні особливості, а також потенційний вплив механізму коригування вуглецю на кордоні (далі – CBAM). Питанню CBAM приділено особливу увагу під час 23-го Саміту Україна-ЄС, який відбувся 12.10.2021р. Зокрема, Сторона ЄС висловила підтримку України в питанні «зеленого переходу», у т. ч. щодо напрацювання політики вуглецевого ціноутворення в контексті CBAM.

Потенційні ризики від упровадження CBAM для українського експорту та залежних галузей економіки оцінено приблизно у $2,9 млрд. дол. щорічно; чутливими товарами промисловості є чорні метали, добрива, цемент [7].

Тому наступне ведення діалогу вимагає від української сторони відстоювання національних інтересів у частині недопущення появи нових бар'єрів у торгівлі – шляхом, зокрема, відтермінування застосування механізму CBAM для України, ураховуючи потребу її повоєнної відбудови, а також

досягнення домовленостей щодо фінансової підтримки кліматичної трансформації економіки фондами ЄС.

За цим самим напрямом УА здійснює заходи щодо *впровадження механізмів у сфері промислового забруднення*. Так, ухвалено Розпорядження КМУ № 402-р від 22.05.2019 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення». Прийнято Закон України «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» (№ 2614-IX від 20.09.2022, набуття чинності відбудеться 08.10.2023), розроблено та зареєстровано у ВРУ проєкт закону України «Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля» (6004-д від 04.01.2023).

Поглиблена та всеохопна зона вільної торгівлі – ЄС так само є найбільшим торговельним партнером України – його частка в загальному обсязі зовнішньої торгівлі України у 2022 р. становила 55,5 %. Експорт товарів до країн Євросоюзу за підсумками 2022 р. зріс на 4,2 % та склав близько 28 млрд. дол. США.

Досягнуто прогресу, зокрема, в адаптації якості харчових продуктів до європейських стандартів та вимог, розширення кола експортерів і товарної номенклатури продукції, диверсифікації ринків збуту. Додатковими рішеннями, ухваленими в умовах війни, стали *скасування всіх мит, укладення угоди про скасування дозволів на перевезення, приєднання до системи спільного транзиту*.

У спільній заяві за підсумками 24-го Саміту Україна – ЄС (лютий 2023 р., Київ) зазначено потребу оновити «План пріоритетних дій щодо посилення імплементації ПВЗВТ на 2023–2024 рр.». План стане дорожньою картою, що окреслить наступні кроки для спрощення доступу України до внутрішнього ринку Євросоюзу. ЄС підтвердив свою готовність надавати відповідну підтримку для проведення супутніх реформ, а також відзначив сприятливий торговельний ефект від тимчасового призупинення дії всіх тарифів та засобів торговельного захисту на імпорт з України до ЄС, починаючи від червня 2022 р.

Утім, аналіз структури торгівлі з країнами ЄС свідчить про те, що підприємства України досить повільно інтегрувалися в європейські мережі доданої вартості. Інтеграція відбувалася переважно на початкових (експорт сировини) та фінальних стадіях (імпорт готової продукції) таких мереж з незначною концентрацією доданої вартості саме в українських компаніях [8].

Так, у 2022 р. в товарному експорті з України до ЄС переважали зернові культури (18,8 %), чорні й кольорові метали та вироби з них (14,3 %), жири та олія тваринного або рослинного походження (12,3 %), насіння й плоди олійних рослин (11,7 %), руди та концентрати залізні (9,1 %), деревина та вироби з неї (7,0 %), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (4,1 %). В імпорті з ЄС до України найбільшими були частки нафти або нафтопродуктів, окрім сирих (20,2 %), продовольчих товарів та сировини для їх виробництва (12,2 %), наземних транспортних засобів (11,5 %), механічних машин, апаратів (7,4 %), фармацевтичної продукції (5,1 %), пластмас, полімерних матеріалів та виробів з них (4,6 %). [9]

Рада ЄС 25 травня 2023 р. ухвалила регламент, який продовжує призупинення дії всіх митних зборів, квот та заходів торговельного захисту щодо українського експорту до ЄС ще на один рік, до червня 2024 р. Нині на порядку денному – питання не лише збільшення обсягів, а й поліпшення товарної структури українського експорту до ЄС. У цьому контексті 06.07.2022 відбулося П'яте засідання Діалогу Україна – ЄС високого рівня з горизонтальних питань та певних секторів промисловості, на якому обговорено перспективи у створенні ланцюгів доданої вартості, у т. ч. можливості спільних кроків за сприяння Єврокомісії. [10]

На реалізацію завдання ***забезпечення належного рівня захисту прав інтелектуальної власності*** ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» (№ 816-IX від 21.07.2020). Закон спрямований на забезпечення виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо охорони прав на винаходи і корисні моделі із правом Європейського Союзу.

2021 р. Управління інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) підписало Меморандум про взаєморозуміння з Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), що виконує функції Національного органу інтелектуальної власності, для забезпечення можливості розвитку тісніших двосторонніх зв'язків, обміну досвідом і практиками у сфері управління інтелектуальною власністю та підтримки користувачів інтелектуальної власності.

Також Уряд подав до Верховної Ради України законопроєкт «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» (реєстр. № 6464 від 24.12.2021), спрямований на імплементацію до національного законодавства положень Угоди про асоціацію з ЄС щодо загальних зобов'язань, цивільних заходів, процедур і засобів захисту прав інтелектуальної власності, передбачених частиною третьою Глави 9 Розділу IV Угоди та Директивою 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29.04.2004 про захист прав інтелектуальної власності.

Хоча відбулися певні позитивні зрушення в цій сфері євроінтеграційних реформ, досі є серйозні проблеми у сфері забезпечення реалізації прав промислової власності, особливо пов'язані з тим, що Україна є одним з чотирьох основних пунктів транзиту партій підробленої продукції до ЄС [11].

З метою ***забезпечення міжнародної співпраці у сфері інноваційної та науково-технічної діяльності, сприяння участі науковців, малих та середніх підприємств у Рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та інтеграції України до європейського дослідницького та інноваційного простору*** ратифіковано Угоду (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво (Закон України від 15.07.2021 № 1673-IX) та на 23-му саміті

Україна – ЄС (12.10.2021) підписано Угоду між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа».

Активізація євроінтеграційних зрушень відкриває такі перспективи для української промисловості:

- *доступ до фінансових інструментів ЄС.* З 2007 р. ЄС запровадив єдиний передвступний інструмент фінансової допомоги – IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance), спрямований на підтримку реформ шляхом надання фінансової й технічної допомоги. Загальна сума видатків чинної версії цього інструменту – IPA III – становить близько 14,2 млрд євро. Пріоритетнімі напрямами фінансування за цією програмою є, зокрема, економічне зростання з наголосом на *малому та середньому підприємництві*. Крім того, Україна може отрімати доступ до *індивідуальних програм та проєктів фінансової підтримки ЄС.* У грудні 2022 р. Рада ЄС затвердила план надання Україні у 2023 р. регулярної макрофінансової допомоги обсягом до 1,5 млрд євро щомісяця, на загальну суму 18 млрд євро. На початку лютого п. р. Україна підписала угоду з Європейським Союзом про участь у програмі «Єдиний ринок» з бюджетом 4,2 млрд євро, яка розрахована на 7 років. У межах цієї програми ЄС надасть 1500 грантів для українського малого та середнього бізнесу для налагодження бізнесових зв'язків з партнерами з ЄС. Також 430 грантів отрімають молоді українські підприємці, які хочуть вивчати досвід ведення такого бізнесу в ЄС;

- *залучення іноземних інвестицій в економіку України на її відбудову* (у т. ч. у формі грантів, технічної допомоги). Для залучення в українську економіку іноземних інвесторів, зокрема, створено електронну платформу Advantage Ukraine, на якій представлено інвестпроєкти у т. ч. у промисловості – у сферах металургії та металообробки, фармацевтики, машинобудування, деревообробки та виготовлення меблів.

Втім, варто зазначити, що на масштабні інвестиції Україна може розраховувати лише після закінчення бойових дій. Акумулюючи кошти для відновлення України через спеціальний Трастовий фонд солідарності, ЄС ставитиметься до таких інвестицій як до внесків у фінансування потенційного майбутнього члена ЄС. Обсяги інвестування залежатимуть від прогресу України в реформуванні законодавства та виконанні політичних умов, неодмінних для входження до складу ЄС. При цьому розбудова промисловості має відбуватися з урахуванням принципів «зеленої економіки», що передбачає відновлення зруйнованих підприємств з вищим рівнем продуктивності праці, енергоефективності та кліматичної нейтральності, більшим обсягом виробленої продукції;

- *пришвидшення реформ в усіх сферах, зокрема стимулювання структурних зрушень у промисловості.* Наразі ініціативи органів державної влади націлені на

убезпечення роботи промислового сектору, зменшення руйнівних наслідків втрати частини промислового потенціалу, полегшення умов ведення бізнесу, лібералізацію зовнішньої торгівлі.

Висновки. Доступ української продукції на європейські ринки досі є ускладненим через наявність нетарифних бар'єрів, через технологічно застарілу виробничу базу Україна практично позбавлена можливості повномасштабного входження на ринок ЄС. *Отже, виробничі фонди потребують кардинального оновлення на новій техніко-технологічній основі.* Структурні показники торговельного співробітництва України з ЄС засвідчують середньо- та низькотехнологічну спеціалізацію експортних постачань. *Це актуалізує необхідність розширення виробництва конкурентоспроможної продукції вищих переділів.* Інтерес України – у посиленні коопераційних зв'язків з ЄС, адже українська сторона має всі можливості для взаємовигідного партнерства в промисловості завдяки наявному значному науково-технічному потенціалу для забезпечення розвитку високотехнологічних виробництв з високою часткою доданої вартості.

Використанні джерела:

1) Третина промислового потенціалу в Україні не задіяна через високі ризики, URL: https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/tretyna-promyslovoho-potentsialu-v-ukraini-ne-zadiiana-cherez-vysoki-ryzyky
2) Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до $114.5 млрд, URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd.
3) «Росія заплатить» - проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією. URL: https://kse.ua/ua/russia-will-pay.
4) Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. URL: https://ukraine.un.org/uk/224374.
5) Україна та Угода про Асоціацію. Моніторинг виконання 2014 - перша половина 2021 року. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/zvit_ucep_ukr_final.pdf.
6) Звіт Про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.pdf.
7) Як CBAM впливатиме на український експорт. URL: https://ua-energy.org/uk/posts/yak-svam-vplyvatyme-na-ukrainskyi-ekspor
8) Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. № 1–2 (187–188) 2022. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
9) Зовнішньоторговельні відносини України з країнами ЄС. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання «Керівництва з

платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009) / НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/EU_y.pdf.
10) Відбулось засідання промдіалогу Україна – ЄС високого рівня. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=980606d4-2fb2-4c548844382f2&title=VidbulosZasidanniaPromdialoguUkrainasVisokogoRivnia.
11) Аналітичний звіт до Повідомлення Комісії для Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради, Висновок Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі. Брюссель, 01.02.2023. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/analitychnyy_zvit_pdf.

Титковський О.І.,
Директор департаменту внутрішнього аудиту
Міністерства Оборони України
ORCID: 0009-0004-0403-9962

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія р.ф. та введення правового режиму воєнного стану в Україні має значний вплив на підходи у здійсненні діяльності з внутрішнього аудиту в системі Міністерства оборони України. Відповідно, зазначені події спричинили нові виклики у роботі підрозділів внутрішнього аудиту, які обумовили нові пріоритетні завдання у налагоджені роботи для забезпечення ефективного функціонування системи управління державними ресурсами у сфері управління Міністерства оборони України. Так, у зазначеній діяльності на перший план вийшли заходи реагування на ризики, пов'язані із забезпеченням підтримання та розвитку бойових спроможностей військових підрозділів Збройних Сил України, раціонального та ефективного використання обмежених ресурсів, в першу чергу озброєння та військової техніки.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженню роботи підрозділів внутрішнього аудиту та реалізації ризик-орієнтовного підходу в управлінській діяльності та діяльності з внутрішнього контролю в системі Міністерства оборони України присвячені праці низки дослідників, але вказані дослідники не розглядали особливості роботи зазначених органів в умовах дії правового режиму воєнного стану. [1-3]

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні особливостей, труднощів, які постали перед підрозділами Служби внутрішнього аудиту Міністерства оборони України та шляхів необхідних подальших змін у роботі вказаних органів в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Під час введення правового режиму воєнного стану в Україні Службою внутрішнього аудиту Міністерства оборони України

визначені пріоритетні напрямки діяльності, які знайшли своє відображення у Зведеному плані діяльності з внутрішнього аудиту в системі Міністерства оборони України, затвердженого Міністром оборони України О.Резніковим.

Зазначений план вперше побудований в основному на дослідженні найбільш ризикових процесів у діяльності Міністерства оборони та Збройних Сил України одночасно у низці органів військового управління, військових частин, установ тощо, які є учасниками визначених процесів:

1. Процес організації та проведення ремонту озброєння та військової техніки (далі – ОВТ, у т. ч. міжнародної матеріально – технічної допомоги) в умовах воєнного стану можливостями: військових частин; спеціалізованих ремонтних підрозділів; підприємств та інших суб'єктів господарювання України; закордонних установ.

Актуальність дослідження зазначеного процесу підтверджує наявність наступних ризиків: ризик завищення обсягів та вартості робіт з ремонту ОВТ; ризик неякісного проведення ремонту ОВТ внаслідок використання неякісних комплектуючих, відсутності профільних спеціалістів та технічної (конструкторської) документації, тощо; ризик неефективного використання коштів внаслідок застосування застарілих та неефективних підходів та методів до формування собівартості виконаних робіт.

Очікуваним результатом дослідження зазначеного процесу є надання керівництву Міністерства оборони України практичних рекомендацій щодо: удосконалення процесу організації та проведення ремонту ОВТ (у тому числі МТД) в умовах воєнного стану з метою підвищення спроможності бойових підрозділів Збройних Сил України; запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання державних активів.

2. Процес функціонального управління суб'єктами господарювання у сфері управління Міністерства оборони України, у т. ч. які знаходяться у стадії реорганізації, ліквідації (припинення діяльності).

Актуальність дослідження зазначеного процесу підтверджує наявність наступних ризиків: ризик недосягнення мети створення державних підприємств у сфері управління Міністерства оборони України, а саме забезпечення потреб Збройних Сил України в товарах, роботах та послугах; ризик незаконного та/або неефективного використання майна, фондів та земель, які передані державним підприємствам у якості наділення основними фондами та закріпленими за ними на праві повного господарського відання; ризик необґрунтованої ініціації процедури реорганізації (ліквідації) суб'єктів господарювання; ризик штучного накопичення кредиторської та дебіторської заборгованості, податкових зобов'язань та боргів з зарплати; ризик втрати активів суб'єктів господарювання.

Очікуваним результатом дослідження зазначеного процесу є надання керівництву Міністерства оборони України практичних рекомендацій щодо: удосконалення системи управління суб'єктами господарювання у сфері управління Міністерства оборони України з метою орієнтації їх діяльності на досягнення основної мети їх створення, а саме забезпечення потреб Збройних Сил

України; запобігання фактам незаконного та/або неефективного використання майна, фондів та земель державних підприємств; удосконалення процесу реорганізації, ліквідації (припинення діяльності) суб'єктів господарювання з метою збереження та подальшого ефективного використання державних активів; запобігання фактам штучного накопичення кредиторської та дебіторської заборгованості, податкових зобов'язань та боргів з заробітної плати.

3. Процес отримання, обліку та використання міжнародної матеріально – технічної допомоги (МТД) та гуманітарної допомоги (ГД)

Актуальність дослідження зазначеного процесу підтверджує наявність наступних ризиків: ризик неналежного обліку майна МТД/ГД (недотримання принципів достовірності, своєчасності та точності); ризик втрати майна МТД/ГД, що може бути причиною репутаційних втрат для Міністерства оборони України.

Крім цього, необхідність дослідження та удосконалення зазначеного процесу обумовлена особливою увагою до нього з боку іноземних партнерів (країн – донорів). Основною метою такого дослідження є надання керівництву Міністерства оборони України достатньої впевненості щодо дотримання принципів доброчесності, законності та ефективності під час отримання, руху, зарахування на облік, подальшого використання, списання та утилізації МТД/ГД.

З цією метою Службою внутрішнього аудиту Міністерства оборони України під час кожного внутрішнього аудиту органів військового управління та окремих військових частин:

- до програми кожного аудиту включаються питання дослідження законності та ефективності зазначеного процесу відповідно до результатів ідентифікації ризиків (за допомогою визначених індикаторів – Red Flags) та їх оцінки, яка здійснюється за критеріями ймовірності та впливу;
- використовується спеціалізоване програмне забезпечення, зокрема KOROVAI та LOGFAS;
- досліджується повнота оприбуткування МТД/ГД, а саме: кількість за номенклатурою; серійні номери; технічний стан; відповідність вимогам якості; наявність документації щодо технічних характеристик та визначеної вартості, а також правил користування тощо;
- окремо здійснюється ідентифікація та оцінка ризиків, які мають корупційну складову та формуються заходи щодо їх запобігання;
- для керівництва МОУ та ЗСУ формуються рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності системи внутрішнього контролю та управління ризиками, мінімізації їх негативних наслідків та усунення встановлених відхилень, порушень та недоліків;
- здійснюється моніторинг повноти та якості впровадження таких рекомендацій та виконання пропозицій;
- у разі встановлення відхилень, які мають ознаки кримінальних або корупційних правопорушень, матеріали аудитів за рішенням Міністра оборони України передаються до правоохоронних органів для відповідного реагування.

4. ***Процес реорганізації структурних підрозділів, а саме функціональний аудит структурних підрозділів апарату Міністерства оборони України та безпосереднього підпорядкування***, під час якого дослідженню підлягає:

– повнота відображення основних цілей, функцій та завдань в установчих документах структурного підрозділу;
– повнота та ефективність їх розподілу між посадовими особами структурного підрозділу;
– спроможність структурного підрозділу досягати визначені цілі та виконувати функції і завдання з урахуванням існуючої штатної структури, фахових компетенцій та підготовки персоналу та інших факторів;
– створення ефективної системи внутрішнього контролю та управління ризиками, яка забезпечує запобігання фактам дублювання функцій та завдань, неповного та неякісного виконання поставлених завдань тощо.

Підводячи підсумки, необхідно підкреслити, що під час проведення внутрішніх аудитів визначених Процесів головною метою аудиторських досліджень визначається надання допомоги керівникам усіх рівнів у запобіганні фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання обмежених державних ресурсів (активів), досягнення цілей та виконання визначених функцій та завдань, шляхом надання аудиторських рекомендацій та досягнення економічного ефекту через їх впровадження.

Використанні джерела:

1) Лойшин А. А., Шпиталь О. Ю., Ткач І. М. Обґрунтування доцільності розробки індикаторів внутрішнього контролю в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. Social development & Security. 2018. Вип. 6(8). С. 27–42. URL: https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/78/77.
2) Баршніна М. В., Кириченко С. В. Запровадження і розвиток внутрішнього аудиту у сфері оборони України в контексті Європейської та Євроатлантичної інтеграції. Наукові праці НДФІ. 2020. № 2 (91). С. 138–156.
3) Пащенко Є. М. Теоретико-методологічні засади контролю ризиків у Міністерстві Оборони України та у Збройних Силах України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Випуск 76: Ч.2. С. 69–74.

Ткач М.Я.,
д.е.н., доцент, начальник кафедри оборонного менеджменту
Центру оборонного менеджменту
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0002-8832-1268

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ДО УМОВ ВІЙНИ

Постановка проблеми. З початком повномасштабної агресії з боку рф, українська економіка зазнала значних втрат. В свою чергу видатки на безпеку

зросли кратно і на кінець року перевищили весь плановий державний бюджет на 2022 рік.На початок 2022 року видатки державного бюджету України складали 1 трлн 499,4 млрд грн. (52,4 млрд. дол. США за курсом початку 2022 року) граничний обсяг дефіциту складав 188,8 млрд. дол. США або 3,5 % ВВП (6,6 млрд. дол. США). [1]

Розміри видатків на сектори безпеки та оборони складали 201 млрд грн. (7 млрд. дол. США). З початком війни стало зрозуміло, що запланованого фінансового ресурсу для забезпечення потреб національної безпеки катастрофічно не вистачає. У зв'язку з цим протягом 2022 року до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік" регулярно вносилися зміни.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є розгляд економічної ситуації в Україні на початковому епапі війни та інтрументів її стабілізації і адаптації в подальшому.

Виклад основного матеріалу. Загалом, з урахуванням схвалених протягом 2022 року Верховною Радою України змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», видатки на сектор безпеки та оборони зросли з 201 млрд грн (7 млрд. дол. США) до 1586, 5 млрд грн (43,3 млрд. дол. США) або до рівня 31% ВВП станом на кінець 2022 року, що склало збільшення видатків на потреби національної безпеки більше ніж на 700 % у порівнянні до запланованих обсягів видатків на початок 2022 року (рис.1).

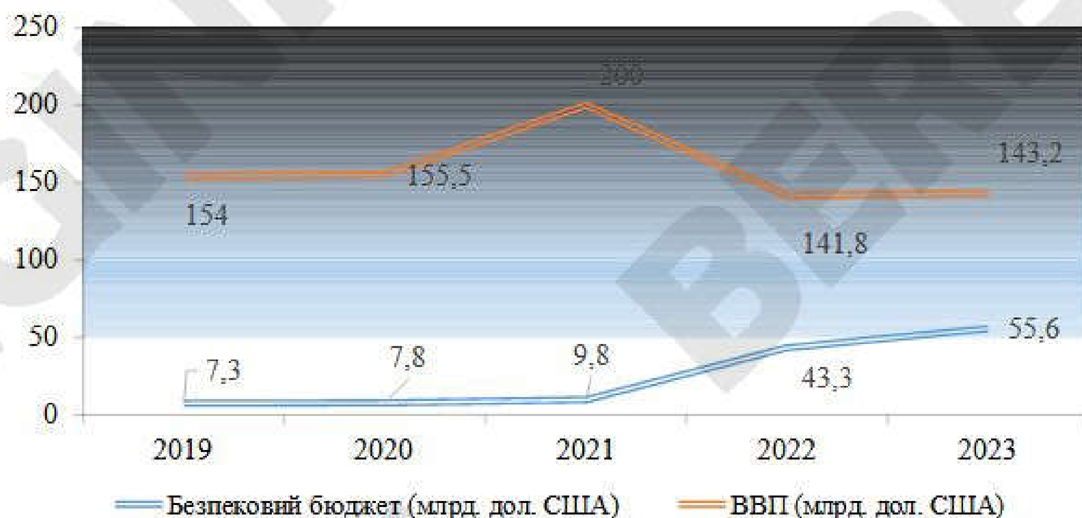

Рис.1 - Динаміка змін видатків на сектор безпеки та оборони та ВВП України з 2019 по 2023 роки. [2, 3]

Міжнародна військово-технічна допомога. Наступний важливий крок для виживання України зробили наші міжнародні партнери, так 26.04.2022 на першому засіданні контактної групи з питань оборони України під головуванням міністра оборони США Л. Остіна відбулася перша зустріч у форматі Рамштайн. Кількість країн що активно надавали військово-технічну допомогу стрімко збільшувалась з 10 країн – в лютому 2022 року до 40 країн – в серпні 2022 і до 55

країни – в квітні 2023 року.

Союзники по НАТО від початку повномасштабного вторгнення Росії надали Україні військової, гуманітарної та фінансової допомоги на загальну суму близько 120 млрд доларів США (з них 65 млрд доларів склала військово-технічна допомога). Військово-технічна допомога від партнерів надається у вигляді: систем протиповітряної оборони; артилерійських систем; бронетранспортерів; танків; літаків; інженерної техніки; стрілкового озброєння; боєприпасів; розвідувальної інформації; підготовки військовослужбовців; медичного обслуговування; ремонту озброєння і військової техніки та багато іншого. Станом на 03.02.23 року загальний обсяг військової допомоги тільки від США з початку повномасштабної війни склав 29,3 млрд доларів.

Дії профільних міністерств та інституцій щодо стабілізації соціально-економічної сфери. Повномасштабна військова агресія РФ проти України негативно вплинула на всі сфери суспільного життя нашої країни. Бойові дії, які проходили і проходять на нашій території призвели до масової загибелі населення, руйнувань житла, соціальної та промислової інфраструктури, масової міграції населення (переважно в країни-члени ЄС), відтоку капіталу, релокації промислових потужностей з небезпечних територій на умовно безпечні (що призвело до значних витрат для підприємств), цілеспрямованого руйнування ворогом енергетичної інфраструктури по всій території України, втрати експортних потужностей, забруднення великої кількості територій небезпечними вибуховими речовинами, що не дозволяє вести на них господарську діяльність та ін. Масштабність таких подій призвела до економічної кризи в Україні та падінню ВВП, за оцінками аналітиків з Мінекономіки, Держстату та НБУ близько 30 %.

Значні втрати ВВП негативно вплинули на надходження до державного бюджету та зростанню його дефіциту. Проблеми з експортом по основним групам товарів (продукція металургійної та сільськогосподарської галузей) та зменшення надходжень валюти від резидентів України, що працюють закордоном, збільшення імпорту товарів (особливо для потреб оборони) та ін., призвели до зростання від'ємного сальдо торгового балансу і негативно відбилося на курсі національної валюти. За підсумками 2022 року інфляція склала 26,6%, а девальвація гривні по відношення до основних валют склала 34,1%.

Слід сказати, що закордонні експертні економічні установи прогнозували гірший сценарій для України – падіння ВВП до 50% та більш загрозливої девальвації гривні. Те, що вдалося втримати економіку і фінансову стабільність в умовно прийнятних межах є сукупністю факторів та заслугою, як українських фахівців, так і наших союзників:

– отримання фінансової допомоги від союзників в розмірі 31 млрд. дол. США у 2022 році;
– на початку вторгнення запровадження Національним банком України (НБУ) фіксації валютного курсу;
– підвищення НБУ облікової ставки з 10 % до 25 %, з метою зниження грошової пропозиції в економіку для мінімізації інфляційних ризиків;

– вчасні інтервенції НБУ на міжбанківському валютному ринку (у 2022 році продаж валюти НБУ склав 26,38 млрд. дол. США);
– запровадження НБУ депозитних інструментів для хеджування валютного ризику з метою стабілізації готівкового валютного ринку;
– збалансована емісія гривні, у 2022 році, НБУ викупив в уряду облігацій внутрішнього державного займу (ОВДП) на суму 400 млрд. грн., що склало майже 52 % від загального об'єму ОВДП.

Ключовим фактором макроекономічної стабілізації України в період повномасштабної війни стала фінансова допомога союзників та партнерів, так за 2022 рік Україна отримала загальної фінансової допомоги у розмірі 1,1 трлн. грн (31 млрд. дол. США) . Найбільшими донорами були:

– США – 410 млрд. грн (11,2 млрд. дол. США);
– країни-члени ЄС та їхні інституції разом з Європейським інвестиційним банком – 390 млрд. грн (10,7 млрд. дол. США);
– МВФ – 88 млрд. грн (2,4 млрд. дол. США);
– Канада – 60 млрд. грн (1,6 млрд. дол. США);
– Великобританія – 35 млрд. грн (0,95 млрд. дол. США);
– Світовий банк – 34 млрд. грн (0,93 млрд. дол. США);
– Японія – 18 млрд. грн (0,5 млрд. дол. США).

Також фінансова допомога надходила і від інших держав та інституцій, що стало важливою підтримкою для України.

Адаптація електроенергетичної галузі. У лютому 2022 році Україна готувалася до тестової повної ізоляції від енергосистеми білорусії та рф, що в подальшому надало би змогу приєднання до Європейської мережі операторів системи передавання електроенергії (ENTSO-E). Перше відключення відбулося 23 лютого 2022 року і мало тривати три дні. Вже 24 лютого 2022 року почалася війна і стало зрозуміло, що відновлення з'єднання з білоруссю та рф вже не буде. Міністром енергетики було підписано наказ, за яким Україна офіційно відмовилася від приєднання до ворожих енергосистем, одночасно були розпочаті переговори з європейськими партнерами щодо пришвидшеного підключення енергосистеми України до ENTSO-E.

Урядами ЄС було схвалено рішення щодо приєднання України і вже 16 березня ми приєдналися до енергосистеми Євросоюзу. Вже 30 червня 2022 року Україна почала експортувати електроенергію до Румунії, пізніше до Словаччини, Угорщини, Молдови та Польщі. В загальному Україна заробила на експорті біля 137 млн. дол. США. Експорт електроенергії продовжувався до 11 жовтня коли відбувся масований ракетний обстріл з боку РФ по енергетичній інфраструктурі України. З жовтня 2022 року рф завдала 255 ударів по 112 об'єктах енергетичної інфраструктури України. Вже 23 листопада 2022 року енергосистема України зазнала системної аварії – стався "блекаут". На атомних електростанціях спрацював захист і вони зупинилися, система поділилася на острови, але вже о 4.00 ранку 24 листопада українським енергетикам вдалося об'єднати

енергосистему і вона знову запрацювала як єдина мережа.

Одна з найбільших втрат України в енергетичній системі сталася в результаті окупації військами РФ Запорізької АЕС, яка генерувала 14% всієї електроенергії в Україні. Під окупацію попало ряд теплових електростанцій, а також більшість сонячних та вітрових електростанцій які знаходяться на півдні України.

Значні втрати елементів електросистеми спонукали уряд до розвитку розподіленої маневренної генерації із застосуванням потужних генераторів, в першу чергу для забезпечення об'єктів критичної інфраструктури. Так, зусилля були спрямовані на заохочення місцевих органів влади, державних і приватних компаній щодо закупки газотурбінних або газопоршневих електростанцій різної потужності, починаючи від 1 МВт до 150 МВт. Було передбачено, що власники таких генераторів зможуть працювати як децентралізовані елементи системи і забезпечуватимуть споживачів, а надлишки відправлятимуть в центральну електросистему. Такі потужні електрогенератори розміщувалися на автомобільні або залізнодорожні платформи і при ракетних обстрілах змогли швидко забезпечувати об'єкти критичної інфраструктури.

Слід зауважити, що енергосистема України змогла в більшості випадків уціліти завдяки роботі ППО яка збивала більшість ракет та безпілотних літальних апаратів, які прямували до енергетичних об'єктів.

На сьогодні ситуація є стабільною, електроенергія подається без збоїв та аварійних відключень. Таке швидке відновлення стало можливим завдяки самовідданій роботі енергетиків та допомоги наших партнерів і союзників, які надавали фінансову та технічну підтримку. Партнери України забезпечували генераторами, лініями електропередач, трансформаторами та іншим електрообладнанням. Нажаль не всі трансформатори змогли адаптувати до існуючої системи, в таких випадках на допомогу прийшли країни центральної Європи та Азії, які мали ще радянське обладнання.

Звичайно електрогенерація ще не відновлена до довоєнного рівня, і те, що на даний час електроенергії вистачає є також результатом руйнувань промислової інфраструктури та виїзду понад 8 млн. українців закордон, що призвело до спаду споживання на 30% у порівнянні з довоєнними показниками.

Висноки. У 2023 році війна продовжує деструктивно впливати на економіку України та її фінансову стабільність, ризики зберігаються очікувано високими, а інвестиційна привабливість низькою. Очікується, що у цьому році Україна отримає фінансову допомогу від союзників у розмірі 31,5 млрд. дол. США, при потребі у 37 млрд. дол. США. Також у 2023 році Україна повинна розрахуватися по боргам з МВФ у розмірі 2,5 млрд. дол. США, отже існує додатково потреба в розмірі 6,5 млрд. дол. США, а також додаткових 2,5 млрд. дол. США для розрахунку з МВФ.

Використані джерела:

1) Опубліковано Закон про Державний бюджет на 2022 рік. URL: https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-539410.html.

2) Бюджет 2022 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
3) Мінекономіки погіршило прогноз зростання ВВП України у 2023 році. URL: https://minfin.com.ua/ua/2023/03/07/101900882.

Толок П.О.,
к.е.н., докторант Національного університету оборони України

НОВА СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОДІЇ З МАЛИМ БІЗНЕСОМ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ США 2023 РОКУ: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Малий і середній бізнес є невідємною складовою розвинутих економік, якій виконує ряд важливих соціально-економічних функцій і вливає на загальну економічну ситуацію. У січні 2023 року Міністерство оборони США оприлюднило нову Стратегію малого бізнесу (Small Business Strategy) в контексті участі малого бізнесу в якості обов'язкових партнерів в місії із захисту національної безпеки США. [1] Положення якої можуть допомогти Україні вжити заходів в тому числі щодо постачання сил оборони потрібними послугами та продукцією.

Мета дослідження. Метою даної роботи є вивчення досвіду інтегрування малого бізнесу в систему забезпечення сил оборони та національної безпеки країни на прикладі США.

Виклад основного матеріалу. Міністерство оборони США будує Стратегію малого бізнесу навколо трьох стратегічних цілей.

Стратегічна ціль 1: Впровадити єдиний підхід до управління програмами та заходами малого бізнесу. Малому бізнесу під час звернень до Міністерства оборони США може бути складно зрозуміти, куди звертатися в першу чергу і до кого звернутися, щоб знайти інформацію про доступні програми і можливості Міністерства оборони щодо малого бізнесу. Крім того, офіси, програми та ініціативи Міністерства оборони США часто мають обмежений зв'язок один з одним і їх обов'язки можуть потенційно збігатися. Для вирішення цих проблем Стратегія малого бізнесу зосереджена на:

1) розширенні співпраці в рамках програм Міністерства оборони США для малого бізнесу та пов'язаною з цим діяльністю шляхом впровадження єдиного підходу до управління та єдиної структури.

Передбачається створення групи інтеграції малого бізнесу під головуванням директора Офісу програм малого бізнесу Міністерства оборони США (OSBP), якій є головним радником міністра оборони з питань малого бізнесу та головним виконавцем національної політики та політики Міністерства оборони США щодо програм Міністерства оборони для малого бізнесу.

До групи інтеграції увійдуть представники Офісу заступника міністра оборони США з питань закупівель та забезпечення (OUSD(A&S)), Офісу заступника міністра оборони США з досліджень та інженерії (OUSD(R&E)), Офісу програм малого бізнесу Міністерства оборони США (OSBP), які

співпрацюють з керівниками малого бізнесу у своїх відповідних організаціях і які підпорядковуються голові чи заступнику інтеграційної групи, та представники інших програм промислової бази за потреби.

Група інтеграції малого бізнесу працюватиме над покращенням узгодженості між програмами Департаменту розвитку малого бізнесу шляхом створення дискусійного майданчику для обговорення та співпраці. Група проводитиме регулярні зустрічі для обговорення програм та заходів Департаменту розвитку малого бізнесу які стосуватимуться таких тем, як уніфікація політики малого бізнесу, розвиток трудових ресурсів, перехід від нових можливостей до програмних документів та комплексних систем, зменшення бар'єрів для входу на оборонний ринок для малого бізнесу.

Впровадження єдиного підходу, який зосереджується на тих видах діяльності, які лежать в основі всіх програм функціонування малого бізнесу, включаючи політику розвитку малого бізнесу та нагляд, управління робочою силою малого бізнесу та співпрацю, зробить можливості малого бізнесу більш доступними, сприятиме "перехресному запиленню" як проблем, так і потенційних рішень для підвищення ефективності усіх підприємств малого бізнесу;

2) підвищенні підготовки та освіти робочої сили малого бізнесу. Міністерство оборони США має у Департаменті розвитку малого бізнесу спеціально підготовлених фахівців, які сприяють на всіх етапах процесу закупівель, щоб підвищити обізнаність, можливості та компетентність малого бізнесу. Ці фахівці малого бізнесу допомагають закупівельним організаціям з формуванням вимог, підготовкою запитів, стратегією, планами придбання та іншою необхідною документацією, щоб приділити належну увагу малому бізнесу, включаючи нетипові малі фірми і малі фірми, які мають право на преференції.

Професіонали малого бізнесу проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу з малим бізнесом, великим бізнесом, некомерційними організаціями та академічними установами, щоб сприяти міцним відносинам між зацікавленими сторонами уряду та спільнотою малого бізнесу. Вони також допомагають у дослідженні ринку та підвищують обізнаність у тому, як певний галузевий сектор може сприяти усім етапам процесу закупівель. Професіонали малого бізнесу виконують та підтримують програми малого бізнесу, такі як Програма Ментор-Протеже Міністерства оборони (DoD MPP), програми SBIR (Small Business Innovation Research) і STTR (Small Business Technology Transfer), а також консультують щодо преференцій малому бізнесу, пріоритетів, інструментів та діяльності інших програм Міністерства оборони США для малого бізнесу;

3) використанні цифрових інструментів для зниження бар'єрів входу та зменшення витрат на пошук програм Міністерства оборони США для малого бізнесу. Метою цих зусиль є зменшення плутанини та підвищення загальної ефективності малого бізнесу у просуванні цілей Міністерства оборони.

Стратегічна ціль 2: Забезпечити відповідність діяльності малого бізнесу пріоритетам національної безпеки. Задля забезпечення діяльності Міністерства оборони необхідною екосистемою малого бізнесу, ця стратегічна мета

зосереджена на:

1) стабілізації та масштабуванні програм функціонування малого бізнесу, пов'язаних з технологіями та виробництвом;

2) підвищенні ефективності використання інструментів, призначених для забезпечення розуміння можливостей малого бізнесу підприємством, що займається розвитком цих можливостей;

3) забезпеченні раннього залучення фахівців малого бізнесу до розробки стратегії закупівель для збільшення зв'язку технологій малого бізнесу з вимогами місії оборони та безпеки.

Стратегічна ціль 3: Посилити залучення та підтримку малого бізнесу з боку Міністерства оборони. Розпорядження № 14058, «Федеральний досвід клієнтів та надання послуг для відновлення довіри до уряду» підкреслює необхідність для структурних підрозділів Міністерства оборони розробляти та надавати послуги з акцентом на ефективність, оперативність, прозорість та справедливість для зменшення так званого "податку на час" фізичних осіб, у тому числі власників малого бізнесу, які чекають відповіді уряду. Відповідно до цих пріоритетів зазначена стратегічна мета покликана покращити комунікацію та взаємодію Міністерства оборони з малим бізнесом, зосередившись на кількох ключових сферах, що становлять критичний інтерес:

1) покращення інформаційно-роз'яснювальної роботи та комунікації щодо можливостей малого бізнесу в інтересах національної безпеки;
2) організація навчання з кібербезпеки та інших ресурсів малому бізнесу;
3) навчання малого бізнесу з метою підвищення здатності протистояти ризикам, порушенню прав інтелектуальної власності, іноземному капіталу, контролю або впливу.

Висновки. Стратегія малого бізнесу Міністерства оборони США – це план, спрямований на використання потужності невеликих, інноваційних та гнучких компаній США та збільшення їх внеску в оборонну місію країни. Зазначені ініціативи впорядкують зусилля в Міністерстві оборони США, в тому числі щодо:

– впровадження єдиного підходу до управління програмами та заходами малого бізнесу, полегшення малому бізнесу роботи з Міністерством оборони (МО) та розширення різноманітних та модернізованих можливостей МО;
– забезпечення відповідності діяльності малого підприємництва пріоритетам національної безпеки та зменшення бар'єрів для малого бізнесу в цій сфері;
– посилення підтримки комунікацій МО США з малим бізнесом в контексті забезпечення кібербезпеки та попередження ризиків іноземної власності.

Прагнення створити надійну та гнучку промислову базу малого бізнесу в контексті її використання в сфері безпеки і оборони за прикладом США може бути надзвичайно актуальним для України і Стратегія є важливим дороговказом цьому процесі. Середній та малий бізнес в Україні, якій ще до 24 лютого 2022 року виконував понад 50% державного оборонного замовлення, й

наразі, в умовах війни забезпечує та може забезпечити широкий спектр потреб Міністерства оборони України. Стратегія базується на ретельному вивченні та усуненні проблем та недоліків попередніх взаємовідносин малого бізнесу з МО США, що може бути використано для попередження появи слабких місць у вітчизняному плануванні у сфері відносин Міністерства оборони України з малим/середнім бізнесом. Для України визначальними є три висновки Стратегії.

По-перше, малий бізнес має діяти як обов'язковий партнер в місії із захисту національної безпеки.

По-друге, це можливості використання потужного внутрішнього потенціалу та спроможностей країни для вирішення викликів національній безпеці, сприяння конкуренції в процесі закупівель, з метою отримання вигоди від поліпшення витрат, продуктивності та інновацій, а також просування справедливості та інклюзивності в оборонних закупівлях, для використання унікальних талантів та ідей, які надходять від різних громад з усієї країни.

По-третє, малі підприємства стимулюють інновації, представляють більшість нових учасників оборонно-промислової бази і, через їх зростання, представляють наступне покоління постачальників з все більш різноманітними можливостями. Малий бізнес є гнучким і часто може впроваджувати зміни швидше, ніж великі фірми (гучним прикладом цього є Moderna, колишній одержувач грантів малого бізнесу та Агентства передових дослідницьких проектів оборони (DARPA), який виготовив мільйони мРНК-вакцин, щоб допомогти боротися з глобальною пандемією COVID-19).

Ця стратегія надає дорожню карту, щоб залучити середній/малий бізнес для надання найкращих технологій, послуг та продуктів для оборони країни. Залучення більшої кількості середніх/малих підприємств до цього процесу означає в кінцевому рахунку більш просунуту армію, сильніші ланцюги постачання та більш справедливу та процвітаючу національну економіку.

Разом зазначені ініціативи можуть забезпечити довгострокову стійкість ланцюгів постачання, посилення конкуренції та покращення справедливості як для безпеки й оборони, так і економіки країни в цілому. Оскільки міжнародний ландшафт з кожним днем ускладнюється і стає все більш небезпечним, імплементація цієї Стратегії допоможе розкрити потенціал середнього/малого бізнесу та зміцнить національну безпеку.

Застосування імплементаційних заходів, викладених у цієї Стратегії для повоєнного відновленні України також закладає основу для нового типу промислової бази, необхідної для перемоги у майбутніх військових конфліктах, шляхом упорядкування структури управління малим бізнесом, забезпечення кращої підтримки національної безпеки та збільшення взаємодії з промисловістю.

Використані джерела:

1) Small Business Strategy. URL: https://media.defense.gov/2023/Jan/26/2003150429/-1/-1/0/SMALL-BUSINESS-STRATEGY.PDF

Філіпов С.О.,
д.ю.н., к.псих.н., професор, заступник начальника факультету
правоохоронної діяльності з навчально-методичної роботи
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0001-6700-4194

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ: ПОТЕНЦІЙНІ ПЕРЕВАГИ ВІД ВПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. З метою підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень та встановлення осіб, які їх вчинили, розшуку зниклих безвісти, а також ідентифікації загиблих у бою військовослужбовців у 2022 р. прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини».

Мета дослідження. Метою даної роботи є обгрунтування необхідності застосування державної генемної інформації людини на сучасному етапі розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Законом визначено правові засади роботи з геномною інформацією (або, як зазначено, її «обробки»), тобто з відомостями про генетичні ознаки людини. Проте, можна стверджувати, що закон спрямовано не тільки і не стільки на обробку, а переважно на використання досить широких можливостей системи техніко-криміналістичних засобів, прийомів та методів щодо збирання, обробки та використання геномної інформації людини. Законом створено умови для запровадження найперспективнішої біометричної бази даних, спрямованої на розв'язання комплексних проблем запобігання злочинності та інших соціально значущих проблем.

Мета реєстрації геномної інформації людини визначена статтею 4 Закону та полягає в ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, у розшуку осіб, зниклих безвісти; в ідентифікації невпізнаних тіл загиблих та ідентифікації осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

У період воєнного стану відбір біологічного матеріалу здійснюється в обов'язковому порядку у всіх військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, а також членів добровольчих формувань територіальних громад [1].

Держателем електронного реєстру відповідно до закону є МВС України. Відбір біоматеріалу можуть здійснювати уповноважені особи НДІ МЮ, установ СМЕ, закладів МОЗ, уповноважені особи медичних та експертних служб МВС, МО, СБУ, ДПСУ, спеціалісти-криміналісти Нацполіції, уповноважені особи медслужб Нацгвардії. Не важко помітити, що у цьому списку є і суб'єкти протидії злочинності і субєкти, що належать до військових формувань.

Очевидною в умовах воєнного стану є мета застосування реєстрації геномної

інформації медичними та експертними установами Міноборони та інших військових формувань. Це можливість, перш за все, достовірно ідентифікувати тіла загиблих воїнів не за жетоном, а за достовірною геномною інформацією. Крім того, звертає на себе увагу обов'язковість відбору біологічного матеріалу та державна реєстрація геномної інформації військовополонених - з метою ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Загалом, потенціал цеї технології у запобіганні злочинності важко переоцініти. Серед її переваг у порівнянні з іншими видами криміналістичної реєстрації - те, що для ДНК реєстрації та проведення ідентифікації геному достатнім обсягом ідентифікаційної інформації є одна клітина.

Чим більш повною буде інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує акумуляцію, реєстрацію, використання і передачу геномної інформації людини, тим більше можливостей буде для економії часу та інших ресурсів для встановлення осіб, причетних до вчинення правопорушень. Очевидно, що ефект від її впровадження дозволить скоротити витрат на розшук та встановлення осіб, да і взагалі більш ефективно використовувати ресурс кримінальної юстиції.

Поширеною в літературі є теза про те, що один долар, витрачений на запровадження системи геномної реєстрації, потенційно економіть 30 доларів, які були б витрачені на діяльність правоохоронної системи. Особливий момент: усвідомлення потенційним правопорушником ризику бути ідентифікованим за допомогою даної технології та, відповідно, невідворотності покарання, матиме, на наш погляд, потужний стримуючий ефект. Крім того, наявність геномної інформації у відповідних базах даних також сприятиме встановленню особи громадян, які потрапили в надзвичайні ситуації природного, техногенного та іншого характеру.

Висновки. Таким чином, переваги закону є очевидними. Разом із тим, слід звернути увагу на розв'язання проблем, які пов'язані з його застосуванням. Першою з них є забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами у питанні обов'язковості вимог для осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, та військовослужбовців, щодо відбору біологічного матеріалу (як передбачено, у разі введення воєнного стану).

Друга проблема полягає в необхідності узгодження можливостей обміну геномною інформацією з компетентими органами інших держав. Третя проблема вбачається в площині забезпечення прав особи, повязаних з захистом її даних, у ході використання геномної інформації [2].

Водночас, проблемним аспектом може бути недосконаліcть програмного забезпечення, яка не гарантує уникнення помилок в ідентифікації. Пов'язана з цим проблема - відсутність дієвих гарантій проти розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення у тому числі, шляхом несанкціонованого доступу. Очевидним негативом на етапі впровадження системи державної реєстрації геномної інформації є фактична відсутність роз'яснювальної роботи з людьми про її потенційний ефект.

Використані джерела:

1) Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09.07. 2022 р. №2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-IX#Text.
2) Філіппов С.О. Державна реєстрація геномної інформації людини: кримінологічне значення. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С.271-273. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2018_2_6.

Чернега М.А.
к.т.н., Центральний науково-дослідний інститут
озброєння та військової техніки Збройних Сил України
ORCID: 0000-0003-0194-4989

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА В ІНТЕРЕСАХ ОБОРОНИ І БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних геополітичних умовах забезпечення національної оборони та безпеки стає надзвичайно важливим завданням для кожної держави. Однак, успіх у цих сферах значною мірою залежить від стану національної економіки та її здатності забезпечити необхідні ресурси, технології та інфраструктуру.

Метою дослідження. Метою даної роботи є оцінка впливу існуючих економічних проблем на оборону та національну безпеку України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Проблеми національної економіки можуть мати прямий вплив на оборону і безпеку держави. Основні проблеми, які можуть виникати, включають наступні аспекти:

Фінансування оборонних сил: недостатнє фінансування може обмежувати розвиток і підтримку військової сили, включаючи закупівлю сучасного озброєння та технологій, підготовку військових та інвестиції військово-промислового комплексу. Для вирішення цієї проблеми важливо забезпечити адекватне фінансування оборонних потреб держави шляхом виділення достатніх коштів з бюджету та ефективного управління ними.

Залежність від імпорту військової техніки: якщо країна є значною мірою залежною від імпорту військової техніки, вона стає вразливою до можливого відмову постачальників або політичних обмежень. Одним із способів вирішення цієї проблеми є розвиток власної військово-промислової бази, прискорення власного дослідження і розвитку, сприяння інноваціям та стимулювання внутрішнього виробництва військової техніки.

Низький рівень технологічного розвитку: військова сила потребує сучасних технологій для ефективного функціонування і виконання завдань. Низький рівень технологічного розвитку може обмежувати можливості держави в області безпеки.

Для вирішення цієї проблеми важливо сприяти науковим дослідженням, розвитку технологій та інновацій, залучати вчених, інженерів та підприємства до співпраці з оборонним сектором, а також створювати сприятливе середовище для розвитку високотехнологічних компаній.

Недостатня розвиненість військово-промислового комплексу: військово-промисловий комплекс є важливою складовою оборонної потужності країни. Недостатня розвиненість цього сектору може впливати на забезпечення військової сили необхідним озброєнням і технологіями. Для вирішення цієї проблеми важливо сприяти розвитку військово-промислового комплексу, включаючи стимулювання інвестицій, сприяння науковим дослідженням і розвитку нових технологій, а також співпрацю з приватним сектором.

Недостатня кваліфікація військового персоналу: успіх оборонної системи залежить від високої кваліфікації військового персоналу. Недостатня підготовка може призвести до неефективного використання ресурсів та недосягнення встановлених цілей. Для вирішення цієї проблеми необхідно інвестувати в підготовку військового персоналу, забезпечувати доступ до сучасної освіти та навчальних програм, проводити систематичну підготовку та підвищення кваліфікації військових кадрів.

Шляхи вирішення цих проблем включають забезпечення адекватного фінансування оборони, розвиток власної військово-промислової бази, сприяння науковим дослідженням та інноваціям, підвищення рівня технологічного розвитку, сприяння розвитку військово-промислового комплексу та покращення підготовки військового персоналу. Конкретні шляхи вирішення можуть включати:

1) Збільшення інвестицій: уряд повинен виділяти достатні ресурси для фінансування оборони та безпеки, включаючи витрати на сучасне озброєння, технології та дослідження. Важливо забезпечити стабільне та адекватне фінансування, яке враховуватиме потреби та пріоритети в обороні.
2) Розвиток власних технологій: підтримка наукових досліджень і розвитку нових технологій є важливою складовою для забезпечення конкурентоспроможності в оборонній галузі. Уряд може створити сприятливе середовище для інновацій, надавати фінансову підтримку дослідницьким проєктам та співпрацювати з приватними компаніями та університетами для сприяння технологічному розвитку.
3) Розвиток військово-промислового комплексу: важливо сприяти розвитку військово-промислового комплексу, який виробляє сучасне озброєння та технології. Це може включати стимулювання інвестицій, сприяння співпраці між державними та приватними підприємствами, підтримку дослідницьких та розвідувальних програм, а також створення умов для експорту військової техніки.
4) Підвищення кваліфікації військового персоналу: надання належної підготовки та навчання військовому персоналу. Це можна досягти шляхом:

- розвитку і покращення системи військової освіти: забезпечення доступу до якісної військової освіти і навчання, включаючи спеціалізовані програми та курси. Необхідно розширювати співпрацю з університетами та іншими освітніми установами для розвитку програм навчання з оборонних та безпекових питань.
- залучення експертів і консультантів: співпраця з досвідченими фахівцями та консультантами у галузі оборони та безпеки може допомогти підвищити професійні навички військового персоналу. Це може включати проведення спеціалізованих тренінгів, семінарів та майстер-класів.
- професійна підготовка та розвиток: надання можливостей для постійного професійного розвитку військових працівників через спеціалізовані курси, тренінги та сертифікаційні програми. Важливо також створювати стимули для самоосвіти та особистого розвитку.
- посилення співпраці з союзниками та міжнародними партнерами: обмін досвідом та знаннями з іншими країнами, які мають розвинуту оборонну галузь, може значно підвищити кваліфікацію військового персоналу. Це може включати обмін програмами навчання та стажування, спільні військові навчання та тренування, а також обмін кращими практиками і технологіями.
- підтримка науково-дослідницької діяльності: забезпечення розвитку наукових досліджень у галузі оборони та безпеки, а також підтримка наукових проектів, спрямованих на покращення військових стратегій, технологій та тактик. Це може включати створення наукових центрів, надання грантів та стипендій, сприяння взаємодії між науковими установами та військовими підрозділами.
- сприяння інноваціям: стимулювання розробки та впровадження нових технологій і інновацій у галузі оборони. Це може включати сприяння стартапам та інноваційним компаніям, створення спеціальних інкубаторів та прискорювачів для розвитку оборонних технологій.

Загальною метою є забезпечення високої кваліфікації військового персоналу, розвиток сучасної технологічної бази та підвищення ефективності оборонної системи. Це дозволить державі забезпечити свою оборону та безпеку у складних геополітичних умовах.

Усі ці аспекти взаємозв'язані і вимагають координації зусиль з боку держави, приватного сектору, науково-дослідницьких установ та міжнародних партнерів. Тільки шляхом розвитку національної економіки в інтересах оборони і безпеки можна забезпечити стійкість та ефективність оборонної системи, що є важливим фактором для забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави у глобальному контексті. Зростання економічної потужності держави сприяє зміцненню її політичного та дипломатичного впливу на міжнародній арені, а також забезпечує ресурси для ведення активної зовнішньої політики та захисту своїх національних інтересів.

Висновки. Високорозвинена економіка дозволяє державі активно впливати на світові економічні процеси, укладати вигідні торговельні угоди, привертати іноземні інвестиції та залучати нові технології. Це забезпечує ріст конкурентоспроможності національних підприємств, створення робочих місць та підвищення життєвого рівня громадян. Крім того, розвиток економіки у сфері оборони і безпеки сприяє створенню сильної оборонної потужності, що є гарантом національної безпеки. Забезпечення необхідних ресурсів, технологій та кадрів дозволяє державі ефективно протистояти потенційним загрозам, брати участь у миротворчих операціях та забезпечувати безпеку своїх громадян.

Отже, розвиток національної економіки в інтересах оборони і безпеки держави є необхідною передумовою для захисту національних інтересів на рівні держави, регіону та у світі в цілому. Він створює основу для стійкого розвитку країни та її активної позиції у глобальних справах.

Шиндирук І. П.,
к.е.н., с.н.с, науковий співробітник науково-дослідного відділу
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України
ORCID: 0009-0000-3563-8897
Череватий Т.В.,
к.в.н., доцент кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил) НУОУ
Національного університету оборони України
ORCID: 0000-0003-0866-295X

НАПРЯМКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Постановка проблеми. За даними опублікованими державною службою статистики, падіння національного реального ВВП за 2022 рік сягнуло 29%. Це найбільше річне падіння економіки за всю історію України. Номінальний український ВВП за підсумками 2022 року склав - 5,191 трлн. грн. проти - 5,459 трлн. грн. (скоротівся на 4,9%) тоді як реальне скорочення склало - 1,325 трлн. грн. Висока інфляція 2022 року, що склала - 26,6% значно пом'якшила зниження номінального ВВП України, дозволивши часткового покрити різке зростання бюджетних витрат. В таких умовах звично знижуються економічна база, зростає вартість кредитування, скорочується економічна активність. Натомість необхідність забезпечення оборони істотно, в рази підвищує бюджетні видатки, які внутрішніми ресурсами Україна не спроможна покрити. Тому критичною для підтримки України є зовнішні джерела та ресурси міжнародних фінансових організації і пряма чи непряма підтримка України країнами-союзниками.

Мета дослідження полягає в оцінці поточного стану бюджетної сфери та економіки в цілому та впливу на них зовнішніх фінансових, економічних та інших

форм підтримки, які надаються Україні країнами-союзниками, насамперед США, Великобританією, Канадою та ЄС.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна, що уже більше року ведеться агресором проти нашої країни і завдає українській економіці значних людських, фінансових та матеріальних втрат, послаблює експортні позиції, чинить інфляційний тиск та девальвує гривну, скорочує економічну активність, знижує реальні доходи населення. Йдеться, зокрема, про окупацію окремих територій, руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, блокаду морських портів і розрив логістичних зв'язків, масштабну міграцію. Поєднання цих наслідків призвело до різкого скорочення споживчого попиту, інвестиційної діяльності, експорту основних товарів та реальної економіки.

Найбільших втрат економіка зазнала в перші місяці повномасштабної війни. Вже в I кварталі 2022 року падіння економіки сягнуло - 14,9%. Це стало наслідком не лише вторгнення, а й значного зростання ризиків напередодні. У II кварталі 2022 року реальний ВВП скоротівся на 36,9% у річному вимірі. Проте військові успіхи ЗСУ, а також антикризові заходи НБУ та уряду за підтримки міжнародних партнерів дали змогу поступово стабілізувати макроекономіку. Забезпечення функціонування банківської та платіжної систем, фіксація офіційного курсу за одночасного запровадження обмежень на валютно-обмінні операції та рух капіталу були одними з тих заходів, що стримали розгортання панічних настроїв і суттєво зменшили невизначеність для населення та бізнесу. Це заклало підвалини для пожвавлення економічної діяльності після першого шоку війни. [1]

Ще навесні з'явилися перші ознаки відновлення економічної активності, яке тривало влітку та на початку осені. Цьому сприяли поступове налагодження логістики, релокація підприємств, переорієнтація низки видів діяльності на воєнні потреби, подальше звільнення окупованих територій та повернення частини внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів до місць постійного проживання, а також відкриття "зернового коридору".

В результаті падіння реального ВВП сповільнилося до 30,6% у річному вимірі у III кварталі. Водночас наприкінці року відновлення економіки перервалося через наслідки масштабних атак на енергетичну інфраструктуру, які призвели до суттєвого дефіциту електроенергії в Україні. Значна частина підприємств адаптувалася навіть до перебоїв з енергопостачанням, але працювала на нижчому рівні потужностей. Інша частина бізнесу не мала змоги пристосуватися до таких умов. Дефіцит електроенергії призвів до падіння ВВП у IV кварталі – до 31,4%. [1]

В таких умовах відбулись істотні зміни в бюджетній сфері, насамперед потреби оборони спричинили різке зростання відповідних видатків, які мали фінансуватись доступними на той час джерелами. Бюджетна політика набула більшого впливу на перерозподіл реальних і номінальних фінансових потоків, що супроводжують економічну активність.

Загалом, з урахуванням схвалених протягом 2022 року Верховною Радою України змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік»,

показники доходів державного бюджету становили 1,553 трлн. грн., видатків – 3,037 млрд. грн., повернення кредитів – 10,3 млрд. грн., надання кредитів – 23,5 млрд. грн. Водночас в умовах воєнного стану та постійно зростаючої потреби в ресурсах уряд був вимушений піти на безпрецедентне зростання рівня дефіциту державного бюджету, граничний розмір якого становив 1,497 трлн. грн.[2]

Фактичні видатки державного бюджету України за 2022 рік становили понад - 2,505 трлн. грн. (або майже 52% ВВП), в т.ч. дефіцит – 914 млрд. грн. (17,6% ВВП), доходи – 1,787 трлн. грн. (34,4%). Показники зведеного бюджету відповідно за результатами 2022 року: доходи – 2,196 трлн. грн. (42,3%), видатки – 3,043 трлн. грн. (58,6%), дефіцит – 844 млрд. грн. (16,3 ВВП). Виконання бюджету насамперед спирається на податкові та неподаткові надходження. Їх величина в 2022 році становила – 1,715 трлн. грн., а відповідний дефіцит на кінець року зріс до 1,328 трлн. грн. В таких умовах запозичення та фінансова підтримка країн-союзників та міжнародних фінансових установ стали критично значимими як для можливості оборони так і існування України як суверенної країни.

Уже нині, в умовах бойових дій, що тривають, Україна отримує багатосторонню підтримку від країн G7 і Європейського Союзу. Так, загальний обсяг двосторонніх зобов'язань багатосторонньої підтримки та підтримки на рівні ЄС, наданої Україні урядами країн ЄС та G7 за період з 24 січня 2022р. до 23 квітня 2022р., становить 23,93 млрд. євро. На частку США припадає понад 43 % від загальної суми, що еквівалентно 10,31 млрд. євро. Загальна сума зобов'язань ЄС становить 12,77 млрд. євро і включає двосторонні зобов'язання урядів усіх 27 країн – членів ЄС (загалом 7,08 млрд. євро), а також зобов'язання Європейської Комісії та Ради в розмірі 3,7 млрд. євро. Багатосторонню підтримку, загальний обсяг котрої становить 4,32 млрд. євро, надали Україні також Канада, Велика Британія та Японія. (див. табл. 1) [2]

Безпосередня фінансова підтримка передбачає гранти, кредити й кредитні гарантії, як-то: грант *Італії* в розмірі 110 млн. євро; кредит *Франції* в розмірі 300 млн. євро з відсотковою ставкою 1,04 % і терміном погашення 15 років; кредит *Японії* – 100 млн. дол., а також відкриті в НБУ валютні своп-лінії, які дають змогу оплачувати імпорт та невідкладні військові потреби в іноземній валюті. Так, наприклад, своп-лінію в розмірі 1 млрд. дол. 24 лютого 2022 р. надала Польща.

Механізми підтримки та зовнішньої допомоги Україні з боку Європейського Союзу впроваджуються через: [2]

- → Європейський фонд миру (European Peace Facility, EPF), створений в лютому 2022 р. для фінансування озброєнь та обладнання для української армії. Проте кошти EPF в обсязі 1,5 млрд. євро не надходитимуть безпосередньо Україні, а використовуватимуться протягом тривалого часу для відшкодування витрат країн – членів ЄС на надання військової допомоги Україні;
- → програми макрофінансової допомоги ЄС (MFA) для України в розмірі до 1,2 млрд. євро у вигляді пільгових кредитів;

→ механізм цивільного захисту ЄС (Civil Protection Mechanism), за допомогою якого Україні з початку війни було виділено біля 118 млн. євро;
→ Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD), що надає допомогу на загальну суму 2 млрд. дол., у т.ч. відстрочені кредити, підтримку ліквідності та фінансування торгівлі;
→ Європейський інвестиційний банк (EIB), оголосив про виділення Україні кредиту солідарності в розмірі 2 млрд. євро, включно 1,3 млрд. євро – на інфраструктурні проекти і реконструкцію і 2,5 млн. євро на гуманітарний пакет.

таблиця 1 - Основні фінансові донори та джерела фінансування державного бюджету України в період війни

Джерела коштів	2022 рік		2023 рік[3]	
	млрд. дол.	млрд. грн.	млрд. дол.	млрд. грн.
Відрахування НБУ	12,477	400,00	-.	-
ОВДП, в т.ч. військові	7,692	250,77	6,433	235,27
Грантова допомога США	11,990	409,14	4,750	173,70
Грантова допомога ЄС	7,961	280,80	н.д.	н.д.
Кредитна підтримка ЄС[4]	-	-	8,124	297,09
Кредитна підтримка МВФ	2,693	88,18	2,706	98,97
Фінансова підтримка Світового банку[5]	1,385	33,63	0,511	18,86
Кредит Європейського інвестиційного банку	0,72	21,06	-	-
Грантова допомога Канада	1,889	60,50	1,757	64,23
Німеччина	1,584	47,85	0,052	1,883
Великобританія	1,076	35,11	0,498	18,22
Інші країни (Японія, Італія, Франція, Нідерланди та інші)	1,845	69,35	0,069	3,777
Разом	51,312	1696,39	24,900	912,00

Джерело: *Ukraine Support Tracker Data. Kiel institute for the world economy* [3]

Міжнародні організації також надають допомогу Україні через програми МВФ у рамках *інструменту швидкого фінансування*. У березні 2022 р. МВФ виділив Україні *кредит надзвичайної допомоги* в розмірі 1,4 млрд. дол. для подолання невідкладних фінансових потреб, у т.ч. пом'якшення економічних наслідків війни, а також створив для України окремий рахунок як ефективний

[3] Станом на 24 травня 2023 року
[4] Макрофінансова підтримка ЄС, що включає пільгову кредитну програму на 2023 рік, загальний обсяг якої становить 18 млрд. євро.
[5] Включаючи кредити, гранти, гарантії.

інструмент для надання *прямої фінансової допомоги.* Використовуючи цей інструмент, Канада запропонувала виплатити безпосередньо Україні до 1 млрд.

Пакет екстреної допомоги Світового банку, за рахунок якого для України мобілізовано кошти в розмірі 723 млн. дол. Пакет містить кілька складників, зокрема: *пільговий кредит* Світового банку – 350 млн. дол.; *грантове фінансування* – 134 млн. дол., з яких 100 млн. дол. – це кошти від Великої Британії, решта – від інших країн, як-от: Данії, Латвії, Литви та Ісландії; гарантійні кредити Нідерландів – 89 млн. дол. США, Швеції – 50 млн. дол.; «*паралельне фінансування*» у вигляді кредиту від Японії – 100 млн. дол. Крім того, Світовий банк виділив додаткове фінансування в розмірі 200 млн. дол. для вразливих верств населення та оголосив про додаткову допомогу в розмірі 1,5 млрд. дол. у зв'язку із зростанням цін на продукти харчування та енергоносії. В цілому, через вище згадані інструменти фінансової, гуманітарної та військової підтримки Україна отримає зараз і найближчий час значні кошти – табл.2.

таблиця 2 - Основні донори та напрямки фінансової підтримки України

Країни та їх об'єднання, міжнародні організації	Фінансова підтримка	Гуманітарна підтримка	Військова підтримка	Загальна двостороння підтримка
				млрд. євро
Організації та країни-члени ЄС	16,90	3,91	8,35	29,16
країни-члени ЄС	4,58	2,49	5,85	12,91
організації ЄС	12,32	1,42	2,50	16,24
Європейський фонд миру	-	-	2,50	2,50
Європейський інвестиційний банк	2,00	-	-	2,00
Рада та комісія ЄС	10,32	1,42	-	11,74
Анголо-саксонські країни	19,53	10,20	32,58	62,31
США	15,18	9,49	27,64	52,31
Великобританія	2,54	0,37	3,74	6,65
Канада	1,81	0,29	0,93	3,04
Інші країни-донори	1,64	0,25	0,36	2,26
Японія	0,61	0,01	0,00	0,61
Норвегія	1,03	0,04	0,32	1,39
Міжнародні організації	11,78	0,00	0,00	11,78
Міжнародний валютний фонд	2,17	-	-	2,17
Європейський банк реконструкції та розвитку	2,02	-	-	2,02
ООН	0,06	-	-	0,06
Світовий банк	7,53	-	-	7,53

Джерело: *Ukraine Support Tracker Data. Kiel institute for the world economy* [3]

Так відповідно даних щодо підтримки України, зібраних експертами Інституту світової економіки (м. Кіль, Німеччина) розмір такої допомоги від країн англо-саксонської групи становить 62,3 млрд. євро, з них США - 52,31 (84%),

країни – члени ЄС надали 12,91 млрд. євро, а інституції ЄС – 16,24 млрд. євро. Міжнародний валютний фонд, Світовий банк виділяють 2,17 та 7,53 млрд. євро відповідно, а в сумі 11,78 млрд. євро. Загальний обсяг такої підтримки становить майже 103,25 млрд. грн.

Незважаючи на значні кошти реальні суми, що безпосередньо отримала Україна, значно менше. Частина коштів іще буде надходити в майбутньому, а інша розподілена між країнами, які надають гуманітарну підтримку українським біженця, постачають, ремонтують військову техніку та боєприпаси. Згідно з повідомленням на сайті Європейської Комісії, кошти для підтримки внутрішньо переміщених осіб безпосередньо в Україні становлять менше 10%, а решта – спрямовуються у європейські країни, які приймають біженців.

Так, наприклад, кредит Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) у розмірі 4 млрд. євро призначений для фінансування розвитку європейської ключової соціальної інфраструктури (житло, школи, лікарні та дитячі садки) із надання суспільних послуг біженцям. Крім того, Банком розвитку Ради Європи (CEB) надано грант у розмірі 1 млрд. євро, що спрямовується виключно на підтримку біженців за межами України.

Важлвими кроком для фінансової підтримки України стало проведення конференцій донорів «Встань за Україну» (Stand Up For Ukraine) і створення спеціального гуманітарного фонду - Фонду солідарності (Solidarity Fund, n.d.). За участі міжнародних партнерів у березні й травні 2022р. було проведено дві такі конференції із загальним обсягом мобілізованих коштів на суму понад 16,4 млрд. дол. на допомогу українським біженцям в Україні та за її межами.

Висновки. Маємо констатувати, що українська економіка зараз неспроможна повністю покривати внутрішні потреби країни, підтримувати її соціальний розвиток, знижувати бюджетний дефіцит. Можна відзначити і слабку готовність країни до сценарію повномасштабної, тривалої війни, що охоплює значні території, враховуючи ракетні загрози об'єктам критичної інфраструктури всій території України. Без продовження зовнішньої підтримки усіма доступними методами та інструментами ситуація в українській економіці не буде стабілізована.

Однак, це означає, що економічне управління країною має шукати внутрішні способи відновлення економічного зростання, наповнення бюджету та скорочення його дефіциту, релокації виробництв у західні області країни, компенсації втрат за рахунок блокування, націоналізації активів країни-агресора і стягнення з неї відповідних коштів через міжнародні правові механізми - як то використання заблокованих 300 млрд. дол. США валютних резервів центробанка агресора, судові стягнення з підсанкційних підприємств та фізичних осіб.

Використанні джерела:

1) Де взяти фінансові ресурси для підтримки воєнної економіки і оборони. Електронне видання – Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/16/687087.

2) Олійник Д. І. Багатостороння підтримка міжнародних організацій щодо зміцнення економіки України в кінетичній протидії російській агресії. Видання Національного інституту стратегічних досліджень URL: https://niss.gov.ua/news/statti/bahatostoronnya-pidtrymka-mizhnarodnykh-orhanizatsiy-shchodo-zmitsnennya-ekonomiky.
3) Ukraine Support Tracker Data. Інституту світової економіки (м. Кіль, Німеччина) URL: https://www.ifw-kiel.de/publications/data-sets/ukraine-support-tracker-data-17410.
4) Звіт про фінансову стабільність. Червень 2023 року. Матеріали НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/report.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Луцик Ю.О.
к.е.н., доцент, начальник кафедри економіки та фінансового забезпечення
Інституту логістики та підтримки військ (сил)
Національного університету оборони України

Шановні гості та колеги!

Дозвольте подякувати усім за конструктивну роботу у досягненні поставленої мети та вироблення узгодженої думки з проблемних питань, які дозволяють нам продовжити ефективну роботу у сфері протидії російській агресії в економічному просторі.

Перш за все, хочеться наголосити, що виступи усіх наших шановних гостей були цікавими, змістовними і характеризувалися інформативністю і актуальністю викладеного матеріалу.

Хочу відзначити і висловити вдячність представникам органів військового управління, які поділилися з нами своїм досвідом з питань організації економічної безпеки, управління фінансовим і матеріальними ресурсами в інтересах безпеки і оборони держави.

Сподіваюся, ми і надалі продовжимо співпрацю з окреслених проблем проведеного наукво-практичного семінару і неодмінним внеском у майбутню перемогу. Додатково має бути злагоджена робот всієї країни в напрямку підтримання спроможностей економіки, яка забезпечить захист країни від внутрішніх і зовнішніх загроз, побудує стійку систему національної безпеки.

Наприкінці нашої роботи дозвольте побажати всім учасникам конференції МІРУ, успіхів у Вашій професійній діяльності заради процвітання нашої держави.